

Fremstillinger av en grå sone

*En diskursanalytisk tilnærming til gutters
oppfatninger om heteroseksuelle relasjoner
mellom jevnaldrende ungdom, seksuell
forhandling og seksuelle overgrep*

Frøydis Bjørnsmoen Følling

Masteroppgave i spesialpedagogikk ved
Det utdanningsvitenskapelige fakultet
Institutt for spesialpedagogikk

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2011

Fremstillinger av en grå sone

- en diskursanalytisk tilnærming til gutters oppfatninger om heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom, seksuell forhandling og seksuelle overgrep

Masteroppgave i spesialpedagogikk ved
Det utdanningsvitenskapelige fakultet,
Institutt for spesialpedagogikk

av Frøydis Bjørnsmoen Følling

Universitet i Oslo

© Frøydis Bjørnsmoen Følling

År: 2011

Tittel: "Fremstillinger fra en grå sone. En diskursanalytisk tilnærming til gutters oppfatninger om heteroseksuelle relasjoner, seksuell forhandling og seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom"

Forfatter: Frøydis Bjørnsmoen Følling

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Prosjektet belyser fenomenet seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom, med særlig fokus på de tvetydige situasjonene, ”gråsonene”, der grensene mellom akseptable og grenseoverskridende handlinger er uklare. Seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom som kjenner hverandre er den type overgrep som forekommer oftest, og det har fått økt oppmerksomhet de siste årene, både i forskningsmiljøer og i media.

Formålet med studien er å undersøke hvordan gutter *forstår* og *snakker* om heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom, forhandling om sex og seksuelle overgrep.

Oppgaven har derfor en kvalitativ og diskursanalytisk forskningstilnærming. Datamaterialet er innhentet fra semistrukturerte intervjuer med fem gutter i alderen 18-19 år. Ved å bruke elementer fra Potter & Wetherells (1987, 1992) diskurspsykologi har jeg utarbeidet en analyse av hvordan informantenes oppfatninger konstitueres i diskurser, og de sosiale konsekvensene av denne diskursbruken. Prosjektets problemstilling er følgende:

Hvordan forstår og snakker gutter om heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom, seksuell forhandling og seksuelle overgrep?

a) Hva kjennetegner informantenes diskursbruk?

b) Hvilke sosiale konsekvenser har denne diskursbruken?

I analysen har jeg anvendt tre diskursanalytiske ”verktøy” for å få frem informantenes diskursbruk; fortolkende repertoarer, subjektposisjoner og ideologiske virkninger (konsekvenser). Sistnevnte gir muligheter til å drøfte implikasjoner av diskursbruken i forhold til fenomenet seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom, samt implikasjoner for forebygging av denne type overgrep.

Resultatene av analysen viser at informantenes diskursbruk kjennetegnes av heteronormative diskurser som knytter ulike forventninger til det å være heteroseksuell gutt og jente, og til hva som er passende seksuell atferd for jenter og gutter. Materialet avdekker samtidig usikkerhet og inkonsekvens i diskursbruken. En rekke uttalelser kan leses som forhandlinger mellom informantenes egne normer og de kollektive normene og forventningene som til enhver tid er rettet mot dem, spesielt fra jevnaldrende gutter. Jevnaldersgruppas diskursbruk kjennetegnes i større grad av kjønnsstereotype og heteronormative holdninger til kjønn og seksualitet enn det

den enkelte står for. Materialet avdekker også usikkerhet om hva et seksuelt overgrep er. Kjønnsstereotype holdninger og voldtektsmyter synes å påvirke oppfatningen av om en hendelse er et overgrep eller ikke. Overgrep mot gutter fremstår som et tabubelagt tema.

Informantene setter selv ord på hvordan forventninger til hvordan gutter og jenter skal være kan bidra til å komplisere den seksuelle forhandlingsprosessen og tilsløre grensene mellom akseptable og grenseoverskridende seksuelle handlinger. Dette understreker behovet for at forebyggende intervensjoner må sette fokus på kjønnsdimensjonen og oppfordre unge til å reflektere over kjønnede forestillinger og den betydningen de utøver i seksuell samhandling.

Forord

Dette prosjektet har gitt meg innblikk i hvordan fem gutter snakker om ulike temaer knyttet til ungdom, seksualitet og overgrep. Den største takken går først og fremst til mine informanter som med engasjement og åpenhet har delt sine refleksjoner med meg. Jeg har lært av dem at det absolutt er mulig å *prate om det*; at det finnes ord, formuleringer og historier som inderlig godt beskriver temaer som det ikke er helt opplagt hvordan man skal snakke om eller nærme seg.

Det tok meg en stund å lande på et tema for mitt masteroppgaveprosjekt. I den første, spede planleggingsfasen hadde jeg glede av gode samtaler med NOVA-forsker Nina Smette og kjønnsforsker Åse Røthing. Å hente inspirasjon fra forskere innenfor andre fagfelt tror jeg har vært en berikelse for oppgaven. Det har lært meg å se den *tverrfagligheten* som det spesialpedagogiske fagfeltet består av, og verdien av denne.

Min veileder, Åse Langballe, har vært en klok og pedagogisk mentor for meg hele veien. Hun har oppmuntret meg til selvstendighet og til å forme masterprosjektet på *min måte*. Hun har gitt meg eierskap og tro på prosjektet, samt frihet til å kunne oppdage og lære at forskning kan være både kreativt og gøy.

Arbeidet med denne oppgaven startet mot slutten av et svangerskap og den avsluttes idet min yngste har rundet året. Jeg er stolt av å ha stablet dette prosjektet på beina med to små tasser i heimen, men jeg vet også at jeg ikke hadde klart det uten støtte fra min mann. Jeg er takknemlig for alle timene jeg har fått på Blindern og for alle timene du har tatt på hjemmebane. Nå er det endelig din tur til å skrive!

Mai 2011

Frøydis Bjørnsmoen Følling

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Formål og problemstilling	2
1.2	Terminologi	3
1.3	Spesialpedagogisk relevans	4
1.4	Oppgavens oppbygging	5
2	Teoretiske og empiriske rammer	6
2.1	Seksuelle overgrep mellom jevnaldrende unge	6
2.2	Forekomst	7
2.3	Forskning om overgrepsoppfatninger.....	8
2.3.1	Voldtektsmyter	10
2.4	Ungdomsteoretiske perspektiver	11
2.4.1	Ungdom i et postmoderne samfunn	11
2.4.2	Ungdom og identitetsdannelse	12
2.4.3	Jevnaldrende som signifikante andre	14
2.5	Kjønns- og seksualitetsteoretiske perspektiver.....	15
2.5.1	Seksuelle skript	15
2.5.2	Den heteronormative seksualiteten	16
2.5.3	Den postmoderne seksualiteten	18
2.6	Forebygging av seksuelle overgrep	18
3	Vitenskapsteoretiske rammer	20
3.1	Sosialkonstruktivisme.....	20
3.2	Poststrukturalisme	21
3.3	Diskursanalytiske perspektiver.....	22
3.3.1	Diskurspsykologi.....	23
3.4	Diskursanalytisk metode.....	25
3.4.1	Identifisering av diskurser og fortolkende repertoarer	25
3.4.2	Identifisering av ideologiske virkninger	26
3.4.3	Identifisering av subjektposisjoner.....	27
4	Metode.....	28
4.1	Kvalitativt intervju.....	28
4.1.1	Utvalg	29

4.1.2	Rekruttering.....	31
4.2	Design.....	31
4.2.1	Intervjuguide	31
4.2.2	Gjennomføring av intervjuer.....	33
4.3	Bearbeiding av datamaterialet	34
4.3.1	Transkribering	34
4.3.2	Koding og analyse.....	35
4.4	Etiske refleksjoner	36
4.5	Kvaliteten på intervjustudien.....	38
4.5.1	Forskerrollen	39
4.5.2	Utvalg	40
4.5.3	Metodisk tilpasning.....	41
4.5.4	Bearbeiding av materialet.....	41
4.5.5	Analyse.....	42
5	Presentasjon og analyse av datamaterialet	44
5.1	Å forhandle seg frem til enighet om å ha sex	44
5.1.1	Forhandling etter ”manus”	44
5.1.2	Taus og fysisk forhandling.....	46
5.1.3	Jenta som ”portvokter”.....	48
5.1.4	Oppsummering av funn.....	50
5.2	Ungdom og seksuelle relasjoner.....	50
5.2.1	Kjæresterelasjonen, one-night-stands og pulevenner.....	51
5.2.2	Sexprat: fra skryt blant gutta til åpen fortrolighet med venner	54
5.2.3	Det seksuelle forventningspresset blant gutter.....	57
5.2.4	Oppsummering av funn.....	59
5.3	Seksuelle grenseoverskridelser og overgrep.....	60
5.3.1	”Det påstås jo at gutter er kåtere”.....	60
5.3.2	Overgrep eller misforståelse?.....	62
5.3.3	Alkohol som <i>en del</i> av årsaksbildet.....	65
5.3.4	Seksuelt press og overgrep mot gutter – et tabu?.....	68
5.3.5	Oppsummering av funn.....	70
6	Oppsummering av hovedfunn	71
6.1	Usikker diskursbruk om kjønn	71

6.1.1	”Det er bare sånn, en norm egentlig”	71
6.2	Sosiale konsekvenser av diskursbruken	73
7	Implikasjoner for forebygging	75
7.1	Kjønn og seksualitet på dagsorden	75
7.2	Overgrep – et sammensatt fenomen	77
7.3	Anerkjennelse av ungdoms seksualitet.....	78
8	Avslutning	80
	Litteraturliste	82
	Vedlegg 1: Intervjuguide.....	88
	Vedlegg 2: Informasjonsbrev til skoler	90
	Vedlegg 3: Informasjonsbrev til informanter	92
	Vedlegg 4: Samtykkeerklæring	94
	Vedlegg 5: Tilbakemelding fra NSD	95

Jag ville sova. Men det ville inte han. Nästan direkt började han försöka tafs på mig. Jag tog bort hans hand som närmade sig mitt bröst. Han försökte ta på mig igen, jag tog bort honom och så höll vi på. Jag blev förvånad. Vi hade känt varandra i flera år även om vi inte var så nära kompisar. Nu betedde han sig som ett svin. Varför respekterade han inte att jag nobbade honom? Jag var ju så tydlig. Runt mig låg folk och sov. Jag ville absolut inte att de skulle fatta vad som hände. Det kändes för pinsamt.

(Anonymt blogginnlegg, publicert 27.01.2011 på <http://prataomdet.se/>)

En flicka jag helt kärade ned mig i (Vi kallar henne "J") bedyrade att hon inte var oskuld och att sex inte var en stor grej. Efter att vi låg första gången grät hon. Jag trodde att det var mig det var fel på, försökte trösta, be om ursäkt. Hon förklarade att hon bara mådde dåligt över sitt ex. Att det inte var mitt fel. Jag fattade det inte då, kanske det var för lätt att låta skulden rinna av, men idag förstår jag att hon inte ville ha sex. Hon ville kanske vilja, men hon ville inte. Jag hade sex med en tjej som inte ville.

(Blogginnlegg fra Filip Lindström, publicert 20.12.2010 på <http://prataomdet.se/>)

1 Innledning

En rekke begreper er blitt brukt for å beskrive dagens ungdom og deres forhold til sex, blant annet *Generation Sex*, *Generation Y* og *the Age of Raunch*¹ (Powell, 2010). Powells (2010) begrep *Generation Y* ønsker å få frem hvordan ungdom - som følge av overgangen fra modernitet til postmodernitet - møter andre utfordringer i dag enn for bare noen tiår siden. Den ene utfordringen handler om å håndtere den økende usikkerheten som karakteriserer det postmoderne livet. En annen utfordring er "the age of raunch" - en stadig mer seksualisert og kommersialisert kultur. I følge Powell (2010) foregår ungdoms forhandlinger om sex i et spenningsfelt mellom "messages of sex as danger or risk and messages promoting young people's engagement in an exaggerated raunch culture" (s. 17). Helseth (2010) omtaler dagens ungdom som *Generasjon sex*, "en generasjon der ungdomskulturen er mer seksualisert enn noen gang før, og der det aldri har vært mer krevende å beherske det seksuelle spillet" (s. 7).

Forskning viser at ungdom er særlig utsatt for seksuelle overgrep. Norske omfangsundersøkelser har funnet at jenter er mer utsatte for seksuelle overgrep enn gutter, at gutter og menn er sterkt overrepresenterte blant overgriperne, at overgriperne som regel er jevnaldrende eller litt eldre, og at de fleste overgripere er venner, bekjente og kjærester (Mossige, 2007, Mossige & Dyb, 2009). I Norges offentlige utredninger, nr. 4, om bekjempelse av voldtekt omtaler Justis- og politidepartementet (2008) fenomenet som *skjult* fordi de utsatte ungdommene, da oftest jenter, sjelden søker hjelp etter overgrepet. Det vises til potensielle årsaker som at de utsatte selv ikke definerer overgrepet som voldtekt eller at de føler skyld og skam.

Overgrep i nære relasjoner, uten særlig maktbruk, bryter med den tradisjonelle forståelsen av seksuelle overgrep (Mossige, 2009, Stefansen & Smette, 2006). I sin forskning på jevnalderovergrep skriver Pedersen (2005) at mange av situasjonene som ungdommene beskriver er vanskelige å kategorisere, både av ungdommene selv og av forskerne, fordi de er uklare, uoversiktlige og "urene". Entydige kategorier som overgrep, voldtekt eller seksuell vold er ikke nødvendigvis beskrivende for ungdommenes erfaringer. Pedersen (2006) har brukt begrepet "angreerfaringer" om jenters kvalitative beskrivelser av denne type overgrep,

¹ I Kunnskapsforlagets engelsk-norske ordbok (Kirkeby, 1999) oversettes *raunch* med "uanstendighet; det å være sexy".

og han oppsummerer det som kjennetegner overgrepssituasjonen på følgende måte: ”En gutt hun kjenner. Alkohol. Flørt. Erotisk stemning. Plutselig behov for grenser. Han fortsetter. Hun sier nei” (Pedersen, 2006, s. 100). Pedersen (2005) etterspør i større grad forskning om hvordan gutter og menn opplever slike situasjoner.

Både i media og i forskning er fenomenet omtalt som et gråsonefenomen, og det har fått økt oppmerksomhet i media den siste tiden. I forbindelse med voldtektsanmeldelsen av Julian Assange og den påfølgende mediehetsen mot kvinnene som anmeldte han, begynte Johanna Koljonen i desember 2010 å twitre åpent og personlig om seksuelle grenseoverskridelser, gråsoner og overtramp. Hundrevis fulgte hennes eksempel under tittelen #prataomdet, og artikler om emnet ble publisert i en rekke aviser, både i Sverige og internasjonalt (Hadley-Kamptz, 2010, Koljonen, 2010b, Ossi, 2010, Ringheim, 2010). Det førte også til opprettelsen av bloggen <http://prataomdet.se/>. Innleggene på bloggen er skrevet av både menn og kvinner, gutter og jenter. Et gjennomgående trekk ved innleggene er at gutter forteller om presset de kjenner i forhold til å være den som alltid vil ha sex og den som alltid tar initiativet, mens jenter for det meste forteller om alle de gangene de har hatt sex uten egentlig å ville det (<http://prataomdet.se/>).

1.1 Formål og problemstilling

Denne intervjustudien har som overordnet formål å belyse fenomenet seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom, med særlig fokus på de tvetydige situasjonene, ”gråsonene”, der grensene mellom akseptable og grenseoverskridende handlinger er uklare. Kunnskap om dette er viktig i utformingen av primærforebyggende tiltak mot seksuelle grenseoverskridelser og overgrep.

Problemstillingen er: Hvordan forstår og snakker gutter om heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom, forhandling om sex og seksuelle overgrep?

Problemstillingen impliserer tre hovedtemaer som basis for intervjustudien:

- oppfatninger om ulike typer seksuelle relasjoner mellom ungdom, og kjærestereelasjonen
- oppfatninger om hvordan gutter og jenter forhandler om sex
- oppfatninger av seksuelle grenseoverskridelser og overgrep

Temaene er valgt ut på bakgrunn av sin relevans for det overordnede temaet og formålet. Samlet gir de et bredt grunnlag for det komplekse feltet som rammer inn ”det seksuelle spillet” (Helseth, 2010), og kan bidra til å gi en større forståelse av hvorfor ungdom er utsatt for overgrep og hva som kan gjøres for å forebygge dem. Forskning viser at jenter er mest utsatt for seksuelle overgrep, og det er en utbredt oppfatning at seksuelle overgrep er et kjønnet fenomen (Hjemdal & Pape, 2004, Mossige, 2007, Powell, 2010, Røthing & Svendsen, 2009). Røthing & Svendsen (2009) mener at spørsmålet om hvorfor unge, ordinære gutter begår overgrep må ses i lys av ”forestillinger om *sammenhenger* mellom kjønn og seksualitet og hvordan ungdommer forhandler om makt og selvbestemmelse i lys av disse forestillingene i heteroseksualiserte relasjoner” (s. 176). Dette er bakgrunnen for hvorfor oppgaven har et tydelig kjønnsperspektiv. Kjønnsperspektivet reflekteres både i teori og analyse.

Problemstillingens formulering gjenspeiler oppgavens diskursanalytiske tilnærming og Jørgensen & Phillips’ (2006) generelle definisjon av diskursbegrepet; ”en bestemt måte å *snakke om* og *forstå* verden (eller et utsnitt av verden) på” (s. 9). Det finnes en rekke forskjellige diskursanalytiske tilnærminger, og problemstillingen må forstås i lys av denne oppgavens tilnærming, nemlig diskurspsykologien. Diskurspsykologien er i hovedsak konsentrert om *hvordan* oppfatninger konstitueres i diskurser, og de sosiale konsekvensene av denne diskursbruken (Jørgensen & Phillips, 2006). Problemstillingen er derfor nyansert ved hjelp av to underordnede forskningsspørsmål som representerer oppgavens analytiske fokus:

- c) Hva kjennetegner informantenes diskursbruk?
- d) Hvilke sosiale konsekvenser har denne diskursbruken?

I analysen har jeg anvendt tre diskursanalytiske ”verktøy” for å få frem informantenes diskursbruk; fortolkende repertoarer, ideologiske virkninger og subjektposisjoner. I drøftingen av resultatene har det vært sentralt å se på implikasjoner av diskursbruken i forhold til fenomenet seksuelle overgrep mellom jevnaldrende, samt implikasjoner for forebygging av denne type overgrep.

1.2 Terminologi

I presentasjonen av formålet og problemstillingen over brukes enkelte begreper som trenger en nærmere avklaring. Oppfatninger om hvordan jenter og gutter *forhandler om sex* er en

sentral tematisk dimensjon ved oppgaven. Ordet *forhandle* er min oversettelse av begrepet (*sexual*) *negotiation*, et mye anvendt begrep i internasjonal forskning på dette feltet. I følge Allen (2003) er begrepet opprinnelig fra Crawford, Kippax & Waldby (1994). De definerte det som "...the interpersonal communication which takes place during a sexual encounter in order to influence what happens in that encounter in terms of the needs and desires of the two people involved" (Crawford et al., 1994, s 571). Forhandlingsbegrepet henspeiler med andre ord til hvordan partene blir enige om at de skal ha sex, blant annet hvordan de kommuniserer samtykke og avvisning.

I presentasjonen av de tre temaene brukes begrepet *oppfatninger*. Begrepet refererer til hvordan informantene oppfatter ulike aspekter av virkeligheten og den språklige konstruksjonen av disse. Det kan forstås som et overordnet begrep. I oppgaven brukes begreper som holdninger, forestillinger og normer om ulike typer oppfatninger.

Det overordnede temaet 'seksuelle overgrep mellom jevnaldrende' er definert og avgrenset i kapittel 2. Det samme gjelder begrepet *forebygging*, samt de diskursanalytiske termene jeg har referert til over. Selv om informantene i studien juridisk sett defineres som voksne, benyttes begrepet *gutter* fremfor *unge menn* konsekvent i oppgaven. Bakgrunnen for dette er at informantene selv bruker begrepet *gutt* og *gutter* om seg selv og sine jevnaldrende, samt at en overvekt av refleksjonene og oppfatningene omhandler erfaringer de har gjort i ungdomsårene.

1.3 Spesialpedagogisk relevans

I sin gjennomgang av empirisk og teoretisk forskningslitteratur om seksuelle overgrep fra midten av 1990-tallet og frem til 2007, identifiserte Mossige & Abrahamsen (2007) følgende faktorer som mulige konsekvenser av seksuelle overgrep; selvdestruktiv atferd, spiseforstyrrelser, atferdsvansker (f.eks. utagerende og asosial atferd, rusmisbruk og kriminalitet), seksuell risikoatferd og psykiske reaksjoner som angst, depresjon, posttraumatisk stress og dårlig selvbylde. I spesialpedagogikken brukes ofte begrepet psykososiale vansker eller sosiale og emosjonelle vansker om denne type problematferd, og det legges særlig vekt på atferdens læringshemmende konsekvenser (Befring, 2008). Psykososiale vanskers nære sammenheng med oppvekstrelaterte problemtilstander (som f.eks. seksuelle overgrep), fremhever betydningen av *forebygging* som et sentralt spesialpedagogisk

fagområde. Befring (2008) beskriver det økende antallet unge med psykososiale vansker som et generelt trekk ved det postmoderne samfunnet, og han understreker betydningen av forebygging basert på kunnskaper om risikoforhold og beskyttende faktorer. Forskning viser at ungdom er mer utsatt for seksuelle overgrep enn andre (Mossige, 2007). Denne studien har som formål å generere kunnskap om gutters diskursive holdninger til kjønn, seksualitet og overgrep. Holdningsendrende programmer må naturligvis baseres på kunnskap om hvilke holdninger som eksisterer og som ønskes utfordret og forandret. Kunnskap om unges ”språk” og diskurser er viktig for å kunne ”treffe” denne målgruppa gjennom forebyggende opplegg.

”Kjønn” er en sentral dimensjon ved oppgaven. I valg av teori og diskursanalytiske verktøy har det vært vesentlig å få frem betydningen av kjønne forestillinger. Lilletvedt (2007) hevder at kjønn er lite tematisert i spesialpedagogikken, både i faglitteratur og i forskning. I sin diskursanalyse av sentrale pensumbøker fant hun at bøkene ga stereotype fremstillinger av kjønn, ofte basert på en biologisk tilnærming. Denne oppgaven kan derfor leses som en argumentasjon for hvorfor kjønnsforståelse er viktig og relevant, også innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet.

1.4 Oppgavens oppbygging

Oppgaven er delt inn i 7 kapitler. Tema og aktualisering av tematikken presenteres i kapittel 1, i tillegg til presentasjon av formål og problemstilling samt begrepsavklaringer, spesialpedagogisk relevans og oppgavens oppbygning. Kapittel 2 gir en teoretisk og empirisk innføring i ’seksuelle overgrep mellom jevnaldrende’, samt et utvalg av ungdomsteoretiske og kjønns- og seksualitetsteoretiske perspektiver. Kapittel 3 kan betraktes som et kombinert metode- og teorikapittel der jeg redegjør for oppgavens vitenskapsteoretiske forankring og tilhørende metodikk. Kapitlet omhandler diskursanalytiske perspektiver og metodiske prinsipper. Her redegjør jeg for oppgavens diskursanalytiske fokus og hvordan jeg har gjennomført analysen. Kapittel 3 tar for seg de metodiske valgene i innsamlingen av datamaterialet og begrunnelser for disse, samt drøfting av kvaliteten ved studien og relevante etiske problemstillinger. I kapittel 4 følger oppgavens analyse og presentasjon av funnene. I kapittel 5 oppsummeres hovedfunnene i en drøfting av informantenes diskursbruk og potensielle konsekvenser av denne. Oppgaven avsluttes med en drøfting av funnenes implikasjoner for forebygging (kap. 6) og et reflekterende avslutningskapittel (kap. 7).

2 Teoretiske og empiriske rammer

I dette kapitlet vil jeg legge frem forskning og relevant teori som vil danne rammen for diskursanalysen og drøftingen av funnene.

2.1 Seksuelle overgrep mellom jevnaldrende unge

I forskningslitteraturen brukes en rekke forskjellige begreper om tilnærmende samme fenomen, blant annet seksuelle overgrep, seksuelle grenseoverskridelser, seksuelle krenkelser, uønskede seksuelle hendelser, seksuell tvang, seksuell vold, seksuell viktimisering og voldtekt. Valg av begrep og definisjonen av begrepet er nært knyttet til forskeren og studiens avgrensning og forståelse av fenomenet. I fag- og forskningslitteratur om seksuelle overgrep skilles det ofte mellom juridiske definisjoner og sosialpsykologiske definisjoner (NKVTS, 2007). *Juridiske* definisjoner tar utgangspunkt i Straffelovens kapittel 19 (1902) om seksualforbrytelser. I Straffeloven (1902) benyttes begrepene seksuell omgang, seksuell handling og seksuell atferd for å skille mellom ulike alvorlighetsgrader av seksualforbrytelsen. Alderen på den fornærmede er også av betydning for alvorlighetsgraden og strafferammen. Voldtekt karakteriseres som den alvorligste forbrytelsen. Voldtektsbestemmelsen i Straffelovens § 192 (1902) omfatter seksuell omgang oppnådd ved vold eller truende atferd, eller med noen som er ute av stand til å motsette seg handlingen. *Sosialpsykologiske definisjoner* fokuserer i mindre grad på handlingens fysiske karakter. De graderer heller ikke alvorlighetsgraden utelukkende ut fra selve handlingen, men er mer opptatt av den utsattes egen definering og opplevelse av handlingen (NKVTS, 2007). Alders- og kjønnsforskjell mellom overgriper og utsatt, relasjon til overgriper og opplevd grad av tvang er faktorer som påvirker den utsattes definering av handlingen som et overgrep eller ikke (Mossige, 2007).

Kelly (1988) skiller mellom vide og snevre definisjoner av seksuell vold, og hevder at de snevre definisjonene bygger på stereotypiske, ”common sense”- forestillinger om hva seksuell vold er: ”Stereotypic representations of sexual violence suggest that violence is relatively infrequent, takes place in particular circumstances, and is directed at certain types of women by certain types of men” (Kelly, 1988, s. 122). Gjennom 60 dybdeintervjuer med kvinner fant Kelly (1988) at kvinnes erfaringer ikke ”passet” de stereotypiske definisjonene, og at de derfor hadde vanskelig for å benevne og kategorisere sine opplevelser. På bakgrunn av dette

utviklet hun begrepet ”continuum of sexual violence”. I motsetning til entydige begrepskategorier forsøkte hun med begrepet ’continuum’ å favne spekteret og kompleksiteten i kvinnes erfaringer, fra verbale trusler og trakassering, til seksuelt press og seksuell tvang, og voldtekt.

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke begrepet ’seksuelle overgrep mellom jevnaldrende’. Min avgrensning og forståelse av fenomenet tar utgangspunkt i en sosialpsykologisk definisjon. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i relasjonen mellom utøveren og den utsatte. De kjenner hverandre, og er enten venner, bekjente eller kjærester. I tillegg til relasjonen har jeg gjort en avgrensning mht kjønns- og aldersforskjell ved at jeg fokuserer på overgrep i heteroseksuelle jevnalderrelasjoner. I forskningslitteraturen omtales denne type overgrep blant annet som ”date-rape” eller ”acquaintance rape” (O’Byrne, Hansen & Rapley, 2008) jevnalderovergrep (Pedersen, 2005), festvoldtekt og ungdomsvoldtekt (Justis- og politidepartementet, 2008). I likhet med Kelly (1988) vil jeg i min studie legge til grunn en *vid* definisjon av seksuelle overgrep, som inkluderer uønskede seksuelle hendelser som befinner seg i en gråson mellom legitime seksuelle handlinger og hendelser som juridisk sett er seksualforbrytelser. Fokus for denne studien er ikke å utvikle forståelse for det ”åpenbare” seksuelle overgrepet, det som uten tvil kan karakteriseres som et overgrep eller en voldtekt, men snarere de mer indirekte, subtile og komplekse formene for seksuelle grenseoverskridelser og overgrep som finnes mellom ungdom. Det er to gode grunner for dette; denne type overgrep, uten fysisk vold, er den mest vanlige. En stor andel av de seksuelle krenkelsene som ungdom opplever er ”milde” seksuelle overgrep mens en mindre andel er ”voldtekt” (Mossige, 2007). Og, sett i et forebyggingsperspektiv, er det viktig å adressere denne type overgrep, både fordi så mange utsettes for det, og fordi det indirekte bidrar til å forebygge grovere overgrep (Mossige, 2007).

2.2 Forekomst

Per i dag foreligger det tre norske, landsrepresentative forekomststudier av seksuelle overgrep mot barn og ungdom; *LUVU-undersøkelsen* (Mossige, 2007), *Tvang til seksualitet* (Sætre, Holte & Jebsen, 1986) og *Undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn* (Tambs, 1994). Omfangstallene i de to eldste undersøkelsene varierer fra 7 til 14 prosent for seksuelle overgrep mot gutter og 13 til 19 prosent for jenter (NKVTS, 2007). Variasjoner i undersøkelsen operasjonalisering av begrepet seksuelle overgrep, utvalg, metode og

svarrate gjør at forekomsttallene vanskelig lar seg sammenligne (NKVTS, 2007). NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) gjennomførte i 2007 spørreskjemaundersøkelsen LUVU (Longitudinell ungdomsundersøkelse om vold og overgrep) i et landsrepresentativt utvalg av 7033 avgangselever i videregående skoler (Valset & Stefansen, 2007). Siden dette er den nyeste og mest omfattende ungdomsundersøkelsen av seksuelle overgrep som er gjennomført i Norge, har jeg valgt å presentere den mer inngående.

I spørreskjemaet i LUVU-undersøkelsen ble begrepet ”uønskede seksuelle hendelser” brukt fremfor begrepet ”seksuelle overgrep” (Mossige, 2007). Undersøkelsen har i spørsmålsformuleringene forsøkt å ta hensyn til at en uønsket seksuell hendelse kan oppleves som mer eller mindre alvorlig av den utsatte, avhengig av hva den seksuelle handlingen går ut på, alders- og kjønnsforskjell mellom overgriper og offer, nærhet til overgriper og grad av tvang. Informantene rapporterte om hendelser som ble gruppert i to kategorier; milde² seksuelle krenkelser og grove³ seksuelle krenkelser. 22 % av jentene og 8 % av guttene oppga at de hadde opplevd milde seksuelle krenkelser, og 15 % av jentene og 7 % av guttene oppga at de hadde opplevd grove seksuelle krenkelser. 9 % av jentene og 1 % av guttene rapporterte at de hadde vært utsatt for voldtektsforsøk og/eller voldtekt. De utsatte jentene rapporterte om en mann/gutt som utøver av den uønskede seksuelle hendelsen i 99 % av tilfellene, mens de utsatte guttene rapporterte om en jente/kvinne som utøver i 50 % av tilfellene. 35 % av de utsatte jentene var i alderen 10-14 år første gang de opplevde en uønsket seksuell hendelse mens 48 % var i alderen 15-18 år. Utøverne befant seg i stor grad innenfor samme alderskategori; 49 % av de utsatte jentene mellom 15 og 18 år opplevde at utøveren var en gutt mellom 15 og 19 år. Venner, kjæreste og bekjente utgjorde den største gruppen av utøvere (Mossige, 2007).

2.3 Forskning om overgrepsoppfatninger

I kapitlene over har jeg pekt på hvordan den utsattes egen definering og opplevelse av overgrepshandlingen settes i fokus i overgrepsdefinisjoner og forskning. Enkelte studier har

² I undersøkelsen definert som uønskede seksuelle hendelser som dreide seg om beføling eller onanering (Mossige, 2007).

³ I undersøkelsen definert som alle andre former for uønsket sex inkludert voldtekt og voldtektsforsøk (Mossige, 2007).

spesifikt tatt for seg hvordan definering og forståelse av overgrep avhenger av en rekke faktorer, og jeg vil i det følgende referere til noen studier som er relevante i forhold til overgrep mellom ungdom.

Smette (2004) undersøkte hvordan ungdom definerer seksuelle overgrep og seksuell utnytting, og på hvilken måte definisjonene eventuelt skiller seg fra juridiske definisjoner. Selv om fokuset for studien er overgrep mellom voksne og ungdom under den seksuelle lavalderen, gjør den interessante funn om ungdoms fortolkninger, relevante i denne oppgavens sammenheng. Studien viser at ungdommene, både jenter og gutter, definerer en hendelse som et overgrep kun dersom det forekommer *fysisk* tvang (Smette, 2004). Med unntak av situasjoner der det foreligger konkret, fysisk tvang, tilskriver ungdommene sine jevnaldrende medansvar for at situasjoner ”blir som de blir”. Ungdommenes tro på egen fornuft og egenmakt, samt tro på eget handlingsrom og evne til å foreta valg, også i seksuelle relasjoner, er typiske trekk ved ungdommenes påstander. Smette (2004) knytter dette spesifikt til ungdomsfasen og de forventningene ungdom møter om å ta ansvar for egne handlinger. I sin analyse viser hun hvordan ungdommenes beskrivelser av seg selv som aktive, utprøvende og handlende subjekter er i konflikt med rettsvesenets definisjoner:

Lovtekster og konvensjoner synes å forutsett et inaktivt, ikke-kompetent offer ved å bruke ord som tilskynde, tvinge og lure om overgripers handlinger overfor offeret. Hvordan håndterer vi så et ”aktivt offer”? (Smette, 2004, s. 110).

Jeffners (1997) avhandling undersøkte betydningen av kjønn og heteroseksualitet i ungdoms forståelse av voldtekt. Jeffner (1997) fant at det som 15-åringene på et prinsipielt plan definerer som voldtekt omtolkes og forhandles i møte med ulike omstendigheter. Jeffner presenterte en modell, der ulike omstendigheter utgjør et forhandlingsrom mellom det som ungdommer forstår som voldtekt og det de forstår som bra sex. Omstendighetene, for eksempel måten man sier nei på, graden av alkoholpåvirkning og kjærlighetens betydning, fungerer som forhandlingsredskap som forandrer forståelsen av voldtekt. Omstendighetene ble tolket forskjellig for jenter og gutter. Mens for eksempel alkoholpåvirkning gjorde guttenes handlingsrom større (ved at det medførte større aksept for å gå utenfor rammene for idealrelasjonen), ble jentenes handlingsrom mindre fordi de ble tillagt ansvaret å passe på seg selv slik at det ikke skjedde dem noe.

En tredje studie som også har satt fokus på fortolkninger av overgrep er Stefansen & Smettes (2006) undersøkelse av hvordan utsatte kvinner selv definerer overgrepserfaringer. De fant at

to typer offeropplevelser ikke ble definert som overgrep: rusrelaterte overgrep og overgrep fra en mann kvinnen har eller har hatt et kjærlighetsforhold til. Faktorer som gjorde at kvinnene ikke definerte rusrelaterte overgrep som overgrep var blant annet at det ikke ble brukt mye tvang eller vold under overgrepet, og at kvinnene ikke hadde kunnet forsvare seg. Når det gjaldt overgrep fra en bekjent eller kjæreste fremsatte Stefansen & Smette (2006) en hypotese om at kvinnene ikke definerte det som voldtekt fordi situasjonen brøt med oppfatninger om hva en "ekte" voldtekt er.

2.3.1 Voldtektsmyter

Sosialpsykologisk holdningsforskning har vært konsentrert om to dimensjoner av holdninger relatert til overgrepsoppfatninger - stereotypiske kjønnsrolleholdninger og voldtektsmyter (Anderson & Doherty, 2008). I følge Mossige (2001) ble begrepet voldtektsmyter ("rape myths") først introdusert av Burt (1980). Voldtektsmyter er uttrykk for aksepterende holdninger til voldtekt, og ble av Burt (1980) definert som "prejudicial, stereotyped or false beliefs about rape, rape victims and rapists" (s. 217). Oppfatninger som at 'en kvinne som sier 'nei' egentlig mener 'ja'', 'kvinner lyver som oftest om at de har blitt voldtatt', 'kvinner som kler seg lettkledd ber om å bli voldtatt' og 'kvinnelige voldtekts ofre er som regel promiskuøse og har et dårlig rykte' er eksempler på voldtektsmyter (Anderson & Doherty, 2008, Burt, 1980). Stereotypiske voldtektsskript - forestillinger om hva som skjer i en voldtektssituasjon - omtales også som voldtektsmyter (Stefansen & Smette, 2006). Et typisk voldtektsskript er forestillingen om 'overfallsvoldtekten' som en 'ekte voldtekt'. Denne type voldtektsskript beskriver en situasjon der en fremmed mann med fysisk makt forgriper seg på en kvinne på et folketomt sted (Stefansen & Smette, 2006). Voldtektsmyter er nært knyttet til attribusjon av skyld i overgrepssituasjoner og tilbøyelighet til å klandre den utsatte. Den utsatte anklages ofte for å være delaktig og skyldig i overgrepet, for eksempel ved å være beruset, flørtende, utfordrende kledd eller ved ikke å gjøre nok motstand eller kommunisere 'nei' tydelig nok. Flere kvantitative studier har påvist sammenheng mellom aksept av voldtektsmyter og tilslutning til stereotype kjønnsroller (Anderson & Doherty, 2008, Mossige, 2001, Peterson & Muehlenhard, 2004), og sammenheng mellom aksept av voldtektsmyter og attribusjon av skyld til den utsatte (Anderson & Doherty, 2008, Mossige, 2001). Stereotypiske kjønnsrolleholdninger knyttes i stor grad til forestillinger om mannlig og kvinnelig seksualitet og er nærmere omtalt i avsnittet om heteronormativismen.

2.4 Ungdomsteoretiske perspektiver

Prosjektets overordnede tema, seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom, kan karakteriseres som et *ungdomsfenomen*. I tillegg er prosjektets deltakere, informantene, ungdommer. I de følgende avsnittene presenteres teori som kan bidra til å belyse informantenes uttalelser fra ungdomsteoretiske perspektiver.

2.4.1 Ungdom i et postmoderne samfunn

Wyn & White (1997) beskriver overgangen fra barndom til voksenalder - ungdomstiden - som a “social process in which meaning and experience of becoming an adult is mediated” (s. 4). I stedet for å forstå ungdom som en kategori definert ut fra alder og biologisk modning, løfter de fram de unges menings- og erfaringsproduksjon som grunnleggende i overgangsprosessen fra å være barn til å bli voksen (Wyn & White, 1997). De forandringene som karakteriserer overgangen til voksenlivet er historisk og kulturelt spesifikke, noe som gjør ungdom til et sosialt konstruert fenomen. Min oppgave er i hovedsak konsentrert om gutters meningsproduksjon - i form av diskursbruk - og i likhet med Wyn & White (1997) vil jeg legge til grunn en forståelse av ungdom og ungdomstid som sosiale konstruksjoner. I det følgende vil jeg peke på de sosiale og kulturelle rammene som preger den sosiale prosessen hvor norske unge blir voksne i dag.

Det er en utbredt oppfatning at de siste tiårs samfunnsendringer har dannet nye rammer rundt ungdoms oppvekst, sosialisering og identitetsdannelse (Befring, 2008, Frønes, 2006). Endringene knyttes blant annet til globalisering, fremvekst av informasjonsteknologi, nye kommunikasjonsformer, økte kvalifikasjonskrav i arbeidslivet og endrede familie- og kjønnsrollemønstre. Transformasjonen har fått mange navn, blant annet postmodernitet (Frønes, 2006, Krangle & Øia, 2005). Begrepene som brukes om postmoderniteten er knyttet til utviklingen fra det enkle og det tradisjonelle til det komplekse og fragmenterte (Frønes, 2006). Ziehe & Stubenrauchs (1983) begrep “*kulturell frisetting*” knyttes ofte til beskrivelser av ungdom i det postmoderne samfunnet. Begrepet plasserer ungdoms samfunnsmessige posisjon i et “frirom”, løsrevet fra tradisjonelle, sosiale posisjoner (kjønn, alder, klasse), og med økte valgmuligheter. Begrepet *individualisering* brukes ofte om den valgfriheten og de valgmulighetene som de unge står ovenfor. Som en konsekvens av individualiseringen tvinges de unge til å være *refleksive*, det vil si at de må reflektere over hvem de ønsker å være og i

større grad skape seg selv (Frønes, 2006, Krange & Øia, 2005). Krange & Øia (2005) tillegger individualiseringsbegrepet en negativ valør ved å fremheve hvordan økt individualisering fører til at de unge har færre faste rammer i sin identitetsutvikling og i større grad er overlatt til seg selv og sine egne refleksjoner for å finne ut av hvem de vil være.

Mens det synes å være enighet om at ungdom i dag står overfor flere valg og handlingsalternativer enn før er det uenighet om *hvordan* ungdom faktisk velger. Krange & Øia (2005) hevder at temaer som klasse, kjønn og etnisitet fremdeles er viktige for å forstå identitetsdannelse, i tillegg til de unges egen konstitutive rolle. De begrunner sin påstand med empiriske studier av ungdom som har vist at normer, verdier, kjønn og klasse legger føringer for atferden (Krange & Øia, 2005, Pedersen, 2005). I følge Krange & Øia (2005) er det derfor en teoretisk motsetning mellom individualiseringsperspektivet og det klassiske ulikhetsperspektivet i sosiologien, blant annet den kjønnsspesifikke sosialiseringen.

Både individualiseringsperspektivet og tradisjonelle sosiologiske perspektiver har ulike konsekvenser for forståelse av identitetsutvikling og sosialisering. Denne oppgaven, med sitt kjønnsteoretiske fokus, legger til grunn at kjønn er en sentral strukturell dimensjon i sosialiseringen ved at den utøver innflytelse på gutters fortolkning av seksualitet. Samtidig er det ikke ønskelig ensidig å fokusere på hvordan informantene reproducerer kjønnsstereotypiske holdninger, men også hvordan de gjør motstand mot dem og former sine egne handlingsvalg. Her er individualiseringstesen relevant. Dette impliserer en kombinasjon av postmoderne prinsipper og mer tradisjonelle sosiologiske perspektiver. Powell (2010) understreker at en slik kombinasjon av teoretiske perspektiver "is both deliberate and purposeful in allowing the research to acknowledge individual agency and resistance to dominant discourses of love/sex relationships while not forgetting that these performances still occur within a persistent and frequently hierarchial social structures that can be changed and need to be changed" (Powell, 2010, s. 179). I det følgende vil jeg gjøre rede for hvordan en denne kombinasjonen får konsekvenser for min forståelse av identitetsdannelse.

2.4.2 Ungdom og identitetsdannelse

Identitetsdannelsen står sentralt i overgangen fra barn til voksen (Krange & Øia, 2005, Tetzchner, 2001). Identitet er et sammensatt og komplisert begrep, som defineres forskjellig innenfor ulike teoretiske perspektiver. I teorier om identitet skilles det ofte mellom personlig

og sosial identitet (Frønes, 2006, Krange & Øia, 2005, Søndergaard, 1996). Krange (ref. i Krange & Øia, 2005) fanger denne betydningsforskjellen i sin definisjon av identitet som

"a concept that holds together two quite distinctive dimensions. On one level it means identification with something collective, cultural or social. On the other it denotes a sense of self and a sense of continuity within that self" (s. 54).

Frønes (2006) bygger på samme distinksjon i sin beskrivelse av identiteten som bestående av en "kjerneidentitet" og en "sosial identitet". Mens den individuelle utviklingen, "kjerneidentiteten", ofte beskrives av utviklingspsykologiske teorier, er den sosiale identitetsutviklingen først og fremst forankret i sosiologisk teori (Krange & Øia, 2005, Frønes, 2006). Slik jeg ser det kan skillet mellom personlig og sosial identitet bidra til å få frem forskjellige sider ved identitetsdannelsen. I min forståelse av identitetsbegrepet vil jeg ta utgangspunkt i disse to dimensjonene, men med et litt annet teoretisk grunnlag. Ved å gjøre bruk av både individualiseringsperspektivet og tradisjonell, sosiologisk teori velger jeg å fokusere på de prosessene ved identitetsdannelsen som handler om å utvikle både en individualisert jeg-følelse, en følelse av unikhhet, og en kollektiv vi-følelse, som del av et sosialt og kulturelt felleskap.

Personlig identitet forstås her i postmodernistiske termer ved at det henspiller til individets unikhhet og "sense of self", og til hvordan individet "skaper seg selv" (Frønes, 2006).

Personlig identitet ligner på Giddens (1991) identitetsbegrep, selvet. I følge Giddens (1991) er selvet et refleksivt prosjekt som den enkelte er ansvarlig for; "We are not what we are, but what we make of ourselves" (s. 75). Sentralt her, i denne oppgavens sammenheng, er den individuelle friheten informantene viser i forhold til de forventningene og normene som retter seg mot dem til enhver tid (Krange & Øia, 2005). I diskursanalysen innebærer dette et aktørsyn på informantene, og fokus på hvordan de evner å være kritiske og vise motstand mot eksisterende diskurser.

Sosial identitet forstås her i større grad i lys av tradisjonelle, sosiologiske perspektiver. Her legges det særlig vekt individets sosiale basis, og de kilder til innflytelse som finnes i de sosiale og kulturelle omgivelsene (Frønes, 2006, Krange & Øia, 2005). Utvikling av den sosiale identiteten skjer i interaksjon med *signifikante andre* (Frønes, 2006). Begrepet "signifikante andre" refererer til de personene eller forståelsesrammene som fremstår som viktige for den enkelte. Hvem som er de signifikante andre varierer både i forhold til alder og

i forhold til ulike sosiale situasjoner og kontekster. Sentralt i denne oppgaven er hvilke eksisterende diskurser informantene identifiserer seg med og markerer tilhørighet til, og når.

Både den personlige og den sosiale identiteten forstås her som noe man selv aktivt konstruerer og som varierer med ulike situasjoner, og bygger dermed på de samme sosialkonstruktivistiske antakelser som diskursanalysen gjør. Slik jeg ser det ivaretar disse to dimensjonene ved identitetsbegrepet synet på individet både som konstituert av diskurser og som pragmatisk bruker av dem ("discourse user") (Burr, 1995). Dette vil bli nærmere omtalt i kapittel 3.

Identitetsbegrepet er nært beslektet med det diskursanalytiske begrepet *subjektposisjoner*. Subjektposisjonering omhandler en persons posisjon eller lokalisering i ulike diskurser (Burr, 1995). Subjektposisjonering brukes i denne oppgaven som et "verktøy" for å få frem de to ulike dimensjonene ved identiteten; personlig identitet og sosial identitet, og vil bli gjort nærmere rede for i neste kapittel. Søndergaards (1996) beskrivelse av posisjoneringsbegrepet understreker hvordan det er egnet til å få frem gjensidigheten mellom individ og samfunn:

"Det, posisjoneringsbegrepet kan, er at gribe gensidigheten mellem individ og samfunn i en abstraktionshøjde, der synliggør sociale kategorier og personlige anvendelser af sociale kategorier i udviklingen av selver; men som balancerer denne synliggørelse, så der verken bliver tale om en opløsning af sociale mønstre i forestillingen om het unikke selv-udviklingsprosjekter eller bliver tale om de fastlåste skabelonforestillinger, rollebegrepet tilbød som forståelsesform" (Søndergaard, 1996, s. 38).

I denne oppgaven tematiseres identitet først og fremst i forbindelse med kjønn og seksualitet.

2.4.3 Jevnaldrende som signifikante andre

Min forståelse av sosial identitet tar utgangspunkt i sosialiseringsteori. Sosialisering omhandler de prosesser som former mennesket til både unike individer og samfunnsmedlemmer, og er av stor betydning for identitetsutviklingen (Krange & Øia, 2005). Sosialiseringen utspiller seg på ulike arenaer, blant annet innenfor institusjoner som familien og skolen, og den kan være mer eller mindre tilsiktet av de som utfører den (sosialiseringsagentene) (Aasen & Nordtug, 2002). Hvem som utøver størst påvirkningskraft varierer med alder, situasjon og kontekst. I de første leveår omtales som regel foreldrene som de *signifikante andre*, mens det fra og med tidlig ungdomsskolealder i større grad fokuseres på jevnaldrendes betydning for identitetsutviklingen (Frønes, 2006). Jevnaldermiljøets økende

betydning som sosialiseringsarena settes i sammenheng med de unges samfunnsmessige posisjon som *marginal* (Aasen & Nordtug, 2002, Tetzchner, 2001). Marginaliseringen utspiller seg i form av redusert avhengighet til familien og posisjonering i ”uproduktive” og ”unyttige” samfunnsroller, og den skaper behov for tilhørighet til noe eller noen. Jevnaldrende og ungdomskulturer får dermed økt status som viktige referansegrupper (Aasen & Nordtug, 2002). Jevnaldrende trekkes i noen studier frem som en sentral faktor i utformingen i ungdommenes holdninger og motiver for å vise problematferd (Mossige, 2001).

2.5 Kjønn- og seksualitetsteoretiske perspektiver

I tråd med oppgavens diskursanalytiske og sosialkonstruktivistiske utgangspunkt har jeg valgt å fokusere på kjønn og seksualitet som noe som formes sosialt og kulturelt. ”Kjønn” henspiller her til de *betydningene* som tillegges kjønnskategoriene, altså hvordan gutter og jenter blir forventet å handle og oppføre seg i ulike sammenhenger. Begrepet *kjønnsroller* brukes ofte om denne type oppfatninger (Tetzchner, 2001). Kjønnsbetydninger påvirker oppfattelsen av hendelser der gutter og jenter inngår på forskjellig måte, som for eksempel i forhandling om sex (Tetzchner, 2001). Et sentralt fokusområde i denne oppgaven er dermed sammenhengen mellom kjønn og seksualitet, særlig den rollen forestillinger om kjønn spiller i konstruksjoner av seksualitet og i fortolkningen av seksuell forhandling og seksuelle overgrep. I det følgende vil jeg presentere et utvalg teorier om kjønns- og seksualitetskonstruksjoner.

2.5.1 Seksuelle skript

Teorien om seksuelle skript, heretter omtalt som skriptteorien, ble utviklet av sosiologene Gagnon & Simon (1973) som et mottrekk til datidens psykoanalytikere og deres forklaringer av seksuell atferd som uttrykk for biologiske ”drifter” og ”instinkter” (Pedersen, 2005). Simon & Gagnons (1999) skriptteori fokuserer på samfunnet og kulturens betydning for hvordan seksualiteten formes. Sentralt i teorien står ideen om at seksualitet *læres* ved at individet tilegner seg seksuelle skript for seksuell atferd, som for eksempel hva man skal gjøre i seksuelle situasjoner (Pedersen, 2005, Frith & Kitzinger, 2001). Et *skript* er en metafor for typiske sekvenser av seksuelle handlinger i en bestemt situasjon (Pedersen, 2005). I følge Simon & Gagnons (1999) skriptteori formes seksualiteten gjennom hele livet, gjennom stadige forhandlingsprosesser mellom tre ulike skriptnivåer; kulturelle scenarier,

interpersonlige skript og intrapsyriske skript. Det første nivået omfatter de sosiale og kulturelle normene som dikterer det som oppfattes som ”normal” eller passende atferd i seksuelle interaksjoner (kulturelle *scenarier*). Scenariene er allmenne og abstrakte i den forstand at de skapes på kollektivt nivå av blant annet media, religiøse ledere, skolen og jevnaldrende. Hvilken rolle de abstrakte scenariene får i konkrete situasjoner avgjøres av det interpersonlige skript. Her forhandles den enkeltes handlingsrom seg frem ved at aktørene omformer de generelle scenariene til konkrete handlinger tilpasset den sosiale konteksten de lever innenfor. Men handlingsrommet formes ikke bare av kulturen og konteksten, det påvirkes også av den enkeltes individuelle, indre behov, i form av bestemte lyster, lengsler og begjær, noe det intrapsyriske skriptet tar hensyn til (Simon & Gagnon, 1999). Et av de sentrale funnene innen den seksuelle skriptforskningen er identifiseringen av seksuelle skript i heteroseksuelle forhold;

First there is kissing, then tongue kissing, then touching of breasts through the clothing (perhaps here a break in sequence), touching of the breasts under the clothing or the genitals through the skirt or outside the underwear, then finally the genital contact with either a branch to mouth-genital contact (in some few circumstances or coitus. Most frequently culmination is in coitus (Gagnon & Simon, 1973, s. 75-76).

I seksuell skriptforskning blir deltakerne ofte spurt om å generere en liste av seksuelle aktiviteter, for så å sette dem i den rekkefølgen de tror de vil inntreffe i ulike situasjoner (for eksempel den første ’daten’, et etablert forhold, en voldtekt osv (Frith & Kitzinger, 2001). Et sentralt prinsipp i skriptteorien er at menn og kvinner tilegner seg ulike skript, noe som har gjort skriptteorien populær i forskning på seksualitet og kjønnsforskjeller. Mye av den feministiske skriptforskningen har fokusert på de normative eller ”tradisjonelle” seksuelle skriptene for heteroseksuelle interaksjoner der menn er initiativtakere til sex, styrt av et seksuelt driv, og kvinner er ”portvoktere”, ansvarlig for å regulere tilgjengeligheten (Frith & Kitzinger, 2001). Edwards (1995), ref. i Frith & Kitzinger (2001) har utviklet en diskurspsykologisk versjon av skriptteorien som Frith & Kitzinger (2001) gjør bruk av i sin forskning på ”sexual negotiation”. I analysen av datamaterialet har jeg i likhet med Frith & Kitzinger (2001) fokusert på informantenes *retoriske* bruk av skriptformuleringer.

2.5.2 Den heteronormative seksualiteten

Heteronormativitet er et begrep som er mye brukt innen kjønns- og seksualitetsforskning. Begrepet bygger på to antakelser; antakelsen om heteroseksualitet som normalt og naturlig

(mens andre seksuelle legninger fremstår som unormale), og antakelsen om at det knyttes ulike forventninger til det å være heteroseksuell mann eller kvinne, og til hva som er passende ”kvinnelig” og ”mannlig” seksuell atferd (Røthing & Svendsen, 2009). I denne oppgaven viser heteronormativitet først og fremst til sistnevnte antakelse om kjønne forestillinger.

En tradisjonell, kjønnnet forståelse som det skrives mye om i forskningslitteraturen er den heteroseksuelle dobbeltstandarden (’the sexual double standard’) (Holland, Ramazanoglu, Sharpe & Thomson, 2004, Milnes, 2010). Den seksuelle dobbeltstandarden skiller mellom hva som oppfattes som passende oppførsel av gutter og jenter i heteroseksuelle relasjoner, *’the same sexual attitudes, desires and behaviour by men and by women have different meanings, resulting in different sexual reputations’* (Holland et al., 2004, s. 158). Dette innebærer blant annet at promiskuitet og tilfeldige, seksuelle forhold er akseptert for gutter, men ikke for jenter. Eller som en jente i studien til Holland et al. (2004) illustrerte det: ”’If you sleep around you’re a slag, if a bloke sleeps around he’s lucky’” (s. 158).

I forskningslitteraturen settes den seksuelle dobbeltstandarden i sammenheng med heteronormative oppfatninger om jenter og gutters seksualitet, der gutter er posisjonert som nytelsesorienterte og aktive, mens jenter er passive og imøtekommende for guttens ønsker (Holland et. al., 2004, Hollway, 1989). En diskurs som det ofte henvises til er ’the male sexual drive discourse’, der menns seksualitet omtales som biologisk forankret; ”driven by the biological necessity to seek out (heterosexual) sex” (Hollway, 1989, s. 54). Denne diskursen bygger på heteronormative forestillinger om at heteroseksuell sex er forskjellig for gutter og jenter, og at disse antatte forskjellene er ”naturlige”, uforanderlige og biologiske (Hollway, 1989). Denne normative konstruksjonen av heteroseksualitet illustreres i Holland et. al.’s (2004) studie av ungdoms beskrivelser av sin seksuelle debut, der guttene snakket om sitt første samleie som en bekreftelse på sin maskulinitet og et ledd i det ”å bli mann”. Jentene gjorde ikke den samme koplingen mellom samleiedebut og det ”å bli kvinne”. De definerte den seksuelle situasjonen i stor grad ut fra en tradisjonell maskulin forestilling om heteroseksualitet der gutter til stadighet ønsker sex, og der jenter forventes enten å imøtekomme eller avvise dette ønsket. Mange jenter var mer opptatt av relasjonen i seg selv enn den seksuelle situasjonen, noe som gjorde at enkelte imøtekom guttens ønsker for å bevare relasjonen. I motsetning til guttene forbandt de sexdebuten med spesifikke farer som utløste behov for å passe på både seg selv, sin kropp og sitt rykte. Feminine forestillinger om seksuell lyst og tilfredsstillelse var nærmest fraværende i jentenes beretninger (Holland et al.,

2004). Dette funnet er i noen studier omtalt som "the missing discourse of 'desire'" (Allen, 2005, Powell, 2010).

2.5.3 Den postmoderne seksualiteten

De heteronormative oppfatningene beskrevet over kan også omtales som *tradisjonelle* oppfatninger. Antakelsene om den postmoderne seksualiteten har sitt utspring i de siste tiårs samfunnsendringer og overgangen fra det tradisjonelle til det postmoderne samfunnet. Giddens (1992) er den av postmodernistene som er mest opptatt av hvordan endringene har påvirket familie- og kjønnsrollemønstre. Han hevder at seksualiteten har endret karakter og blitt mer *plastisk* ved at den er løsrevet fra kravet om reproduksjon og idealet om den romantiske kjærligheten og "den ene". Mens seksualitet tidligere var knyttet til kjærlighet, i form av ekteskapet, knyttes den nå i stedet til det *rene forhold* ("pure relationship"): "a relationship of sexual and emotional equality, which is explosive in its connotations for preexisting forms of gender power" (Giddens, 1992, s. 2). Giddens (1992) hevder at demokratiseringen på samfunnsnivå også reflekteres i heteroseksuelle relasjoner, blant annet i form av større likeverdighet og likestilling mellom kjønnene og at kvinnene har fått økt selvbestemmelse.

2.6 Forebygging av seksuelle overgrep

Denne studien ønsker å sette fokus på forskningsresultatene implikasjoner for utforming av primærforebyggende tiltak mot seksuelle overgrep mellom unge jevnaldrende.

Primærforebygging er opprinnelig et medisinsk begrep som omhandler generelle tiltak som har til hensikt å forhindre at problemer oppstår (Befring, 2008). Befring (2008) bruker imidlertid begrepet *allmennforebygging* for å understreke at forebyggingen ikke er rettet mot en risikogruppe, men mot befolkningen i sin helhet eller mot undergrupper (Befring, 2008). I denne oppgaven er fokus først og fremst rettet mot forebygging på institusjonsnivå, det vil si i skolen. Tiltakene er derfor *målspesifikke* ved at de tar for seg et bestemt problemområde; seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom, og en bestemt målgruppe; barn og unge i grunnskole og videregående skole.

I Norge finnes det lite systematisk kunnskap om hvilken type forebygging som har dokumentert effekt på seksuelle overgrep mot barn og unge (Glad, Øverlien & Dyb, 2010). På

oppdrag fra Barne-, likestilling-, og inkluderingsdepartementet (BLD) har Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) nylig utarbeidet en systematisk oversikt over eksisterende kunnskap om forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn (Glad et al., 2010). Rapporten opplyser at den omhandler fysiske og seksuelle overgrep mot barn og ungdom under 18 år, men i formuleringer og tiltaksformer er den kun rettet mot overgrep utøvd av voksne. Også Barne- og familiedepartementets (2005) (nå Barne-, likestilling-, og inkluderingsdepartementets) *Strategiplan mot fysiske og seksuelle overgrep mot barn (2005-2009)* og Justis- og politidepartementets (2007) *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner* (2008-2011) omhandler kun voksne overgripere. Overgrep mellom barn og ungdom er ikke omtalt.

Skolen har en sentral rolle i forebyggende og helsefremmende arbeid (Glad et al. 2010, Nordahl, Gravrok, Knudsmoen, Larsen og Rørnes, 2006). I Opplæringslova § 9a-3 (1998) stadfestes skolens ansvar for å hindre at elever utsettes for krenkende atferd: ”Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør”. En gjennomgang av rapporten ”Forebyggende innsatser i skolen” (Nordahl et al., 2006) viser at de fleste eksisterende forebyggende programmer og undervisningsopplegg er konsentrert om rus- og atferdsområder. Ingen av programmene tar spesifikt opp seksuelle overgrep. Kunnskap om seksuelle overgrep omtales heller ikke i noen av de fagspesifikke kompetansemålene for grunnskolen og videregående skole i Kunnskapsløftet (Utdanningsdirektoratet, 2010). Røthing og Svendsens (2009) undersøkelse av seksualundervisningen ved alle ungdomsskoler i Trondheim viser imidlertid at lærerne oppfatter temaet som viktig og at det allikevel tas opp i undervisningen. Høsten 2009 ble heftet *Undervisning om seksualitet* utgitt av Utdanningsdirektoratet (2009). I heftet er seksuell trakassering og seksuelle overgrep sentrale temaer.

Oppsummeringen over argumenterer for hvorfor forebygging av seksuelle overgrep bør falle innenfor skolens rammer. Samtidig viser den at det per i dag finnes et begrenset utvalg av forebyggende tiltak mot denne type problematferd. I drøftingsdelen har jeg valgt å fokusere på denne studiens implikasjoner for det *tematiske* innholdet i allmennforebyggende intervensjoner mot seksuelle overgrep mellom jevnaldrende, enten de er en integrert del av seksualundervisningen eller representerer et avgrenset forebyggende program.

3 Vitenskapsteoretiske rammer

Denne oppgaven handler om hvordan gutter *forstår* og *snakker om* heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom, forhandling om sex og seksuelle overgrep. Problemstillingens formulering gjenspeiler Jørgensen & Phillips' (2006) generelle definisjon av diskursbegrepet: ”en bestemt måte å snakke om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på” (s. 9). Ulike diskursanalytiske tilnærminger utdyper og forstår diskursbegrepet forskjellig. Felles for tilnærmingene er at de bygger på ontologiske og epistemologiske antakelser forankret i sosialkonstruktivismen. De teoretiske rammene beskrevet i kapittel 2 har også et sosialkonstruktivistisk utgangspunkt. I det følgende vil jeg gjøre rede for de vitenskapsteoretiske og metodiske rammene for oppgavens diskursanalytiske tilnærming.

3.1 Sosialkonstruktivisme

Diskursanalyse er én av mange sosialkonstruktivistiske tilnærminger (Jørgensen & Phillips, 2006). Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Burrs (1995) beskrivelse av sosialkonstruktivismen da denne fokuserer på en diskursanalytisk tilnærming. Burr (1995) refererer til fire filosofiske antakelser som ligger til grunn for all diskursanalyse. Den første antakelsen handler om å være kritisk til oppfatninger som tas for gitt. Våre oppfatninger av virkeligheten er produkter av måter å kategorisere og forstå verden på, og oppfatningene representerer ikke en objektiv sannhet (Burr, 1995). I oppgaven rettes søkelyset mot hvordan enkelte diskurser og forestillinger forstås som ”sannheter” av informantene. Den andre antakelsen handler om at våre måter å forstå verden på er produkter av en spesifikk historisk og kulturell periode (Burr, 1995). Ungdomssyn, kjønns- og seksualitetskonstruksjoner forandrer seg hele tiden. Dette innebærer at informantenes uttalelser må forstås i lys av ”vår tid”, postmoderniteten, som jeg har redegjort for i kapittel 2. Den tredje antakelsen ser vår kunnskap om verden som et produkt av sosiale prosesser og samspill mellom mennesker (Burr, 1995). Holdninger, oppfatninger og identiteter er kontekstuelle og relasjonelle. I analysen av datamaterialet har jeg hatt særlig fokus på de kontekstuelle forutsetningene i informantenes oppfatninger, blant annet i forhold til hvem de er sammen med. Den fjerde og siste antakelsen handler om at ulike virkelighetsoppfatninger får ulike sosiale konsekvenser (Burr, 1995). Sentralt i oppgaven er her de potensielle konsekvensene av informantenes oppfatninger når det gjelder seksuelle overgrep og forebygging.

3.2 Poststrukturalisme

I tillegg til de nevnte sosialkonstruktivistiske premissene, trekker diskursanalytiske tilnærminger også på strukturalistisk og poststrukturalistisk språkfilosofi. Idéen om forholdet mellom språk og virkelighet - at språket som system ikke reflekterer virkeligheten det refererer til, men derimot *konstituerer* virkeligheten, stammer fra strukturalismen (Burr, 1995, Jørgensen & Phillips, 2006). Poststrukturalismen viderefører denne ideén, men bryter med strukturalismens syn på språket som et system av tegn (for eksempel ord) med fastlagte og uforanderlige betydninger. Ifølge poststrukturalistene skapes, reproduseres og forandres språkets struktur i folks konkrete språkbruk. Det er dermed ikke mulig å være enig om en bestemt betydning av et ord eller et fenomen. Et ord kan ha flere og ulike betydninger, avhengig av blant annet hvem som snakker, hvem som snakkes til og hvilken kontekst det brukes i (Jørgensen & Phillips, 2006). Diskursanalyse som teori og metode er influert av poststrukturalismen ved at den ser språket som strukturert i diskurser, der betydningen av ordene og talemåten skifter fra diskurs til diskurs. Diskurser skapes, opprettholdes og forandres gjennom diskursive praksiser (tale- og skrifthandlinger) (Jørgensen & Phillips, 2006).

Foucault

Foucault regnes som en av pionerene bak diskursbegrepet (Jørgensen & Phillips, 2006). Foucault (1972) definerer diskurs som ”practices that systematically form the objects of which they speak” (s. 49), og han er opptatt av forholdet mellom diskursive praksiser og makt. I sine tidlige verk - ofte omtalt som den arkeologiske fasen - er Foucault mest opptatt av hvordan diskurser som kunnskapssystem *former* subjektet. Foucault (1972) hevder at dersom dominerende diskurser oppfattes som ”kunnskap” kan de brukes til å rettferdiggjøre eller legitimere ulike makthandlinger. Dette synet knytter diskurs til sosiale praksiser og strukturer. Et fenomen kan forstås forskjellig ut fra mange forskjellige diskurser, og de forskjellige diskursene utpeker forskjellige handlinger som mulige eller relevante. Diskursen får dermed sosiale konsekvenser (Burr, 1995, Jørgensen & Phillips, 2006). I sine senere arbeider er Foucault også opptatt av forholdet mellom makt og motstand (Foucault & Schaanning, 1995). Fra å betrakte mennesket som et objekt av ulike diskurser fokuseres det i større grad på hvordan mennesket - som subjekt - former og definerer sitt eget forhold til dominerende diskurser (Foucault & Schaanning, 1995). Det poengteres at de dominerende diskursene

(”kunnskap” eller ”common-sense”) kontinuerlig er gjenstand for motstand fra andre diskurser, og at nøkkelen til forandring ligger i nettopp disse forhandlingene (Burr, 1995, Foucault & Schaanning, 1995).

Denne oppgaven er inspirert av både Foucaults syn på diskurs, makt og motstand og poststrukturalistisk tenkning ved at den - i tillegg til å identifisere de diskursene som informantene trekker på og de sosiale konsekvensene av disse - vil forsøke å rette fokus mot hvordan informantene eventuelt gjør motstand, utøver kritikk mot dem og/eller selv produserer diskurser. En slik tenkning vil forhåpentligvis fange opp flere dimensjoner ved informantenes holdninger og forestillinger enn bare de kjønnsstereotypiske. Foucaults motstandsbegrep blir dermed et ”verktøy” til å analysere *både* kontinuitet og mønstre, og diskontinuitet, motsigelser og usikkerhet i datamaterialet.

3.3 Diskursanalytiske perspektiver

Jørgensen & Phillips (2006) fremhever viktigheten av at diskursanalyse som metode ikke anvendes løsrevet fra det teoretiske grunnlaget; diskursanalytiske tilnærminger betraktes som ”pakkeløsninger” som inneholder filosofiske premisser, teoretiske modeller, metodologiske retningslinjer og spesifikke teknikker til språkanalyse. Samtidig understreker Jørgensen & Phillips (2006) at man godt kan kombinere elementer fra flere diskursanalytiske perspektiver for å danne en bredere forståelse av et tema.

Et overordnet mål med mitt forskningsprosjekt er å vurdere de implikasjoner funnene har for forebygging av seksuelle overgrep mellom ungdom. Slik jeg ser det bygger forebyggingstiltak implisitt på tenkning om at det er mulig å skape sosial forandring. Burr (1995) peker på at dersom vi karakteriserer menneskers opplevelser og atferd som manifestasjoner av dominerende diskurser synes det å være liten vits i å foreslå at mennesker kan forandre sin egen og andres situasjon ved hjelp av egne intensjoner og handlinger. Hun argumenterer derfor for et aktørsyn på mennesket, der det evner å være kritisk mot eksisterende diskurser enten ved å identifisere seg med dem eller å avvise dem. Et slikt syn ser mennesket både som konstituert av diskurser og som pragmatisk bruker av dem (”discourse user”) (Burr, 1995). De diskursanalytiske tilnærmingene legger ulik vekt på subjektets ”bevegelsesfrihet” i diskursen. *Diskurspsykologi* er den tilnærmingen som er mest opptatt av menneskets aktive og dynamiske bruk av diskurser som ressurser i konkret interaksjon (Jørgensen & Phillips, 2006).

I det følgende vil jeg redegjøre kort for hvordan denne tilnærmingen er egnet til å få frem mitt analytiske fokus. Jeg vil ikke bruke tilnærmingen i sin helhet, men velge ut elementer som støtter analysens fokus. I diskursanalyse generelt kan det være vanskelig å skille mellom teori, metode og analyse. I det følgende vil jeg redegjøre for diskurspsykologi som teoretisk retning.

3.3.1 Diskurspsykologi

Diskurspsykologien ble utviklet innen det sosialpsykologiske feltet som en kritikk av kognitivismen. I kontrast til det kognitivistiske synet på språk, som forklarer skrift- og talehandlinger som produkter av universelle, individuelle kognitive prosesser hos mennesket, bygger diskurspsykologien på sosialkonstruktivistiske antakelser om skrift- og talehandlinger som konstruksjoner av verden, konstituert gjennom sosial interaksjon (Jørgensen & Phillips, 2006).

Diskurspsykologi er en paraplybetegnelse for en rekke forskjellige analytiske prinsipper. Denne oppgaven vil ta utgangspunkt i Potter og Wetherells (1992, 1987) diskurspsykologi. Sentralt i deres diskursanalyse står fokuset på holdninger. Potter & Wetherell (1987) argumenterer for at holdninger i tradisjonell, kognitiv forståelse - som stabile representasjoner av interne forhold eller underliggende prosesser - ikke eksisterer. Som bevis på dette refererer de til intervjutranskripsjoner fra egen forskning og den store *variasjonen* i hver enkelt informants utsagn. Samme informant tenderer mot å beskrive samme fenomen på ulike måter, avhengig av spørsmålet som blir stilt (Potter & Wetherell, 1987). De utviklet dermed en diskursanalyse som fokuserte på informantenes utsagn som intensjonale, sosiale handlinger med en spesiell funksjon (Burr, 1995).

En direkte konsekvens av denne formen for diskursanalyse er at det analytiske fokuset må innskrenkes til konteksten for utsagnene, hvilket betyr at det ikke er mulig å trekke konklusjoner om forhold som ligger ”utenfor” intervjusituasjonen (Alvesson & Sköldberg, 2008). Dette synet er moderert i senere versjoner av Potter & Wetherells (1992) arbeider som har et mer kritisk formål. Her kombineres poststrukturalistiske prinsipper om hvordan bestemte diskurser konstruerer fenomener og subjekter, og de sosiale konsekvensene av disse konstruksjonene, med et fokus på hvordan diskursene brukes som retoriske ressurser i konkret språkbruk. I et konkret forskningsprosjekt innebærer dette et analytisk fokus både på diskursbrukens funksjon og på de sosiale konsekvensene av denne diskursbruken (Jørgensen

& Phillips, 2006). Selve analysen er ofte konsentrert rundt følgende konsepter; fortolkende repertoarer, ideologi og subjektposisjoner.

Fortolkende repertoarer

Fortolkende repertoarer er en dansk-norsk oversettelse av Potter & Wetherells begrep “interpretative repertoires” (Jørgensen & Phillips, 2006). Et fortolkende repertoar defineres som ”a lexicon or register of terms and metaphors drawn upon to characterize and evaluate actions and events” (Potter & Wetherell, 1987, s. 138). Begrepet brukes i stedet for diskursbegrepet for å understreke at det ikke er snakk om abstrakte diskurser som sirkulerer i samfunnet, men om *repertoarer* som brukes som fleksible ressurser i folks konkrete hverdagspraksis (Jørgensen & Phillips, 2006). Diskurspsykologien avviser imidlertid ikke eksistensen av abstrakte diskurser på samfunnsnivå, men de forsøker med begrepet å rette oppmerksomheten mot det analytiske fokuset; *hvordan* folk trekker på disse diskursene i praksis (Jørgensen & Phillips, 2006).

Ideologiske virkninger

Potter og Wetherell (1992) er også interessert i de ideologiske virkningene av folks diskursive praksis. Ideologi er et begrep hentet fra sosiologien, og i Potter & Wetherells (1992) diskurspsykologi defineres ideologi som diskursive praksiser som bidrar til å produsere og opprettholde negative maktforhold. Diskurs forstås her som en form for sosial handling. I diskursanalysen rettes oppmerksomheten mot diskursive prosesser som legitimering, rasjonalisering og rettferdiggjøring (Potter & Wetherell, 1992).

Subjektposisjonering

Diskurspsykologiens syn på selv og identitet er basert på den poststrukturalistiske oppfatning av selvet som konstituert av dominerende diskurser. Samtidig, gjennom sitt fokus på hvordan diskursene brukes som retoriske ressurser i sosial interaksjon, impliseres det også at selvet er aktivt og manipulerende (Jørgensen & Phillips, 2006). Begrepet subjektposisjonering omhandler en persons posisjon eller lokalisering i ulike diskurser (Burr, 1995). Begrepet åpner opp for å se subjektet ikke bare som bærer av en diskurs, men som en som også innehar ”agency” (handlingsrom) (Davies & Harré, 1990, referert i Burr, 1995).

Posisjoneringsbegrepet er nært knyttet til identitetsdannelse. Identiteten dannes ved at

subjektet *inntar posisjoner* eller *blir posisjonert* i diskurser. Posisjoneringsbegrepet har særlig blitt brukt innenfor kjønnsforskning for å vise hvordan menn og kvinner er posisjonert innenfor ulike diskurser og de konsekvenser dette har for maktforholdene mellom dem (Burr, 1995, Hollway, 1989).

3.4 Diskursanalytisk metode

Prosjektets vitenskapsteoretiske forankring og de diskursteoretiske prinsippene jeg har redegjort for over får konkrete implikasjoner for analysen. I det følgende vil jeg forklare hvordan jeg har tenkt å anvende teorien i analysen. Som nedfelt i forskningsspørsmålene vil analysen fokusere både på informantenes diskursbruk og på de sosiale konsekvensene av denne diskursbruken. Identifisering av fortolkende repertoarer, ideologiske virkninger og subjektposisjoner anses derfor som relevante analyseverktøy.

3.4.1 Identifisering av diskurser og fortolkende repertoarer

Den teoretiske definisjonen av fortolkende repertoarer er en ting, å identifisere dem er en annen. Wetherell & Potter (1998) referert i Edley (2001) uttaler at "analysis is not a matter of following rules or recipes; it often involves following hunches and the development of tentative interpretative schemes which may need to be abandoned or revised" (s. 198). Edley (2001) vurderer identifisering av diskurser og repertoarer til å være en "craft skill", en egenskap som utvikles med praksis. Som nybegynner på diskursfeltet har jeg behov for mer konkrete retningslinjer enn dette, og jeg har derfor utviklet spørsmål som kan guide meg i bearbeidingen av datamaterialet. Overskriften impliserer at jeg har til hensikt å identifisere både diskurser og fortolkende repertoarer i informantenes beskrivelser. Slik jeg ser det vil følgende spørsmålsdeling ivareta denne hensikten: Hvilke diskurser trekker informantene på i sine beskrivelser, og hvilken funksjon har diskursbruken? Diskurs forstås her som "en bestemt måte å snakke om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på" (Jørgensen & Phillips, 2006). Her utvider jeg det diskurspsykologiske feltet til også å inkludere de mer abstrakte diskursene som diskursteorien har som sitt analytiske fokus. Jørgensen & Phillips (2006) peker på at diskurspsykologien implisitt forholder seg til denne tosidigheten; en analyse av diskursbruken forutsetter jo at det finnes diskurser i "bakgrunnen" som folk så trekker på i diskursiv praksis. I min analyse vil sekundærlitteraturen om seksualitet og

overgrep utgjøre rammen for utpekingen og avgrensingen av diskursene, men jeg vil også være åpen for at datamaterialet avdekker relevante diskurser som jeg ikke har tenkt på.

Identifiseringen av fortolkende repertoar er mer komplisert; begrepet er nært beslektet med diskursbegrepet, men det fokuserer i større grad på *hvordan diskursene implementeres* i konkret sosial interaksjon (Potter & Wetherell, 1992). Dette innebærer et fokus både på lingvistikk (med fokus på talemåter, grammatikk, begrepsvalg) og retorikk (*bruk* av talemåtene) og på sammenhenger mellom disse (Potter & Wetherell, 1992). Min analyse vil derfor være konsentrert rundt spørsmål som; *når* og *hvordan* trekker informantene på diskurser, og *hvilke funksjoner* fyller diskursbruken? Diskurspsykologiens fokus på betydningen av den sosiale interaksjonen nødvendiggjør også å ta høyde for *sammenhengen* diskursbruken inngår i, altså intervjusituasjonen. Identifisering av repertoarer krever gjentatt lesing at det transkriberte materialet (Burr, 1995, Edley, 2001). Diskurspsykologer er opptatt av å finne både *variasjon* og *repetisjon* i bruk av repertoarene:

Variability can be expected within a single interview, because respondents can be expected to make use of different repertoires to suit their current purposes. Repetition across different interviews can be expected because the same repertoires will be used by different people (Burr, 1995, s. 177).

3.4.2 Identifisering av ideologiske virkninger

Slik jeg tolker det kan en analyse av de ideologiske virkningene av informantenes diskursive praksis sammenlignes med å løfte materialet fra et deskriptivt til et teoretisk nivå (Dalen, 2004). Relatert til mitt prosjekt gir dette analytiske verktøyet meg muligheter til å si noe om den sosiale betydning og de sosiale konsekvensene av informantenes diskursbruk i forhold til mitt overordnede tema; overgrep mellom jevnaldrende ungdom. I likhet med min fremgangsmåte når det gjelder identifisering av diskurser, vil mitt teoretiske utgangspunkt derfor spille en viktig rolle i avgrensningen av ideologiene. Det vil spesielt være interessant å analysere informantenes diskursbruk i forhold til potensielle konsekvenser for seksuell samhandling mellom jevnaldrende ungdom, med fokus på forhandling om samtykke. Et annet relevant fokusområde er naturligvis hvilke implikasjoner informantenes diskursive praksis har for utformingen av forebyggende intervensjoner.

En analyse av ideologi involverer tre stadier:

First, the social scientist must describe the social field, history and social relations relevant to the area of investigation; then engage in some systematic linguistic analysis of the pattern of discourse; and finally, in an interpretative or hermeneutic act, connect the latter with the former (Thompson, 1984, referert i Wetherell & Potter, 1992, s. 105).

Selv om dette sitatet omtaler analysen (studiet) av ideologi, kan sitatet i mitt tilfelle sies å være beskrivende for hele analyseprosessen. Samtidig illustrerer det de glidende grenseovergangene mellom identifiseringen av fortolkende repertoarer og ideologiske overganger. For eksempel; kjønnsdiskurser som brukes til å legitimere en viss type atferd hos jenter eller gutter kan ha den ideologiske virkningen at de bidrar til å bevare eller skape et skjevt maktforhold mellom kjønnene (Wetherell & Potter, 1992). I analysen og drøftingen i denne oppgaven har jeg valgt å bruke begrepet ”konsekvenser” om de ideologiske virkningene.

3.4.3 Identifisering av subjektposisjoner

Subjektposisjoneringsbegrepet er et viktig analytisk verktøy fordi det setter fokus på informanten som aktør og hans handlingsrom i diskursbruken. Enhver diskurs følges implisitt av et antall ulike subjektposisjoner som forsyner subjektet med et sett av ”rettigheter” og ”forpliktelser” i forhold til hva som er passende eller upassende å si eller gjøre. Et eksempel er Hollways ”male-sexual-drive” diskurs som posisjonerer menn som aktive, pågående og selvsikre og kvinner som passive og imøtekommende (Burr, 1995, Hollway, 1989).

Subjektposisjonene er stadig i endring, avhengig av den sosiale interaksjonen. I mitt prosjekt er den sosiale interaksjonen et forskningsintervju. Informantenes subjektposisjoner må derfor tolkes i lys av denne konteksten. En studie av informantenes subjektposisjoner i andre sosiale interaksjoner, for eksempel i et kjæresteforhold, i guttegjengen, i klasserommet, ville antakeligvis ha avdekket andre subjektposisjoner, men slike studier byr på forskningsmessige utfordringer. Allikevel, for å ”bøte” på dette problemet, og for å gi meg selv mulighet til å si noe om informantenes skiftende subjektposisjoner, velger jeg i analysen å tolke informantenes *refleksjoner* om hvordan de snakker om sex på forskjellige måter avhengig av hvem de er sammen med, som eksempler på skiftende subjektposisjoner. Veiledende spørsmål for analysen vil blant annet være; Hvordan posisjonerer informantene seg selv innenfor diskursene? Hvordan posisjonerer informantene andre (for eksempel jenter) innenfor de samme diskursene? I identifiseringen av subjektposisjoner vil jeg spesielt være på jakt etter de posisjoner informantene inntar som utfordrer de dominerende diskursene.

4 Metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for de metodiske valgene jeg har tatt og begrunnelser for disse. Dette innebærer også en drøfting av relevante etiske problemstillinger og en vurdering av kvaliteten ved studien.

4.1 Kvalitativt intervju

Diskursanalyse bygger på den sosialkonstruktivistiske oppfatningen av virkeligheten som en språklig og sosial konstruksjon (Jørgensen og Phillips, 2006). Den har til hensikt å undersøke hvordan språket brukes til å skape, opprettholde og forandre virkelighetsrepresentasjoner, noe som setter *samtalen* i særstilling (Kvale & Brinkmann, 2009). Siden denne oppgavens formål er å få innsyn i hvordan gutter *forstår* og *snakker om* heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom, forhandling om sex og seksuelle overgrep, er intervju en egnet metode til å undersøke slike språklige virkelighetsrepresentasjoner. Den overordnede hensikten med kvalitative intervjuer er å utvikle forståelse av fenomener knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet (Dalen, 2004).

Diskurspsykologien er opptatt av hvordan diskurs *brukes* i sosial interaksjon. På bakgrunn av dette foretrekkes derfor analyser av naturlige samtaler fremfor forskningsintervjuer, men dette innebærer en rekke tekniske og praktiske utfordringer når det gjelder innsamling av datamateriale (Jørgensen & Phillips, 2006, Potter & Wetherell, 1992). Fokusgrupper, semi-strukturerte og ustrukturerte intervjuer anses derfor for å være den dominerende metoden (Jørgensen & Phillips, 2006). Fokusgruppeintervjuer vurderes som velegnede til diskursanalyse, blant annet til å identifisere diskurser som brukes i etablering av sosial tilknytning og identitet (Jørgensen & Phillips, 2006, Kvale & Brinkmann, 2009).

Som beskrevet i avsnittet over finnes det forskjellige intervjuformer. I mitt prosjekt har jeg valgt å bruke et semi-strukturert intervju. Denne intervjuformen sikrer at intervjuet dekker de temaene som oppgaven er konsentrert om. Jeg har også valgt å gjøre individuelle intervjuer fremfor fokusgruppeintervjuer. Gitt temaet, som jeg vurderte til å være sensitivt, samt alderen på informantene, var jeg usikker på om dynamikken i en fokusgruppe ville gi rom for individuelle og kontrasterende oppfatninger om temaene. Jeg antok at et individuelt intervju med en ukjent forsker i større grad enn en fokusgruppe med kjente medelever gjorde det

mulig for informantene å reflektere fritt og ærlig over diskursbruken, uten å være opptatt av å opprettholde en posisjon de har til daglig. Som tidligere nevnt vil jeg i analysen være spesielt opptatt av de posisjoner informantene inntar som utfordrer de dominerende diskursene. Med grunnlag i argumentasjonen over anses derfor det individuelle forskningsintervjuet til å være mer hensiktsmessig enn fokusgrupper for å få frem nettopp dette.

4.1.1 Utvalg

Det empiriske materialet som oppgaven bygger på består av 5 intervjuer med gutter i alderen 18-19 år rekruttert fra avgangsklasser i den videregående skole. Med unntak av en informant på 19 år var alle informantene attenåringer. Utvalgskriteriene er først og fremst preget av hensiktsmessighet i forhold til oppgavens problemstilling og de praktiske rammene for prosjektet. Følgende kriterier angir utvalgssammensetningen:

Kjønn

Valg av gutter som informanter ble foretatt etter å ha lest en del norsk og internasjonal forskningslitteratur om seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom. Flere av forskningsrapportene etterspør guttenes perspektiv i større grad (Allen, 2004, Pedersen, 2005, Powell, 2010). I enkelte kvalitative forskningsprosjekter om seksualitet har det vist seg å være lettere å rekruttere jenter enn gutter, noe som har ført til at prosjektene enten har hatt et utvalg bestående av bare jenter eller at de har hatt en skjev representasjon av kjønnene i utvalget (Allen, 2004, Powell, 2010). Allen (2004) hevder at vansker med rekruttering av gutter kan skyldes "the fact that discussing sexuality in a research context is not appropriately masculine and therefore participation is less appealing for young men" (s. 162).

Alder

Som referert til tidligere viser forskning at ungdom er mest utsatt for seksuelle overgrep. Jenter i alderen 15-18 år er mest utsatt og jevnaldrende gutter er som oftest utøverne (Mossige, 2007). På bakgrunn av dette valgte jeg å sette 18-20 år som alderskriterium for deltakelse i intervjuet. Ved å være i slutten av ungdomsårene har informantene både en viss nærhet og avstand til fenomenet. De er "midt oppi" det, samtidig som de har lagt bak seg noen ungdomsår og kan reflektere over temaene i retrospekt. I tillegg er gjennomsnittlig debutalder for gutter 17,5 - 18 år (Pedersen & Samuelsen, 2002, Træen, Stigum, & Magnus,

2002⁴). Det er derfor sannsynlig at temaet oppleves som mer relevant av 18-20 åringer enn for eksempel 15-åringer.

Utdanning

Kriteriet om utdanning omhandler informantenes utdanningsprogram. Skriftlig forespørsel om hjelp til rekruttering ble kun sendt til skoler med utdanningsprogram for studiespesialisering. Grunnen til dette er at studiespesialisering er et utdanningsprogram med forholdsvis jevn kjønnsfordeling blant elevene sammenlignet med enkelte yrkesfaglige utdanningsprogram (SSB, 2009). En diskursanalyse av intervjuer med informanter fra et mannsdominert utdanningsprogram, for eksempel bygg- og anleggsteknikk, ville forutsatt andre drøftinger enn det er lagt opp til i denne oppgaven.

Etnisk bakgrunn

Kjønn og seksualitet er på mange måter kulturelt betingende faktorer. På bakgrunn av prosjektets begrensende format valgte jeg å konsentrere meg utelukkende om elever av etnisk, norsk bakgrunn. Det ville vært spennende å intervju minoritetsungdom, men dette ville krevd et tillegg av teoretiske perspektiver og andre analytiske fokuspunkter enn det som faller innenfor rammen av denne oppgaven.

Seksuell legning

Oppgaven har et heteroseksuelt perspektiv på den måten at den omhandler seksuelle relasjoner mellom jenter og gutter. Homoseksuelle og lesbiske forhold anerkjennes på lik linje med heteroseksuelle forhold, men de er ikke gjort gjenstand for forskning og analyse i denne oppgaven. Kriteriet om legning kan betegnes som et indirekte kriterium. Det er ikke uttalt eksplisitt, verken muntlig eller skriftlig, men det formidles indirekte både i informasjonsbrev og intervjuguide. Dette er ikke uproblematisk og har vært et dilemma i forskningsprosessen. På den ene siden ville det vært etisk betenkelig å ha heteroseksualitet som kriterium, da informasjon om legning betegnes som sensitive personopplysninger (NESH, 2006). På den annen side - ved ikke å ta hensyn til dette risikerer man også at informantene i intervjusituasjonen føler seg ”presset” til å innta et heteroseksuelt perspektiv og at

⁴ Folkehelseinstituttet foretar hvert femte år en stor, befolkningsbasert seksualvaneundersøkelse. Den siste undersøkelsen ble gjennomført i 2008, men den hadde så lav oppslutning (under 20 %) at FHI ikke har ønsket å publisere resultatene (FHI, 2008).

spørsmålene ikke har relevans i informantens ”verden”. Informasjonsbrevet opplyser at studien omhandler heteroseksuelle forhold, men deltakelse er altså forbeholdt alle, uansett legning.

4.1.2 Rekruttering

Siden prosjektets målgruppe var gutter i alderen 18-20 år valgte jeg å rekruttere fra en arena hvor disse var representert, nemlig videregående skoler. Jeg sendte en skriftlig henvendelse per post til videregående skoler i Oslo med utdanningsprogram for studiespesialisering (se vedlegg 2) og fulgte opp brevet med en telefonsamtale etter noen dager. Alle Oslo-skolene takket nei til å delta. De begrunnet svaret med at de til stadighet fikk eksterne henvendelser og at de ikke hadde kapasitet til å ta seg av alle. En skole begrunnet avslaget med at de syntes prosjektet omhandlet et for sensitivt tema. Jeg valgte å henvende meg til Oslo-skoler først og fremst av praktiske årsaker, men på bakgrunn av avslagene (og skolenes oppgitte begrunnelse til avslaget) bestemte jeg meg for å utvide nedslagsfeltet for rekrutteringen. Jeg antok at skoler utenfor Oslo-området kanskje hadde mindre pågang av denne type henvendelser. Etter å ha fått positiv respons fra en skole på Østlandet skjedde den konkrete rekrutteringen ved at jeg fikk tilgang til å informere om prosjektet på skolen, og de som var interesserte meldte seg til å delta. Informantene i denne undersøkelsen er derfor rekruttert fra en byskole på Østlandet.

4.2 Design

I det følgende vil jeg beskrive relevante metodiske overveielser i forbindelse med planleggingen og gjennomføringen av intervjuene.

4.2.1 Intervjuguide

Problemstillingen identifiserer tre hovedtemaer for intervjuet og analysen. Temaene er formulert som et tillegg til problemstillingen i form av forskningstemaer, og ble gjort rede for i informasjonsbrevet til informantene. Temaene ble valgt ut etter en gjennomgang av relevant faglitteratur, forskningsartikler, forskningsrapporter og medieomtale om seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom. Dette ga meg en viss oversikt over aktuelle diskurser og temaer innenfor feltet. Intervjuguiden ble deretter utarbeidet etter følgende temaer:

Ulike typer seksuelle relasjoner mellom jenter og gutter, og kjæsterelasjonen: Jeg ønsket med disse spørsmålene å danne meg et generelt inntrykk av informantenes forhold til sex og seksualpartnere. Siden en overvekt av jevnaldersovergrep begås av en venn, bekjent eller kjæreste er det videre interessant å vite noe om hvilke *forventninger* som knyttes til de ulike relasjonene.

Hvordan gutter og jenter forhandler seg frem til enighet om at de skal ha sex: Temaet tar utgangspunkt i det kommunikative aspektet ved den seksuelle forhandlingsprosessen. Formålet med disse spørsmålene er blant annet å få vite noe om informantenes oppfatninger av hva et seksuelt samtykke og en seksuell avvisning er, hvordan dette kommuniseres og hvordan forestillinger om kjønn kommer til uttrykk. Oppfatninger om dette er av betydning for hvordan man definerer og oppfatter en seksuell grenseoverskridelse eller et overgrep.

Oppfatninger om grenseoverskridelser og overgrep i seksuelle relasjoner: Med disse spørsmålene søker jeg å få tak i informantenes oppfatninger om hva som er et overgrep og hva som ikke er et overgrep, og hva som eventuelt influerer oppfatningene. Spørsmålene søker også å avdekke holdninger til overgrep.

Perspektiver på forebygging av seksuelle overgrep mellom ungdom: Spørsmål om forebygging har jeg inkludert for å få et innblikk i om intervju temaene har vært gjenstand for diskusjon eller refleksjon i seksualundervisning eller andre fora, og hvordan informantene eventuelt oppfatter denne undervisningen.

En slik tematisk inndelt intervjuguide kalles en semi-strukturert intervjuguide (Dalen, 2004). Innenfor hvert tema ble det formulert et sett med spørsmål som under intervjuet ble fulgt opp av mer inngående spørsmål. I utarbeidelsen av intervjuguiden benyttet jeg ”traktprinsippet”. ”Traktprinsippet” innebærer at begynnelsen og slutten av intervjuet tar opp mer generelle forhold, mens de mest sentrale og følelsesladde temaene tas opp i ”midten” (Dalen, 2004). De første spørsmålene (Hvorfor tror du det skjer så mange overgrep mellom jevnaldrende ungdom? Hvorfor tror du de fleste overgripere er gutter?) hadde som funksjon å introdusere det overordnede temaet for informantene før de mer konkrete spørsmålene om seksuelle relasjoner, forhandling om sex og grenseoverskridelser og overgrep. Intervjuguiden rundet av med spørsmål om forebygging. Alle spørsmålene ble formulert på en slik måte at de ikke etterspurte informantenes egne erfaringer eller opplevelser. Valget om ikke å spørre om informantenes egne erfaringer ble tatt av praktiske og etiske grunner. Jeg antok at det ville

være lettere å rekruttere gutter dersom de ikke skulle snakke om egne opplevelser. I tillegg vurderte jeg det dit hen at intervjuer om personlige erfaringer knyttet til sensitive temaer som sex og overgrep innebar et større forskningsetisk ansvar. Vurdert opp mot min problemstilling og mitt forskningsformål fant jeg det ikke nødvendig å spørre om personlige erfaringer.

I etterkant av intervjuene satt jeg igjen med et omfattende datamateriale. For å gjøre bearbeidingen av materialet håndterbart fant jeg det nødvendig å konsentrere meg om de tre første temaene. Disse var også mest relevante i forhold til problemstillingen min.

Informantene hadde imidlertid en rekke interessante perspektiver på forebygging, og selv om analysen ikke fokuserer på informantenes oppfatninger om forebygging, har jeg inkludert enkelte av informantenes refleksjoner om dette i drøftingen av funnenes implikasjoner for forebygging.

4.2.2 Gjennomføring av intervjuer

Informantene mottok informasjonsbrev (vedlegg 3) og samtykkeerklæring (vedlegg 4) da de meldte seg til å delta i undersøkelsen. Informasjonsbrevet forklarte hvilke temaer som skulle tas opp i intervjuet. I forkant av intervjuet ble informantene kontaktet per telefon for å avtale tidspunkt for intervjuet og for å avklare eventuelle spørsmål. Informantene fikk selv velge tidspunkt for intervjuet. De fikk tillatelse av skolen til å bli intervjuet i undervisningstiden. To av informantene benyttet seg av dette, to valgte å bruke fritimer, og en valgte å møtes etter skoletid. Intervjuene ble gjennomført i et møterom på skolen.

Intervjuet ble innledet med en beskrivelse av forskningsformålet, informasjon om bruk av lydopptaker (minidisk) og forsikring om anonymitet. Jeg forklarte også at jeg av og til kom til å ta notater under intervjuet. Notatskrivingen hadde som funksjon å skape et ”pusterom” i intervjusituasjonen. I tillegg var det nyttig å kunne skrive ned tanker og observasjoner til analysen. Det ble videre presisert at hensikten med intervjuet ikke var å undersøke informantens egne erfaringer eller opplevelser, men at informantene så klart sto fritt til å fortelle om personlige erfaringer dersom de selv ønsket det. Informantene fremsto som trygge og åpne i intervjusituasjonen.

Et diskursanalytisk forskningsintervju skiller seg fra andre kvalitative intervjuformer.

Intervjuet betraktes som en form for sosial interaksjon, der både informant og intervjuer er aktive og likeverdige. Variasjon i svarene er like viktig som konsekvens, og intervjuteknikker

som får frem dette er verdsatt (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette betyr at ledende og konfronterende spørsmål ikke vurderes som problematiske, men ses som en del av den sosiale interaksjonen (Kvale & Brinkmann, 2009, Jørgensen & Phillips, 2006). Jeg fant det utfordrende å legge opp til en samtale og uformell intervjuform slik det diskursanalytiske idealet er. Jeg var avhengig av å ha en viss samtalestruktur for å få dekket hovedtemaene i prosjektet. Uten dette ville det også blitt vanskelig å sammenligne intervjuene i analysen. Dette innebar at samtalen uunngåelig fikk et asymmetrisk preg, der jeg stilte spørsmålene og informanten svarte. Jeg la imidlertid vekt på å være fleksibel i intervjusituasjonen med tanke på rekkefølge, spørsmålsformulering og oppfølgingsspørsmål. I intervjuet brukte jeg en rekke forskjellige typer oppfølgingsspørsmål, for eksempel inngående spørsmål ("Du nevnte at det går i sånne faser. Kan du si litt mer om det?"), fortolkende spørsmål ("Det er altså ulike standarder for gutter og jenter?"), meningsavklarende spørsmål ("Hva mener du med at "det er ikke sånn"?), konfronterende spørsmål ("Hvis vi ser det i sammenheng med det du sa innledningsvis, om at jenter forventes å være litt mer passive?") og "rogeriansk" gjentakelse av hva informanten sa for å oppfordre til utdyping ("Dere skryter en del, og det er viktig at det ikke er lengde siden sist.") (Kvale & Brinkmann, 2009). I analysen har jeg tatt høyde for det diskursanalytiske fokuset på interaksjonen ved å sette sitatene i kontekst med temaene fra intervjuguiden.

Informantene hadde blitt informert om at intervjuet ville ta omtrent en time. Lengden på intervjuene varierte fra 50 til 70 minutter. Intervjuene ble avsluttet med det Kvale & Brinkmann (2009) omtaler som debriefing. Informantene ble spurt om de hadde noe de ville legge til og om hvordan de hadde opplevd intervjuet. Alle informantene uttrykte seg positivt om intervjuopplevelsen.

4.3 Bearbeiding av datamaterialet

Det ble gjort lydopptak av intervjuene med minidisk. I dette kapitlet vil jeg beskrive hvordan datamaterialet (lydopptakene) har blitt bearbeidet for analyse.

4.3.1 Transkribering

Transkribering innebærer å oversette talespråk til skriftspråk (Kvale & Brinkmann, 2009). I følge Kvale & Brinkmann (2009) er transkribering en fortolkningsprosess som innebærer tap

av forskjellige elementer i intervjukonteksten, blant annet ironi, stemmeleie, intonasjon og tempo.

Valg av transkripsjonssystem avhenger blant annet av diskursanalytisk tilnærming (Potter & Jørgensen & Phillips, 2006, Wetherell, 1992). Dersom hensikten er å lage en mikrolingvistisk analyse kreves et mer detaljert system for transkripsjon enn om den har til hensikt å identifisere diskursbruk. Det bør også tas hensyn til hva som er praktisk mulig (Kvale & Brinkmann, 2009, Potter & Wetherell, 1992). Å transkribere timevis av lydopptak i et detaljert system krever mye ressurser, i tillegg til at teksten blir mindre lesevennlig for dem som er ukjente med systemet (Potter & Wetherell, 1992).

Oppgavens analytiske fokus slik det er redegjort for i kapittel 3 er konsentrert om store språkstrukturer og mening, og forutsetter dermed ikke like detaljerte transkripsjoner som for eksempel språkanalyse og konversasjonsanalyse (Kvale & Brinkmann, 2009, Potter & Wetherell, 2006). Diskurspsykologiens fokus på intervjuet som sosial interaksjon nødvendiggjør imidlertid et transkripsjonssystem som ivaretar interaksjonen, det vil si både spørsmålene og svarene (Jørgensen & Phillips, 2006). På bakgrunn av dette har jeg valgt å transkribere intervjusamtalen i sin helhet, ordrett i talespråkstil. Det vil si at jeg har transkribert ord for ord, med alle gjentakelser og småord. Disse anses som relevante i fortolkningen av *hvordan* diskursene implementeres i den sosiale interaksjonen. Jeg har videre valgt å registrere enkelte dimensjoner ved den muntlige intervjusamtalen for å skape større sikkerhet om tolkningen.

Transkripsjonskonvensjoner:

- ... Kort pause
- ' Sitatet/"Active voicing", for eks.: *Jeg sa 'blir du med hjem eller?'*.
- Intonasjonsmessige understrekinger
- (...) Tom parentes angir at en del av sitatet er utelatt.

4.3.2 Koding og analyse

Før analyseprosessen ble materialet kodet. I denne sammenheng forstås koding som kategorisering, det vil si at meningen i intervjuutsagnene ble redusert til noen få kategorier

(Kvale & Brinkmann, 2009). Til hjelp i kodingsprosessen brukte jeg programvaren NVivo 8. Etter å ha lagret transkripsjonene av intervjuene i NVivo kunne jeg med letthet kode intervjuutdrag i ”noder” (kategorier). Jeg kodet først materialet i fire hovedtemaer basert på forskningstemaene, før jeg utarbeidet undertemaer på bakgrunn av funnene i materialet. Identifiseringen av temaene ivaretok på denne måten det tematiske utgangspunktet i problemstillingen, samtidig som den åpnet opp for nye temaer. Denne kategoriseringen er brukt i presentasjonen av datamaterialet i neste kapittel og danner på denne måten ”rammen” for analysen. Det ble forsøkt alternative måter å kode materialet på, blant annen en der de diskursanalytiske prinsippene utgjorde hovedkategoriene og en der de forskjellige diskursene utgjorde hovedkategoriene. Dette fungerte dårlig da det førte til at hovedvekten av fokuset falt på de diskursive språkpraksisene og i mindre grad lot *meningen* i informantenes utsagn komme frem. Ved å presentere materialet tematisk ble det også lettere å vurdere funksjonen til enkelte utsagn, slik intensjonen er i diskurspsykologiens identifisering av fortolkende repertoar. I et forskningsintervju kan ikke funksjonen til repertoarene ses uavhengig av spørsmålsformuleringen og intervjusituasjonen. Det virket dermed hensiktsmessig med en mest mulig transparent struktur; der sitatene ble satt i kontekst med temaet.

Selve analysen ble gjennomført etter de diskursanalytiske prinsippene jeg har redegjort for i kapittel 3, og vil ikke bli gjentatt her.

4.4 Etiske refleksjoner

Gjennom hele forskningsprosessen har jeg strebet etter å ivareta de ulike forskningskravene beskrevet i NESHs etiske retningslinjer (NESH, 2006). Et fritt og informert samtykke har blitt innhentet av informantene både muntlig og skriftlig, og all informasjon er behandlet konfidensielt. Fordi prosjektet ikke hadde til hensikt å behandle personopplysninger med elektroniske hjelpemidler eller å opprette et manuelt personregister med sensitive personopplysninger, ble det ikke omfattet av meldeplikten (se vedlegg 5). Utformingen av samtykkeerklæringen ble diskutert med NSD. For å unngå at informantene kunne kobles til datamaterialet på noen måte er navnet på prosjektet bevisst utelatt i samtykkeerklæringen (se vedlegg 4 & 5).

Prinsippet om konfidensialitet handler om at informanten har rett til beskyttelse av sitt privatliv, og det er derfor viktig at informantenes identitet skjules (NESH, 2006). Dette er en

særlig relevant problemstilling når det benyttes sitater i teksten (Thagaard, 2003). I presentasjonen og analysen av datamaterialet er informantenes identitet tilslørt ved at sitatene ikke inneholder direkte og spesifikk informasjon som kan bidra til å avsløre identiteten. Jeg har også bevisst valgt å unnlate å bruke nummer eller fiktive navn for å skille mellom hvem av informantene som sier hva. Dette gjør at det ikke er mulig å danne seg et inntrykk av hver enkelt informant på bakgrunn av det samlede antall sitater som er knyttet til dem. Denne presentasjonsformen kan representere et validitetsproblem fordi den gjør analysearbeidet mindre gjennomskiktig. Samtidig fremhever Thagaard (2003) at i kvalitative tekster er det tekstens meningsinnhold som er sentral i fremstillingen av datamaterialet, og ikke utbredelsen. Det interessante er derfor ikke hvem sitatene tilhører. De få stedene jeg viser hvordan samme informant varierer diskursbruken sin er det for å få frem det inkonsekvente i meningsinnholdet. Å sikre anonymitet er ekstra krevende når informantene er rekruttert fra samme nærmiljø. Denne problemstillingen er informantene gjort oppmerksom på, og alle sitatene som er brukt i oppgaven er lest og godkjent for bruk av informantene.

I forskningsprosjekter kan det oppstå problemstillinger der motstridende hensyn må veies mot hverandre. I denne studien er kravet om hensyn til informantenes verdier og handlingsmotiveer (NESH, 2006, pkt. 18) en aktuell etisk problemstilling. I analysen blir informantenes uttalelser belyst og tolket gjennom et teoretisk rammeverk som de er ukjente med. Det er derfor en mulighet for at informantene ikke kjenner seg igjen i mine tolkninger, og at de føler at de har blitt tillagt andre motiveer enn de selv påberoper seg. Det er derfor en vurderingssak å avgjøre hvor mye informasjon informantene skal få om prosjektets teoretiske perspektiveer i forkant. I denne sammenhengen vurderte jeg det som utfordrende å gjøre de teoretiske perspektivene lett tilgjengelige for informantene. Jeg ønsket også å unngå at informasjon om dette påvirket intervjuet. Informasjon om for eksempel kjønns- og seksualitetsteorieer kunne ha ført til at informantene i større grad ”tenkte kjønn” i sine uttalelser. På den annen side kan for liten informasjon om sentrale teoretiske perspektiveer føre til at informantene føler seg lurt. I analyse og drøfting har jeg hele tiden vært bevisst denne problemstillingen og jeg har forsøkt å ta hensyn til den ved å være grundig og presis i mine beskrivelser av hvordan analysen er gjennomført og på hvilken måte de teoretiske perspektivene har bidratt til å få frem bestemte egenskaper ved fenomenet.

En annen aktuell etisk problemstilling er kravet om respekt for individets privatliv og nære relasjonereer (NESH, 2006, pkt. 13). Denne studien berører temaer som av mange oppfattes som

vanskelige å snakke om. Dyb (2010) hevder at det innen forskning har hersket en utbredt skepsis til å spørre ungdom om seksuelle krenkelser og overgrep, blant annet av frykt for at svarprosenten i studien vil gå ned eller at spørsmålene kan føre til psykiske reaksjoner og dermed bryte med god forskningsetikk. Hun setter denne frykten i sammenheng med hvorfor overgrep mot barn og unge i liten grad har vært systematisk kartlagt. Jeg følte også på denne frykten i forkant av intervjuene. Ønsket om å verne informantene var en av grunnene til at jeg valgte å unngå spørsmål om egne erfaringer og opplevelser. Jeg presiserte både i informasjonsbrev og i starten av intervjuet at hensikten ikke var å undersøke informantenes egne erfaringer eller opplevelser, men at de så klart sto fritt til å fortelle om personlige hendelser dersom de selv ønsket det. Formålet med denne informasjonen var ikke å oppfordre til det, men å legitimere det, men i etterkant ser jeg at dette kanskje fremsto som uklart for informantene. Alle informantene fortalte om personlige erfaringer i intervjuet. Jeg har få holdepunkter til å forklare hvorfor. Mulige forklaringer kan være at informantene opplevde intervjusituasjonen som så trygg at de følte de kunne dele personlige opplevelser, at temaene ikke opplevdes som sensitive eller vanskelige å prate om, eller at spørsmålene var formulert på en måte som gjorde dem vanskelig å besvare uten å trekke inn egne erfaringer. Generelt fremsto informantene som trygge og åpne i intervjusituasjonen, og de snakket også mye om at det blant ungdom er stor åpenhet om temaer knyttet til sex og seksualitet. Thagaard (2003) påpeker at en tillitsfull og nær intervjusituasjon kan føre til at informantene blir forledet til større åpenhet og til å si ting som de kan komme til å angre på i ettertid. For å imøtekomme denne type angreerfaringer fikk informantene i ettertid lese transkripsjonen av intervjuet og de ble oppfordret til å vurdere om de ville forandre eller trekke enkelte sitater fra publisering. En informant følte at han hadde misforstått et spørsmål og han ga derfor en utdypende forklaring til svaret sitt. De fire andre informantene ønsket ikke å forandre noe.

4.5 Kvaliteten på intervjustudien

Styrken, troverdigheten og overførbarheten av forskningsresultatene diskuteres som regel i sammenheng med begrepene reliabilitet, validitet og generaliserbarhet (Kvale & Brinkmann, 2009). Sistnevnte begreper er opprinnelig kvantitative forskningsbegreper, og de tillegges en litt annen betydning i kvalitativ forskning. I dette kapitlet vil jeg anvende en kvalitativ forståelse av disse begrepene som ”verktøy” i en kvalitetsvurdering av intervjustudien.

Reliabilitet eller pålitelighet angår forskningsresultatenes konsistens og etterprøvbarhet (Dalen, 2004, Kvale & Brinkmann, 2009). I diskursanalytiske intervjuer er ikke konsistens et mål (Jørgensen & Phillips, 2006), og en for sterk fokusering på reliabilitet vil motvirke mulighetene til å få frem *variasjon* (Kvale & Brinkmann, 2009). Videre gjør den dynamiske intervjusituasjonen det vanskelig å etterprøve resultatene (Dalen, 2004, Kvale & Brinkmann, 2009). Dalen (2004) hevder at en måte å anvende reliabilitetsbegrepet på i kvalitative studier er ved å være nøyaktig i beskrivelsen av forskningsprosessen i forskningsrapporten. I mitt prosjekt har jeg derfor detaljert beskrevet alle trinnene i forskningsprosessen.

Validitet henspeiler på forskningsresultatenes styrke eller sannhet (Kvale & Brinkmann, 2009). Validitetsbegrepets implikasjoner for forskningsresultatene avhenger av de filosofiske oppfatningene om kunnskap, objektivitet og sannhet som prosjektet bygger på (Kvale & Brinkmann, 2009). Denne oppgavens vitenskapsteoretiske perspektiv; sosialkonstruktivismen og poststrukturalismen, ser ikke kunnskap som en objektiv sannhet, men som noe som konstitueres i sosial interaksjon (Burr, 1995). Diskursanalyse er videre ikke interessert i å finne ut av om informantenes beskrivelser og diskurser er sanne avspeilinger av virkeligheten, men *hvilke* diskurser og *hvordan* diskursene konstrueres som sanne, og konsekvensene av denne praksisen (Jørgensen & Phillips, 2006). Som en følge av disse filosofiske antakelsene har Kvale & Brinkmann (2009) utviklet en fortolkning av validitetsbegrepet som *håndverksmessig kvalitet*, der fokuset for valideringen flyttes fra forskningsresultatene til forskningsprosessen. I de neste avsnittene vil jeg drøfte følgende forhold knyttet til validitet; forskerrollen, utvalg og metodisk tilnærming, bearbeiding av datamaterialet og analytiske tolkninger.

4.5.1 Forskerrollen

Som beskrevet i 4.4.2 skiller forskerrollen i diskursanalytiske intervjuer seg fra andre typer kvalitative intervjuer ved at det ikke er et mål å minimere effekten av den sosiale interaksjonen mellom informant og forsker (Jørgensen & Phillips, 2006). Det er allikevel viktig å redegjøre for forskerrollen da det bidrar til å belyse kontekstuelle og interaksjonsmessige forutsetninger for intervjuet (Jørgensen & Phillips, 2006).

For å kunne foreta en sammenligning av intervjuene fant jeg det nødvendig å standardisere intervjuene ved å forholde meg til en intervjuguide. Dette gjorde at intervjuene fikk noenlunde samme struktur, og det ble enklere å kategorisere sitatene i temaer. Jeg falt på

denne måten inn i en ganske tradisjonell forskerrolle, der intervjusituasjonen i stor grad ble definert av meg. Jeg etterstrebet imidlertid å være lydhør og oppmerksom mot det informantene sa, og å følge opp svarene slik at de fikk utdypet utsagnene sine. Jeg erfarte at oppfølgingsspørsmålene mine bidro til at alternative og til dels motstridende forklaringer fikk komme frem, noe som var med på å sikre en større variasjon i datamaterialet.

Dette prosjektet krever også en redegjørelse for forskerrollen i lys av kjønn, både fordi den tematiske dimensjonen i forskningsprosjektet berører en rekke kjønnsrelaterte spørsmål, og på grunn av kjønnsforskjellen mellom intervjuer og informant. Kjønnsforskjellen mellom forsker og informant kan ha påvirket relasjonen til informantene og informantenes oppfatninger, men på hvilken måte er det vanskelig å si noe om. En informant refererte konsekvent til ”dere” da han snakket om jenter og hvordan jenter var. Her posisjonerte han meg som ”en av jentene”. Denne talemåten utfordret i større grad mine personlige oppfatninger, og jeg følte at jeg havnet delvis i konflikt mellom mine posisjoner som ”forsker” og ”kvinne”. Det kan tenkes at informantene opplevde det tilsvarende konfliktfylt å samtale *med* det motsatte kjønn *om* det motsatte kjønn. Thagaard (2003) peker på at situasjoner der intervjueren er en kvinne og informanten er en mann kan bære preg av kjønnsdikotomisering, det vil si at informanten fremhever at forsker og informant er av forskjellig kjønn ved å styrke sin maskulinitet. Men posisjonen som kvinne og ”utenforstående” kan også ha en gunstig virkning ved at den åpner opp for å stille utdypende spørsmål om noe som kanskje ”tas for gitt” av det motsatte kjønn (Thagaard, 2003).

4.5.2 Utvalg

Utvalget mitt består av fem informanter. Masterprosjektets ressurs- og tidsramme tillot ikke et stort utvalg av informanter. Kvale & Brinkmann (2009) peker på at i undersøkelser der intensjonen er å undersøke holdninger, bør intervjuer gjennomføres inntil metningspunktet nås. Allerede etter det tredje intervjuet opplevde jeg et slikt metningspunkt. Jeg kunne da spore enkelte likheter i måten informantene snakket på; hvilke diskurser de trakk på og måten de ble anvendt på. Slike felles forståelsesrammer kan være en følge av utvalgssammensetningen og rekrutteringen. Utvalgskriteriene gjenspeiler et forholdsvis homogent utvalg og informantene er rekruttert fra samme miljø. Et utvalg som gjenspeiler større variasjon ville krevd andre utvalgsprosedyrer (Dalen, 2004).

Begrepet *generaliserbarhet* inngår ofte i drøftingen av utvalg. Generaliserbarhet dreier seg om i hvilken grad forskningsresultatene kan overføres til andre personer og situasjoner (Kvale & Brinkmann, 2009). I motsetning til positivistiske forskningstradisjoner er ikke generalisering av kunnskapen et mål i sosialkonstruktivistiske og diskursanalytiske tilnærminger. Kunnskapen avhenger av historiske, kulturelle, sosiale og kontekstuelle måter å forstå verden på og generalisering er videre ikke mulig eller relevant (Kvale & Brinkmann, 2009). Funnene som blir presentert i denne oppgaven sier derfor ingenting om ”gutter” generelt. De må forstås som et produkt av prosjektets teoretiske og metodiske tilnærming, og intervjukontekst. I min drøfting av funnenes implikasjoner for forebygging er hensikten å vise *betydningen* av å ha kunnskap om målgruppas diskursive praksis i forebyggingsarbeid, ikke å trekke generelle konklusjoner om hvordan forebygging innenfor dette feltet bør gjennomføres.

4.5.3 Metodisk tilpasning

I avsnittet om den kvalitative intervjumetoden (4.1) har jeg argumentert for hvordan denne metoden er egnet til å få frem prosjektets problemstilling, formål og diskursanalytiske forankring. Både problemstillingen og forskningsspørsmålene fremgår av intervjuguiden (se vedlegg 1). På grunn av vanskene med å rekruttere informanter fikk jeg ikke gjennomført et prøveintervju. Det første intervjuet kan derfor karakteriseres som et slags prøveintervju der jeg fikk testet intervjuguiden og det tekniske utstyret. Jeg gjorde ingen endringer av intervjuguiden etter det første intervjuet. En gjennomhøring av intervjuet gjorde meg imidlertid mer bevisst på min forskerrolle. Spesielt la jeg merke til og ble bevisst verdien av de oppfølgende spørsmålene. På grunn av intervjuets kvalitet har jeg valgt å benytte det som en del av datamaterialet, men fordi det representerer første intervjugjennomføring er intervjuutdrag valgt ut med omhu.

4.5.4 Bearbeiding av materialet

Ved å ta opp intervjuene på minidisk fikk jeg sikret at informantenes uttalelser ble gjengitt korrekt. Lydopptakene var av god kvalitet og gjorde det lett å transkribere. Kvale & Brinkmann (2009) fremhever at det finnes ingen sann, objektiv oversettelse fra muntlig til skriftlig form. Språklig stil for transkripsjonen må velges ut fra hva som er nyttig for prosjektet. I dette prosjektet, der det analytiske fokuset er på både språkstrukturer og mening,

fant jeg det mest hensiktsmessig å transkribere uttalelsene ordrett i talespråkstil. Hvordan transkripsjonen er gjennomført er beskrevet under punkt 4.3.1. Det er imidlertid viktig å huske at selv ordrette transkripsjoner er sosiale konstruksjoner (Kvale & Brinkmann, 2009). Informantene fikk i etterkant av intervjuet tilsendt transkripsjonen av intervjuet på e-post, og de ble oppfordret til å gi tilbakemelding på om de ønsket å forandre, utdype eller ta bort noe. Dette ble i utgangspunktet gjort av etiske hensyn, men det fungerte også som en validering der informantene fikk ”kontrollere” transkripsjonens fortolkningsdimensjon. Da det kan virke ganske fremmedgjørende å lese sitt eget intervju, gjorde jeg informantene oppmerksom på forskjellene mellom muntlig og skriftlig talespråkstil slik Kvale & Brinkmann (2009) anbefaler. En informant skrev følgende i sin tilbakemelding: ”Du kan helt klart bruke det du har skrevet! Jeg ble bare veldig overrasket på hvilken måte jeg sa det på..”. Dette tyder på at det nok føltes litt rart for informanten å se det han hadde sagt på trykk. En informant følte at han hadde misforstått et spørsmål, og han ønsket derfor å forandre litt på svaret sitt. Utover dette ønsket ingen av informantene å gjøre endringer på intervjuet sitt.

4.5.5 Analyse

En vurdering av validiteten av de analytiske tolkningene forutsetter tydeliggjøring av de analytiske grepene og ”verktøyene” som er benyttet i bearbeidingen av materialet (Dalen, 2004). Kapittel 3.4 gir en grundig forklaring av de diskursanalytiske ”verktøyene” som er anvendt i analysen av denne intervjustudien. I analysekapitlet har jeg bevisst valgt å presentere materialet i ulike temaer. Dette betyr at mange av de samme diskursidentifiseringene ”går igjen” i analysen, men ved å knytte dem til temaet og spørsmålene tydeliggjøres konteksten for diskursbruken. Denne måten å strukturere materialet på er et metodisk grep, samtidig som det bidrar til å gjøre analysen mer gjennomiktig.

Diskursidentifisering er sentralt i analysen. Identifiseringen av fortolkende repertoarer, ideologiske virkninger og subjektposisjoner kan ikke gjøres uten å referere til diskursene som informantene trekker på. Validering av diskursidentifiseringen og diskursavgrensningen forutsetter tydeliggjøring av grunnlaget for identifiseringen. Hvordan man avgrenser en diskurs er et praktisk og teoretisk problem som det diskursanalytiske feltet ikke gir noe svar på (Jørgensen & Phillips, 2006). Jørgensen & Phillips’ (2006) forslag til å løse dette problemet er ”at man i høyere grad ser diskurs som et analytisk begrep, altså som en størrelse, man som forsker legger ned over virkeligheten for å skape en ramme for sin undersøgelse” (s.

149). Denne beskrivelsen får frem at diskurs er noe man som forsker konstruerer, ikke noe som "finnes" i virkeligheten. Mine diskurskonstruksjoner er gjort på bakgrunn av det teoretiske utgangspunktet for prosjektet, beskrevet i kapittel 2. Teorien består av relevant forskning om overgrep mellom jevnaldrende ungdom og en del sosiologisk og kjønnteoretisk teori. En del av teorien jeg refererer til har et feministisk utgangspunkt (Allen, 2005, Hollway, 1989, Kelly, 1988, Kitzinger & Frith, 1999). Denne teoriavgrensningen er også min "konstruksjon". Den bidrar til å få frem bestemte egenskaper ved fenomenet jeg studerer. Andre teoretiske innfallsvinkler ville resultert i andre diskursidentifiseringer og analytiske tolkninger.

5 Presentasjon og analyse av datamaterialet

I dette kapitlet presenteres og analyseres datamaterialet. For å gjøre analysen oversiktlig har jeg kategorisert materialet i *temaer*. Inndelingen i hovedtemaer (5.1, 5.2 og 5.3) reflekterer de opprinnelige forskningstemaene, mens underpunktene viser til funn i materialet som er knyttet til hvert enkelt tema. Sitater fra informantene brukes til å belyse funnene. I analysen anvendes de metodiske ”verktøy” som jeg har redegjort for i kapittel 3; fortolkende repertoarer, ideologiske virkninger (omtalt som konsekvenser) og subjektposisjoner. Verktøyene er ikke anvendt stringent innenfor hvert tema, men de er tatt i bruk for å belyse ulike sider ved datamaterialet.

Som beskrevet i 3.4.1 er diskurspsykologien opptatt av å finne både *variasjon* og *repetisjon* i informantenes diskursbruk (Burr, 1995). I presentasjon av hovedfunn og valg av sitater som støtter opp om funnene har jeg fokusert på det som er gjennomgående i datamaterialet - det som repeteres på tvers av intervjuene. For å nyansere fremstillingen har jeg enkelte steder valgt å ta med flere sitater som eksemplifiserer noe av det samme, eller som er direkte avvikende fra tendensene. I diskurspsykologien forventes det å finne variasjon i diskursbruken innad i hvert enkelt intervju (Burr, 1995). I presentasjonen har jeg derfor inkludert intervjuutdrag der informantene varierer diskursbruken sin, for eksempel der de viser usikkerhet eller trekker på konkurrerende diskurser.

5.1 Å forhandle seg frem til enighet om å ha sex

I det følgende presenteres funn som er beskrivende for den seksuelle forhandlingsprosessen. Sentrale funn er at forhandling om seksuelt samtykke snakkes om som et sekvensielt handlingsforløp (5.1.1) og at det beskrives som ikke-verbalt og fysisk (5.1.2). Informantene trekker i stor grad på en heteronormativ diskurs, der kjønnene tillegges ulike posisjoner i den seksuelle forhandlingen (5.1.3).

5.1.1 Forhandling etter ”manus”

Alle fem informanter beskriver det å komme til enighet om å ha sex som et resultat av et fysisk, sekvensielt handlingsforløp. De snakker om ulike ”stadier” av seksuell aktivitet som

”bygger opp” eller ”utvikler” seg til sex (sex er her synonymt med samleie). Dette kan belyses gjennom følgende uttalelser fra tre informanter:

Man kan eventuelt bare ligge og kline og kose litt da, og så utvikler det seg til noe mer... klærne kommer av, man begynner og kjærtegne hverandre litt, og så kan det rett og slett bare ende med sex, enkelt og greit.

Altså, hvis det er i edru tilstand og man skal være helt seriøs på en måte... da tror jeg nok at man får tilbakemeldinger når man kysser jenta, kysser henne litt på nakken og litt diverse steder på en måte... og så går du videre og videre og videre, tar hendene nedover, på puppen og alt det der, og så får man liksom en følelse om hva slags tilbakemeldinger du får. Hvis jenta ikke vil det, da slutter du. Men, hvis hun gir deg tilbakemelding på at hun synes det er godt, da bare fortsetter man og så blir det sex etter hvert. Jeg tror det er sånn det skjer i de fleste tilfeller.

Det skjer på en måte sånn opptrapping kan du si da... man på en måte... jeg tror aldri jeg på en måte fysisk har blitt enig - sånn verbalt - det er på en måte ikke sånn man snakker om så mye, men... det skjer en fysisk opptrapping på en måte - det blir mer og mer fysisk, og så - etter en tid - så bare skjer det naturlig på en måte. Altså det... ja.

I diskurspsykologiske termer trekker informantene her på et fortolkende repertoar av skriptformuleringer, det vil si at de snakker om de seksuelle forhandlingene *som om* de var skript (Frith & Kitzinger, 2001). Skriptformuleringer defineres som ”kinds of talk which describe events as following a routine and predictable patter” (Edwards, 1997, s. 21, ref. i Frith & Kitzinger, 2001, s. 216). Frith & Kitzinger (2001) har i sin forskning på ‘sexual negotiation’ vist hvordan unge kvinner også snakker om *stadier* av seksuell aktivitet; ”which start with ‘snogging’ or ‘kissing and hugging’, and which then do or do not ‘go further’” (Frith & Kitzinger, 2001, s. 218). Vansker med å si nei til sex presenteres som en konsekvens av å ha ”gått for langt” i den skriptede, seksuelle sekvensen. Frith & Kitzinger (2001) tolker kvinnenens bruk av skriptformuleringer som en måte å frasi seg personlig ansvar for situasjonen, dersom de ikke klarer å si nei. Informantenes bruk av skriptformuleringer i denne studien har en lignende funksjon, men med motsatt fortegn. Beskrivelsene synes å reflektere forestillinger om at seksuelle aktiviteter følger en ”naturlig” progresjon og at det knyttes spesifikke forventninger til forløpet dersom jenta er med på de innledende stadiene. Å takle et nei fra jenta beskrives som vanskeligere jo lenger ut i det skriptede forløpet man befinner seg. Følgende uttalelse belyser dette:

En kompis fortalte meg at han skulle ha sex med ei jente og så... det virket som hun var med på det, men han visste ikke at hun ikke hadde hatt sex før, så når det på en måte var

like før de skulle ha sex så sa hun 'nei, jeg vil ikke'. Han sa jo til henne at 'jeg respekterer det, det går helt fint', men altså, han tenkte jo 'å, fy fader, hvorfor sier hun nei nå!?!'. Han ble jo på en måte litt kåt og sånn og da syntes han det var veldig vanskelig å si at det var greit. Han ble jo ikke direkte sur, men han sa til meg at han syntes det var vanskelig å si 'okey, det er greit'.

Skriptformuleringer brukes også for å underbygge en forståelse av situasjonen som forutsigbar for jenta, og at jenta har ansvaret for å signalisere ja eller nei så tidlig som mulig. Følgende sitater fra to informanter eksemplifiserer dette:

Hvis noen blir med meg hjem fra byen så tar man det som et signal på at, ja, da har du på en måte sagt ja til å bli med på det resterende.

(...). Altså, hvis noen foreslår at man skal legge seg og kline et sted, og man sier ja til det og tenker at 'det er det eneste jeg vil', da bør du kanskje si det på forhånd. Fordi, det er gjerne opptakten til noe mer, at på en måte... understreke det, for gjør man ikke det, og sier ja og tror at den andre personen skal skjønne det, ut i fra ingenting - at det er det eneste du vil - noe som gjerne er naturlig at vil lede til noe mer, så kan det være veldig vanskelig for den andre personen. Og det fører til det presset som på en måte 'ja, jeg gir etter', 'det kan vel ikke være så ille' eller...

I det siste sitatet reflekterer informanten over hvordan forventninger om det seksuelle handlingsforløpet kan bidra til at jenter blir med på noe de egentlig ikke vil.

I drøftingen over har jeg tatt utgangspunkt i skriptformuleringer, men den kunne like gjerne vært vinklet ut fra voldtektsmyter. Slik jeg ser det er det et nært slektskap mellom den type skriptformuleringer jeg har omtalt over og Burts (1980) voldtektsmyter. I Burts (1980) "Rape myth inventory" er holdninger som 'når en jente blir med en gutt hjem etter en kveld på byen, betyr det at hun er villig til å ha sex' og 'hvis en jente er med på kyssing og kjæling, er det hennes feil hvis partneren tvinger henne til sex' omtalt som typiske voldtektsmyter.

Tilslutning til disse holdningene innebærer å klandre den utsatte for overgrepet eller for hendelser forut for et overgrep.

5.1.2 Taus og fysisk forhandling

Et annet hovedtrekk i informantenes beskrivelser av forhandlingsprosessen er at den består av ikke-verbale, fysiske måter å kommunisere på. En informant forteller at dersom det snakkes om så er det på initiativ fra jenta:

Hvis jenta er drivkraften bak det, så vil hun kanskje prate litt ømt og følelsesladd om det, men altså, jeg tror hvis gutter er den... hva skal jeg kalle det... ikke "krevende" parten,

men drivkraften bak det, så blir det litt mer sånn der at man bare prøver seg fram og ser hvor langt man kan gå. Litt fælt å si det, når man tenker over det sånn i etterkant, men det virker jo veldig normalt der og da, skal jeg innrømme.

Informantens beskrivelser av jenta som prater ”ømt” og ”følelsesladd” om det, mens gutten ”prøver seg frem og ser hvor langt man kan gå”, trekker på en heteronormativ diskurs der jenta posisjoneres som mer opptatt av de følelsesmessige aspektene ved den seksuelle situasjonen enn gutten (Holland et. al., 2004). Samtidig markerer han en viss avstand fra denne diskursen mot slutten: ”Litt fælt å si det, når man tenker over det sånn i etterkant, men det virker jo veldig normalt der og da, (...)”. På spørsmål om hvordan jenter kommuniserer at de vil ha sex trekker også en annen informant frem forskjellen på jenter og gutter; ”de (jenter) setter ofte mer ord på det de tenker da, enn gutter, sånn i snitt”. Tre informanter forteller at dersom det snakkes om så er det innenfor rammen av et kjærlighetsforhold. Når det gjelder ”spontansex”/one-night stands virker det utenkelig for informantene å forhandle seg frem til enighet verbalt. En informant oppgir to grunner til dette; ”det er vanskelig å snakke om det her med en person man akkurat har møtt” og ”det er ikke noe seksuelt ved det, det er ikke noe spenning ved det, man vil jo på en måte... det ødelegger stemningen rett og slett”. På spørsmål om hva de ville gjort dersom de var usikre på om jenta ville ha sex vurderes ikke det å spørre som et alternativ. Følgende uttalelser fra to informanter eksemplifiserer dette:

Da ville man jo prøvd - litt forsiktig - litt sånn beføling på større kroppsdelar kan du si, og hvis hun gir tegn til at hun liker det så utforsker man det litt mer, og så øker man spenningen da kan du si. Det er det som på en måte er vanlig prosedyre. Det blir veldig uromantisk å spørre om man vil..., det gjør man jo ikke.

Da hadde jeg kanskje, hvis jeg på en måte var usikker på om dette her var riktig eller om hun også ville ha sex, da ville jeg kanskje ventet litt på å få tilbakemelding fra henne, ikke bare at hun sier 'fortsett med dette her', men at hun tar over kyssingen og sånne ting, at hun tar det videre. Det tror jeg nok er den beste måten.

To informanter beskriver verbal kommunikasjon som ”uromantisk”. Carmody (2009) knytter beskrivelser som dette til forestillingen om ”the idealised lover” - som vet nøyaktig hva den andre ønsker og vil. Å spørre oppfattes derfor som noe negativt. Selv om informantene ikke anser verbal kommunikasjon til å være ”løsningen” dersom de er i tvil om hva jenta vil, snakker de likevel om forhandlingsprosessen som toveis, der partene sender og tolker fysiske signaler. Som jeg skal vise i neste avsnitt tildeles kjønnene ulike oppgaver i denne kommunikasjonsprosessen.

5.1.3 Jenta som ”portvokter”

Det siste fremtredende trekket i informantenes uttalelser om hvordan gutter og jenter blir enige om å ha sex, er hvordan kjønnene posisjoneres forskjellig i forhandlingsprosessen. I informantenes beskrivelser er det jentas ”oppgave” å signalisere at hun ikke vil ha sex.

Følgende sitater fra tre informanter eksemplifiserer dette:

Det er på en måte jenta som bestemmer om det skal skje noe seksuelt eller ikke - de fleste gutter er jo interessert i at det skal skje noe seksuelt - mens jenta på en måte er den som avgjør om det skal skje eller ikke.

Jeg liker å tro, i hvert fall, at jeg er en veldig snill gutt, jeg prøver aldri å presse jenter til å ha sex, men om jeg ikke får noen som helst signaler om at det her har jeg egentlig ikke lyst til, enten i språk, handling eller kroppsspråk, så har ikke jeg noen problemer med det i hvert fall.

Jeg tror nok at hvis man går for langt så merker man det vel ganske fort, at hun kommer til å skvette eller noe sånt noe. Jeg har aldri vært borti det, så jeg er ikke hundre prosent sikker på det der, men jeg tror nok at du får det med deg.

Frith & Kitzinger (2001) har pekt på hvordan en posisjon som ”portvokter” gjør jenta ansvarlig for å kommunisere et nei til sex tydelig til gutten. Powell (2010) trekker frem at forestillinger som dette kan bidra til å skape en kontekst der press og tvang assosieres med en ”normal” maskulin seksualdrift. En informant uttrykker dette eksplisitt idet han snakker om hvordan gutten som regel er ”drivkraften” i den seksuelle situasjonen. På spørsmål om det å være ”drivkraften” er å utøve press svarer han: ”Det viser jo veldig klart holdningen til gutten: ’det her vil jeg’. Da må jo jenta ta den kjipe rollen og si nei”.

Den pågående gutten og den passive jenta

I litteraturen knyttes posisjoneringen av jenta som ”portvokter” ofte til forestillinger om gutter som initiativtakere og pådrivere for den seksuelle aktiviteten (Frith & Kitzinger, 200, Holland et. al., 2004). Et gjennomgående trekk i informantenes beskrivelser av forhandlingsprosessen er at de trekker på en diskurs der gutten posisjoneres som den aktive og pågående i seksuelle situasjoner, og jenta som den passive. Følgende sitat oppsummerer hvordan jenta skal være:

Jenta skal være litt mer den der passive parten, gutten skal hele tiden ta initiativet til å på en måte... jenta skal være litt mer kostbar, ikke nødvendigvis som i direkte forstand, men på en måte være litt mer tilbakeholden, ikke så frampå, ikke så eksperimentell som gutten skal være. Det er på en måte gutten som skal komme med forslag, har jeg litt inntrykk av.

Wetherell & Potter (1992) peker på at kjønnsdiskurser som brukes til å legitimere en viss type atferd hos jenter og gutter kan ha den ideologiske virkningen at de bidrar til å opprettholde eller skape et skjevt maktforhold mellom kjønnene. Enkelte uttalelser hos informantene avdekker at forestillingen om at gutten skal være aktiv og jenta skal være passiv kan bidra til komplisere forhandlingsprosessen. En informant snakker om at ”gutten er på en måte den som skal overbevise om at det skal skje” og at det kan være vanskelig å vite om jenta vil ha sex eller om hun bare ”spiller kostbar”:

De (jenter) liker nok, i mer eller mindre grad, å... pushe blir litt sterkt ord, men bli overbevist på en måte om at... Jenter sier veldig sjelden ja hvis hun ikke har blitt spurt to ganger, ikke nødvendigvis at hun har blitt spurt konkret, men mer... jenta er veldig opptatt at hun skal være trygg på den personen, at han er oppriktig interessert på en måte. Hun jakter nok litt etter den bekreftelsen, at gutten er gjensidig interessert.

Uttalelsen ”jenter sier veldig sjelden ja hvis hun ikke har blitt spurt to ganger” er en type skriptformulering som i internasjonal litteratur omtales som ”token resistance to sex” (her oversatt med *halvhjertet/symbolsk motstand mot sex*). I følge dette skriptet betyr jenters innledende ”nei” til sex egentlig ”ja”. Jentas første avvisning og guttens neste forsøk på å overbevise og overtale oppfattes som naturlige ledd i det seksuelle handlingsforløpet (Muehlenhard & Rodgers, 1998). Formuleringer som dette bygger opp under oppfatningen om at jenters avvisninger til seksuelle tilnærmelser ofte er uoppriktige og ikke trenger å bli tatt seriøst.

Andre uttalelser avdekker at forestillingen om at gutten skal være aktiv og jenta skal være passiv kan få konsekvenser for forhandlingen på den måten at den skaper forventninger om at motstand må ytes fysisk. En informant snakker om at passivitet fra jentas side kan bli oppfattet av gutten som et ønske om at han skal ”ta føringen”. For å unngå misforståelser bør jentas avvisning derfor være direkte og fysisk. Følgende sitat belyser dette:

Hvis man ligger der helt passiv så kan på en måte gutten ta det som et tegn på at jenta bare er usikker, hun vil på en måte at den andre skal ta føringen. Men man må på en måte vise det litt mer direkte enn som så eller så tror jeg at det vil være vanskelig for gutten... være litt fysisk, om man ikke har lyst til å si det, så være litt fysisk, sånn at det andre personen eventuelt spør 'vil du ikke?' eller 'er det noe du ikke vil?'.

Informanten over trekker imidlertid frem hvordan egne erfaringer - fra samtaler med jenter - bryter med forestillingen om at jenter er mer passive og mindre eksperimentelle enn gutter.

Han mener at de har like stort fokus på sex som gutter, men at ”det passer seg kanskje ikke” å vise det utad, spesielt overfor ”andre jenter”:

I hvert fall i min egen gjeng da, så er sex noe man snakker veldig åpent om, vi kan snakke om det meste egentlig - og da både av jenter og gutter - og da får man jo det inntrykket at jenter er ikke noe mindre eksperimentelle eller mindre opptatt av det eller har ikke så stort fokus på det som gutter har, men det er kanskje det at de viser det på en helt annen måte utad, og det vet jeg jo at... det har jeg på en måte fått bekreftet gjennom det her da, at jenter kanskje deler noe, men så tenker hun at 'nei, det her må du ikke si fordi det her burde jeg ikke sagt' kanskje, fordi det ikke er sånt andre jenter burde vite, spesielt overfor andre jenter, det passer seg kanskje ikke, innrømme at de har prøvd forskjellige ting eller... nei, jeg vet ikke, kanskje det har noe med jentekultur å gjøre, men akkurat der er kanskje ikke jeg like innvidd.

Informanten reflekterer her over hvordan forestillingen om at jenter skal være passive og tilbakeholdne begrenser jenters handlingsrom. Enkelte studier har vist at jenter føler på forventningene om å innta en passiv posisjon (Powell, 2010, Allen, 2005).

5.1.4 Oppsummering av funn

I diskurspsykologiske termer avdekket materialet fortolkende repertoarer av skriptformuleringer, det vil si at de seksuelle forhandlingene ble snakket om *som om* de var skript. Datamaterialet avdekket også beskrivelser av forhandlingsprosessen som ikke-verbal og fysisk, og som en sosial interaksjon der kjønnene i stor grad blir posisjonert i ulike roller og med ulike oppgaver. En sentral tendens er at jenta er posisjonert som ”portvokter”, ansvarlig for å kommunisere et eventuelt nei. Denne kjønnsposisjoneringen er nært knyttet til forestillinger om gutten som den aktive og pågående i seksuelle situasjoner, og jenta som den mer passive. Informantene peker selv på at forestillinger som dette kan komplisere den seksuelle samhandlingen og forhandlingen.

5.2 Ungdom og seksuelle relasjoner

I det følgende presenteres funn som beskriver de unges oppfatninger av seksuelle relasjoner mellom ungdom. Sentrale funn er at relasjonene beskrives med begreper som kjærester, ”one-night-stands” og pulevenner, og at det knyttes ulike forventninger til de ulike relasjonstypene (5.2.1). Sex snakkes om på forskjellige måter i ulike sosiale interaksjoner (5.2.2), og det kan

synes som om den diskursive praksisen i ”guttegjengen” bidrar til å skape et seksuelt forventningspress blant gutter (5.2.3).

5.2.1 Kjæresterelasjonen, one-night-stands og pulevenner

Alle informantene snakker om to typer av seksuelle relasjoner mellom ungdom; one-night-stands/”spontansex” og kjæresterelasjonen. Et gjennomgående trekk ved store deler av datamaterialet er at informantene svarer på spørsmålene under to ”faner”; kjæresterelasjonen og one-night-stands. Dette kan implisere to viktige ting; at begge relasjonstyper har status som vanlige og at det knyttes ulike forventninger og normer til hver av dem. Følgende uttalelse belyser de ulike relasjonstypene og forskjellene i forhold til hvordan de innledes:

En one-night kan vel bare være at begge to har lyst på sex, det begynner å bli sent, byen stenger snart liksom... ellers så kan det jo... altså, lengre seksuelle forhold, kjæresteforhold, det kan jo være at folk møtes, blir forelska og så... først en klem, så et kyss og så videre liksom.

Tilfeldig sex/”one-night-stands” snakkes om med den samme selvfølgelighet som kjæresteforhold. I postmodernistiske termer kan disse førstnevnte relasjonene forstås som eksempler på den *plastiske seksualiteten*, som ifølge Giddens (1992) kjennetegnes av en frigjøring fra reproduksjonen og en større demokratisering av det seksuelle området. Følgende sitat beskriver på mange måter de ”nye” normene:

Jeg har jo inntrykket av at ungdom i dag har en veldig liberal oppfatning av sex, det er ofte oppe i media og alt det der, i forhold til graviditeter og alt det der, at ungdom kanskje har mer spontansex nå, altså jeg vet ikke, jeg levde ikke for ti år siden, så hva vet jeg. Men i dag har jeg i hvertfall oppfatning av at vi har et veldig liberalt forhold til det her med sex.

Informantenes uttalelser bekrefter det tidligere forskning også har funnet; at mange ungdommer lever innenfor en diskurs og en jevnalderkultur som tillater sex for nytelse og sex uten for mye følelser (Pedersen, 2005, Træen, 2008). Pedersen (2005) fant at slike handlinger, når de skjer, likevel aktiviserer et annet, mer tradisjonelt normsett hos ungdommene, der brudd på kjærlighetsnormen fører til *anger*. Samme mønster er funnet i andre undersøkelser (Træen, 2008). En slik ambivalens påvises også i dette datamaterialet. Noen informanter viser en tendens til å relatere den frie seksuelle praksisen til mer tradisjonelle normer. Følgende sitat om hvordan det ”burde” være gir et eksempel på dette:

Det burde jo være slik at både jenta og gutten burde kjenne hverandre, men så er det jo på en måte sånn nå at det... hva skal man si... du burde ikke kjenne den personen som at du har møtt henne på byen, du burde bli veldig godt kjent før man blir sammen, men det er veldig ofte sånn at man drar på byen, blir kjent med ei jente, hun blir med deg hjem, har sex, og så ei uke etterpå så er man sammen. Det er oftest sånn det skjer. Jeg synes i hvert fall, når man har kjæreste, at det er viktig å bli godt kjent med den personen da.

Sitatet illustrerer på mange måter brytningene mellom de postmodernistiske normene og de mer tradisjonelle normene. Dette kommer også til syne i en annen informants beskrivelse av en tredje type relasjon; sex mellom venner, også omtalt som ”pulevenner” eller ”faste sexpartnere”:

Venner som har sex, som påstår at det ikke er noen følelser inne i bildet, det er bare et fysisk behov, men det går ofte til helvete da, fordi den ene eventuelt utvikler følelser for den andre, og det er ikke gjensidig og så... "Friends with benefits" heter det vel på engelsk - venner med fordeler - jeg kjenner ingen som har et sånt vennskap så jeg kan liksom ikke uttale meg så mye om det. Men, jeg har ikke noen tro på det. Det kommer følelser inn i bildet uansett, siden man deler noe så intimt som sex.

På spørsmål om hvilke typer seksuelle relasjoner som finnes mellom ungdom, trekker tre informanter frem sex mellom venner, men de fremhever samtidig at dette ikke er veldig vanlig. Informanten over presiserer blant annet at han ikke kjenner noen som har et slikt vennskap. Det er likevel interessant at denne type relasjoner nevnes, og kanskje er de uttrykk for forventninger i jevnaldersmiljøet knyttet til de ”nye” seksualnormene. Pedersen & Samuelsen (2003) knytter utviklingen av legitimering av seksuelle handlinger utenfor et fast forhold (og tidligere sexdebut) til den økte seksualiseringen av det offentlige rom.

Datamaterialet i denne studien gir ikke grunnlag til å si noe sikkert om sammenhengen mellom de nevnte relasjonstypene og seksuelle grenseoverskridelser og overgrep. Kapittel 5.1 (om forhandling om sex) viser hvordan informantene knytter ulike normer og forventninger til one-night-stands og kjærlighetsforhold, blant annet at de opplever det som utenkelig å forhandle om sex verbalt i en ”one-night-stand”. Denne type relasjoner innebærer derfor andre forhandlingsrammer og forutsetninger for kommunikasjon enn det kjærlighetsforhold gjør. Men dette betyr ikke nødvendigvis at overgrep skjer oftere innenfor one-night-stands enn i kjæresteforhold. Bossy & Farstads (2009) beskrivelse og analyse av det kvalitative datamateriale fra undersøkelsen LUVØ viser at jentenes beskrivelser av uønskede seksuelle hendelser som oftest omhandlet krenkelser som fant sted innenfor kjæresterelasjonen. Et annet gjennomgående funn var at jenter som beskrev seksuelle krenkelser begått av kjærester,

også var de som hadde opplevd de alvorligste seksuelle handlingene. Bossy & Farstad (2009) hevder disse beskrivelsene tyder på at kjærestereelasjonen gir visse forventninger til hva som er legitimt.

Forventninger til kjærestereelasjonen

På spørsmål om hva som karakteriserer et *godt* og et *dårlig* kjærlighetsforhold trekker informantene i stor grad på en likestillingsdiskurs, der likeverd mellom partene og gjensidighet i relasjonen vektlegges. I informantenes beskrivelser av et godt kjæresteforhold nevnes kvaliteter som trivsel, ærlighet, tillit, kjærlighet og trofasthet. Alle informantene snakker om et kjæresteforhold med bruk av formuleringer som ”begge to” eller ”begge veier”, hvilket impliserer at *gjensidighet* anses som en nødvendig forutsetning for et godt forhold. Følgende uttalelse (om hva et godt kjæresteforhold er) illustrerer dette:

Det er vel når kjærligheten og tilliten er like stor begge veier. Det var veldig poetisk (latter). Det er liksom det som må ligge i bunn da, og så kan man bygge oppover med liksom... alt fra at man har felles venner, felles interesser, passende høyde... altså, det er så mye som kan bygges oppover, men det er det som i bunn og grunn er nødvendig, og så kan man på en måte utvikle mye ut fra det.

I informantenes beskrivelser av et dårlig forhold snakkes det om ujevn maktfordeling og mangel på gjensidighet og likestilling. Følgende uttalelse (om hva et dårlig forhold er) belyser dette:

Da den ene parten har for mye makt i forholdet, tror jeg, og misbruker det. Altså, det finnes jo... for eksempel, har du hørt uttrykket tøffel? Det er jo... som regel blir det brukt i sånn komisk forstand 'ahh, du er så tøffel...', og så ler vi litt. Og så er det jo de som rett og slett blir litt utnyttet da... eller kanskje ikke utnyttet, egentlig, det kan jo fortsatt hende at de er glad i hverandre, men at den ene liksom må... de er ikke likestilte i forholdet da. Og det er jo veldig viktig. Det går jo andre veien og, det er mange gutter som... det verste tilfellet er jo de som bruker fysisk makt for å undertrykke kjærestene sine. Jeg kjenner ingen som har gjort det selv, som jeg vet om i hvert fall.

Mossige & Dyb (2009) tolker kjærestekrenkelser som et mulig resultat av at gjensidighetsmomentet drukner i andre kulturelle og kjønne forestillinger. I denne sammenheng er det interessant å vurdere måten informantene snakker om kjærestereelasjonen på - innenfor en gjensidighets- og likestillingsdiskurs - i forhold til andre spørsmålsstillinger i studien. Spørsmål som omhandler konkrete, sosiale interaksjoner, for eksempel forhandling om sex, utløser i større grad diskurser om kjønne forestillinger.

”Kjærester har sex”

Alle informantene snakker om sex som noe viktig i et forhold. Tre av informantene nevner sex i sin beskrivelse av et *godt* forhold, men på forskjellige måter. En informant setter likhetstegn mellom et godt forhold og ”at man har sex”, mens to andre informanter setter henholdsvis ”god sex” og ”et bra sexliv” i sammenheng med et godt forhold.

Kjæresterelasjonen assosieres med sex, men det uttrykkes mer som en forventning enn som en ”rettighet”. Et annet gjennomgående trekk i informantenes beskrivelser av et

kjærlighetsforhold er hvordan det etableres; først har man sex, deretter blir man kjærester.

Følgende uttalelser fra to informanter belyser dette:

(...). Det er ikke nødvendig å innlede med sex, men jeg tror det blir mer og mer vanlig, å ha sex først og så 'ja, jeg liker jo egentlig å omgås deg, skal vi ha mer enn et seksuelt forhold?'.

Jeg har det inntrykket at det starter veldig ofte med sex. Man har kanskje vanskelig for å tenke seriøst med en gang, at det ofte kan starte som kanskje mer en seksuell tiltrekning, så har man sex, og så på en måte knytter man et slags bånd. Jeg ser ikke på det her som, kanskje litt mer enn som tilfeldig sex som så... Det er ikke nødvendigvis noe negativt, det kan jo være det, men man trenger ikke å oppfatte det som det, det kan på en måte være starten på noe det og. Det spørres hvordan man tenker om sex da, det må ligge til grunn noen tanker om sex, det er veldig forskjellige tanker om sex også, kanskje fra hvordan du er oppdratt.

I diskurspsykologiske termer trekker informantene her igjen på et fortolkende repertoar av skriptformuleringer, det vil si at de snakker om innledningen av et kjærlighetsforhold som om den følger en bestemt, sekvensiell rekkefølge.

5.2.2 Sexprat: fra skryt blant gutta til åpen fortrolighet med venner

Som nevnt i 3.4.1 omhandler identifisering av fortolkende repertoarer om når og hvordan diskursene implementeres i sosial interaksjon, og hvilken funksjon de har. På spørsmål om hvordan gutter snakker sammen om sex trekker informantene selv frem hvordan dette avhenger av *hvem* de er sammen med. En informant uttrykker det på denne måten: ”Det er stor åpenhet, men det er så klart forskjell på om man snakker med alle eller om man snakker med den nærmeste”. Ifølge informantene består sexpraten i guttegjengene for det meste av skryt. Informantenes beskrivelser av denne praten trekker i stor grad på en diskurs der seksuell aktivitet knyttes til maskulinitet og status. Å ha sex ofte og å ha mange seksualpartnere oppfattes som passende atferd, og praten i guttegjengene har som funksjon å

bekreftede tilhørighet til denne atferden og til gruppa. Følgende svar fra to informanter (på hvordan gutter snakker om sex) eksemplifiserer dette:

Det er veldig sånn... om å gjøre å være... hva skal jeg si... røffest mulig på en måte, flest mulig sexpartnere på kortest mulig tid, altså man skal på en måte... hvis man fanger opp en bra dame på byen, det gir jo kred i guttemiljøet, sånn skjult kred...

Det må vel bli om... ja... hva du liker, om det er lenge siden sist - det er ofte et diskutert tema - og da får man ofte høre det hvis det er altfor lenge siden sist. Og så, ja, hva man liker, og så skryter man gjerne av hvor god man er da, eller vi skryter av alt egentlig.

Posisjonering innenfor denne diskursen får dermed konkrete konsekvenser i forhold til hva man kan snakke om og hva man ikke kan snakke om, noe følgende sitat belyser:

Man skal jo ikke snakke om at man ble avvist eller... man skal på en måte bare ha sånne... hva skal jeg si... historier hvor man på en måte har gjort alt det rette. Altså, det er jo et nederlag å bli avvist for mange, ikke sant, så det skal man jo på en måte ikke snakke om. Man skal på en måte bare fortelle at det gikk bra.

Mens skryteprat først og fremst har en funksjon i ”guttegjengene”, har sexprat mellom ”nære venner” eller med ”den nærmeste” andre funksjoner. Praten mellom nære venner beskrives som mer ”åpen” og ”personlig”, og det kan tyde på at den gir guttene et ”frirom” der de kan være seg selv, uten å måtte forholde seg til de kollektive forventningene. Følgende sitat fra to informanter belyser dette:

Jeg vil si at vi, sånn jeg oppfatter det, snakkes det om på to måter. Blant gutter da, jevnaldrende. Enten så er det de du ikke kjenner så godt, der blir det mest skryt, ikke sant. (...). Og så er det den der, litt mer sånn nære venner da, det er liksom mer personlig da, da kan jeg for eksempel prate litt mer åpent om det da. Jeg har tre, kanskje, gode nok venner til at jeg kan sitte og diskutere... litt mer objektivt da... spørre etter råd og...

(...) man snakker mer dypt med dem man kjenner godt, mens når man sitter i kantinen med tyve andre så er det mer å komme med den beste historien eller... mer sånn uformelt, sånt... uten at det på en måte er noen refleksjon rundt det.

Refleksjonene over viser hvordan informantene i sin diskursive hverdagspraksis veksler mellom ulike subjektposisjoner; som ”gutt” og som ”venn”. Avhengig av den sosiale interaksjonen knyttes det ulike ”forpliktelser” til subjektposisjonene - i forhold til hva som er passende eller upassende å si.

Motstand mot den seksuelle dobbeltstandarden

Drøftingen over viser hvordan den sosiale interaksjonen i ”guttegjengen” i stor grad domineres av forestillinger som knytter sex til status. I litteraturen omtales forestillinger som dette ofte som *den seksuelle dobbeltstandarden*. Den seksuelle dobbeltstandarden skiller mellom hva som er akseptert seksuell atferd hos gutter og jenter. Den samme seksuelle atferden tillegges ulik betydning hos kjønnene, og resulterer i at gutter og jenter får forskjellig rykte (Holland, 2004, Milnes, 2010). Et gjennomgående trekk i datamaterialet er at informantene bekrefter den seksuelle dobbeltstandardens eksistens, men de tilslutter seg ikke nødvendigvis til den personlig. Følgende uttalelse eksemplifiserer dette:

Hvis jenta har for mye sex med gutter så blir hun fort stemplet som ganske løs, og det er veldig vanskelig å få bort, det ryktet der. Da vet hele skolen 'fader, hun der, hun har hatt sex med halvparten av skolen', så du prøver deg ikke på henne, hun er uinteressant. Det er ille å si det, men det virker nesten positivt på guttesida, å ha hatt sex med masse, masse jenter, fordi da har vi på en måte masse erfaring og da er det greit. Virker det som. Men hvis man tenker over det så er det jo ikke sånn, men stort sett så virker det sånn at det er bra at gutter har sex med mange jenter. Vi blir ikke stemplet på samme måte.

I alle intervjuene tydeliggjøres konflikter mellom kollektive forventninger og normer, og informantenes individuelle holdninger når det gjelder den seksuelle dobbeltstandarden. En informant uttaler at ”det er kanskje ikke viktig for den enkelte (å ha sex ofte), men det kan kanskje virke sånn når man snakker om det”. Videre, på spørsmål om hva som gir status kommer brytningen mellom de kollektive forventningene og egne holdninger enda tydeligere frem hos informanten:

Har du mye sex så... Det kommer litt an på om det er med samme jenta eller om du er over hele byen. Jeg kjenner folk av begge leire, men jeg synes det er... i min bok så er det like status å... la oss si... å holde ut med den samme over en lengre periode enn å ha vært bortpå alle damene i hele byen liksom.

En annen informant uttrykker at de samme standardene for atferd burde gjelde for både gutter og jenter:

(...) Jeg synes det bare er tull jeg altså. Jenter og gutter bør kunne ha så lite eller mye sex de bare vil. Jeg har aldri skjønt det der prinsippet om at jenter blir horer og gutter blir players - det er merkelige greier. Ihvertfall i mine øyne.

Sitatene over viser hvordan informantene her selv tar den seksuelle dobbeltstandarden opp til diskusjon. Her posisjonerer de seg selv innenfor alternative, mer postmoderne diskurser der det ikke skilles mellom hva som er passende for gutter og hva som er passende for jenter.

Informantenes uttalelser om hvordan gutter snakker om sex viser at jevnaldrende utgjør en sentral referanseramme for de holdningene som anses som passende, men at dette ikke betyr at de blindt adopterer holdningene. Refleksjonene viser at de evner å utfordre tradisjonelle kjønnskategorier ved å innta et personlig ”frirom”. Uttalelsene kan også leses som uttrykk for konflikter knyttet til den generelle, samfunnsmessige overgangen fra tradisjonelle oppfatninger om forholdet mellom kjønnene til mer postmoderne oppfatninger. En informant uttrykker eksplisitt at stereotypiske holdninger om hva som er akseptert atferd for jenter og gutter muligens er i endring:

Ja, altså, ikke sant, hvis en gutt ligger rundt med masse jenter, da blir jo han, det er jo kult da kan du si, i våre kretser, innad i guttegruppen, men for jenter blir det liksom litt mer sånn der 'å, din hore' og... jeg tror faktisk det har blitt litt bedre, med tida, med sånne stereotyper, men det er jo fortsatt, holdningene er jo der da.

Informantenes evne til å reflektere og gjøre motstand mot dominerende, kollektive normer må her forstås i lys av intervjukonteksten som sosial interaksjon. Mye tyder på at det er vanskeligere for informantene å vise den samme motstanden i ”guttegjengen”. Informantenes beskrivelser av det seksuelle forventningspresset er et argument for dette, noe jeg vil behandle nærmere i neste kapittel.

5.2.3 Det seksuelle forventningspresset blant gutter

Datamaterialet avdekker at den diskursive praksisen i guttegjengen - der tradisjonelle, maskuline forestillinger om heteroseksualitet er dominerende - kan bidra til å skape og opprettholde et visst seksuelt forventningspress. Alle informantene forteller om forventningspress om at gutter skal debutere tidligst mulig og at de til stadighet skal være ”klare” for sex. Informantene bruker et repertoar av språklige formuleringer, for eksempel ”sosialt underforstått”, ”det forventes rett og slett” og ”det er bare sånn, en norm egentlig”, som forsterker inntrykket av at disse holdningene og forventningene er uttrykk for forestillinger som først og fremst har et kollektivt eksistensgrunnlag. Følgende sitater fra to informanter illustrerer dette:

Hvis gutten ikke er klar for sex, så har vi en vanskelig situasjon, fordi det er veldig sosialt underforstått at gutten skal være klar for det, det forventes rett og slett at vi er klare for sex, mener jeg. Hvis man hadde sagt nei til sex, for eksempel i et parforhold, etter å ha vært sammen i bare en uke da, så vil jenta ha sex og du sier 'nei, jeg er ikke klar ennå'. Det, det er ikke, det vil bli sett rart på.

Man respekterer det så klart dersom noen sier at 'jeg har ikke lyst til å sex før jeg gifter meg', vi har jo forståelse for det, men man får ikke den samme type status som dersom man har kjæreste og har sex eller har sex av og til, så jeg tror nok at gutter skal være såpass tøffe at de skal ha sex. De skal liksom ikke tenke 'jeg har ikke lyst på sex'. De burde på en måte ha det. Det virker i hvert fall sånn, selv om det kanskje ikke burde vært sånn. Det er bare sånn, en norm egentlig.

Forestilingen om at gutter skal være klare for sex fremstilles først og fremst som betydningsfull i forhold til den enkeltes tilhørighet til "gjengen". Å stå imot forventningspresset snakkes om som utfordrende. Dette er et kjent "ungdomsfenomen" og omtales ofte som et typisk kjennetegn på ungdomsalderen (Tetzchner, 2001). De unges marginaliserte posisjon - fristilt fra familien og posisjonert i "uproduktive samfunnsroller" - skaper behov for tilhørighet, og dette behovet fylles i stor grad av jevnaldersmiljøet (Aasen & Nordtug, Tetzchner, 2001). I følge Tetzchner (2001) forklarer dette hvorfor ungdomsalderen er preget av en stor grad av konformitet, det vil si at de overtar holdningene og atferden til jevnaldrende på grunn av faktisk eller antatt press, og at de ofte er bekymret for å bli avvist av dem. To informanter snakker eksplisitt om hvordan man kan bli utenfor dersom man ikke har hatt sex. Informantene selv setter dette i sammenheng med at sex er et tema som det generelt snakkes mye om. Følgende sitater belyser dette:

Hvis på en måte hele gjengen har hatt sex, og så er det en eller to i gjengen som ikke har hatt det, og alle prater om sex, da føler man kanskje at man ikke får vært med i samtalen, at man ikke har noe særlig å bidra med.

(...) det er sikkert ikke noe kult å... nå er vi jo tredje året på videregående, tenker jeg, det er sikkert ikke noe kult å være jomfru fortsatt vil jeg tro, men jeg kan ikke akkurat sette meg inn i den situasjonen. Jeg følte aldri noe press, men allikevel... jeg vil jo regne med at du kanskje, jeg vil tro du på en måte føler deg - i en gjeng da - om det så er gutter og jenter eller bare gutter - så vil jeg tro du føler deg kanskje litt utenfor hvis du ikke har debutert fordi da har vi et tema som man snakker mye om, i hvert fall i min gjeng, så snakker vi mye om det, og da - hvis den ene ikke... - man blir på en måte ekskludert litt da, fordi man har egentlig ingenting å dele eller bidra med. Så på den måten vil du kanskje føle litt press, fordi du vil på en måte delta i det også, fordi du føler at du ikke kan delta eller blir ekskludert eller hva skal man kalle det, nettopp fordi du ikke har debutert. Det er nok det største presset, ikke nødvendigvis et direkte press fra gjengen, men et indirekte.

Informantenes refleksjoner om forventningspresset knyttet til det å debutere og alltid være "klare" for sex gjentas tendensen fra forrige kapittel; informantene bekrefter eksistensen av forventningene, men de tilslutter seg ikke nødvendigvis til dem på det personlige planet. En informant sier blant annet at "jeg kjenner folk som er jomfru nå, og jeg ser ikke noe problem i

det”, mens en annen sier at ”... jeg tenker aldri over det, hvis det er ei eller en som ikke har debutert, det spiller ingen rolle for meg”. I disse sitatene inntar informantene en individuell subjektposisjon der de former sitt eget handlingsrom, fristilt fra de kollektive forventningene.

Seksuell erfaring og prestasjon

De fleste informantene presiserer at det å debutere hadde større fokus på ungdomsskolen, og at som 18-åring er det andre typer press som er relevante. Det ”nye” presset knyttes til det å ha erfaring, å prestere seksuelt og at ”man vet hva man driver med”. En informant beskriver det sånn: ”Hvis du skal ha sex så skal du ha sex i fire timer og du skal være kjempegod første gangen liksom”. Følgende sitat fra en annen informant belyser denne type press ytterligere:

(...) Det blir jo forventet at man vet hva man driver med for eksempel, det er jo et press, så klart man kan jo ikke vite alt første gangen, men jeg tror presset øker litt jo eldre du blir, jo mer erfaring forventes det at du har, til et visst punkt forventes det egentlig at du har debutert, og da bør jo.. da begynner jo på en måte presset å øke på at du... du føler kanskje at forventningene er høyere enn de var til deg da du var seksten, for da var alle like uerfarne, da var det lov å drite seg ut på en annen måte enn det kanskje er nå da, for da har man hatt et par-tre år til på seg og man føler kanskje at... man bør ha, og den andre også forventer vel at man har litt erfaring da. (...).

Den siste undersøkelsen av norske ungdoms seksualvaner ble gjennomført i 2002 og den avdekket nye mønstre av seksualatferd blant ungdom. Undersøkelsen viste at sammenlignet med et tiår tilbake hadde ungdom tidligere sex, oftere sex og mer variert sex enn før (Træen et al. 2002). Pedersen & Samuelsen (2003) spekulerer i om de nye seksualvanene kan knyttes til den økte seksualiseringen av det offentlige rom, og det faktum at seksualitet i større grad enn før tematiseres i mediebildet, ofte med vekt på teknikker og nytelse. Dette kan ha ført til økte forventninger - og press - om tidlig seksualdebut. Dette har vært et aktuelt tema i samfunnsdebatten senest høsten 2010. Programmet ”Trekant” på NRK ble kritisert av mange for å ha et overdrevent fokus på nettopp teknikker og nytelse, og for å bidra til å bygge opp under prestasjonsangst og forventningspress mot gutter (Jørstad & Haugen, 2010, NRK, 2010).

5.2.4 Oppsummering av funn

Ungdoms seksuelle relasjoner beskrives med begreper som kjæresten, ”one-night-stands” og pulevenner. Informantene bekrefter at de lever innenfor en jevnalderkultur der sex uten

følelser er tillatt, men de er ambivalente i sitt forhold til dette. Analysen viser at diskursbruken varierer med den sosiale interaksjonen. Sexpraten i ”guttegjengen” domineres av forestillinger som knytter sex til maskulinitet og status, også omtalt som *den seksuelle dobbeltstandarden*. Dette repertoaret av oppfatninger har blant annet som funksjon å opprettholde tilhørighet til gruppa. I nære vennerelasjoner og i intervjukonteksten evner informantene å innta en annen, mer refleksiv subjektposisjon der de utfordrer den stereotypiske og tradisjonelle kjønnsposisjoneringen og trekker på mer postmoderne diskurser. En konsekvens av diskursbruken i guttegjengen er at den bidrar til å skape et visst seksuelt forventningspress. Presset knyttes blant annet til det å inneha seksuell erfaring.

5.3 Seksuelle grenseoverskridelser og overgrep

I det følgende presenteres funn som beskriver informantenes oppfatninger om seksuelt press og seksuelle overgrep mellom ungdom. Sentrale funn er at informantene snakker om gutter som kåtere enn jenter (5.3.1), og at informantene er usikre på hva som er et overgrep (5.3.2). Alkohol snakkes om som *en del* av årsaksbildet når det gjelder overgrep mellom ungdom (5.3.3), mens seksuelle overgrep mot gutter fremstår i stor grad som et tabu (5.3.4).

5.3.1 ”Det påstås jo at gutter er kåtere”

Et åpent spørsmål om *årsaken til at de fleste overgripere er gutter* avdekker stor usikkerhet hos informantene. Spørsmålet kan kategoriseres som vanskelig på den måten at det berører et felt som også forskning mangler empirisk belegg for å si noe om (Mossige, 2001). I denne sammenheng er det interessant at alle informantene innledningsvis trekker på samme type diskurs i sine forklaringer, noe som underbygger diskursens status som dominerende. Informantenes innledende forklaringer trekker på en diskurs om den mannlige seksuelle drivkraften som årsaken til at de fleste overgripere er gutter/menn. Det interessante er at informantene ganske raskt - innenfor ett og samme utsagn - begynner å tvile på det de har sagt. Følgende uttalelse illustrerer hvordan informanten først posisjonerer gutter som ”mer kåte” før han posisjonerer gutter og jenter som ”like på akkurat det der”:

Nei, hva skal jeg si, det er mange som mener at gutter skal være mer kåte, og at det er derfor de er mer slemme, holdt jeg på å si. Men, nei, jeg vet ikke, ny statistikk viser jo at jenter og gutter er like på akkurat det der, så... nei, jeg vet ikke helt. Men, jenta er kanskje litt mer beskjeden og sånn. Gutta er litt mer sånn, skal være players og virke tøffe.

En annen informant snakker også om at ”det påstås jo at gutter er kåtere”, men at han ikke vet noe om det fordi ”jeg er ikke jente”. Følgende sitater belyser informantens usikkerhet:

Det påstås jo at gutter er kåtere, om det er sant... Jeg kan jo ikke vite det for jeg er ikke jente, men det har alltid vært sånn at gutter er mye mer åpne da, om sex og seksuelle preferanser og... ja, egentlig alt som har med sex å gjøre.

Når usikkerheten oppstår leter informantene etter alternative forklaringer. To informanter snakker om at ”forskning” og ”ny statistikk” avviser at gutter er mer kåte enn jenter, og de refererer i stedet til forklaringer som handler om at jenter er ”mer flinke til å vise tilbakeholdenhet”, har ”mer selvkontroll” eller er ”mer beskjedne”. I disse forklaringene opprettholdes forestillinger om forskjeller mellom jenter og gutter, men de knyttes i stedet til tradisjonelle maskuline og feminine egenskaper, fremfor seksuell lyst eller drift. Følgende uttalelse (som svar på spørsmålet om hvorfor de fleste overgripere er gutter) belyser dette:

Nei, altså, jeg vet ikke, det er... nei, hva skal man si da, det er jo... altså, forskning har jo vist at det er jo ikke sånn i det hele tatt, men at gutter har liksom, er mer kåte da, enn jenter, men det er jo ikke sånn, men dere er jo da litt mer flinke til å vise tilbakeholdenhet eller hva det kalles.

Det er stor forskjell på de to diskursene som informantene trekkes mellom; biologidiskursen og diskursen om feminine og maskuline egenskaper. Mossige (2001) peker på at mange innenfor forskningsmiljøet argumenterer for sammenhengen mellom seksuelle grenseoverskridende handlinger og tilslutning til tradisjonelle maskuline holdninger og egenskaper. Særlig har sosialpsykologisk forskning fokusert på hvordan kjønnsstereotype holdninger og voldtektsmyter kan bygge opp under en kulturell aksept for seksuell vold (”rape-supportive culture”) ved å ramme inn voldtekt som noe seksuelt fremfor noe voldelig (Anderson & Doherty, 2008). Anderson & Doherty (2008) hevder at atferdsforklaringer som trekker på en biologisk diskurs kan ha som funksjon å normalisere eller naturliggjøre overgripers handlinger. Dette kan videre bidra til at den utsatte jenta i større grad tildeles skyld og ansvar for overgrepet, for eksempel ved å ha kledd seg utfordrende og dermed ”pirret” den sterke og ”ukontrollerbare” seksuelle driften hos gutten.

Her er det viktig å presisere at analysen i denne studien *ikke* tillegger informantenes uttalelser og diskursbruk en legitimerende eller rasjonaliserende funksjon i forhold til seksuelle overgrep. Uttalelsene bekrefter at denne type holdninger eksisterer i ungdomskulturen og er ”tilgjengelige” repertoarer for informantene, men sitatene viser først og fremst hvordan

informantene strever med å forholde seg til dem. Dette understreker behovet for at forebyggende tiltak må bidra til avklaring og debatt rundt kjønnsstereotype holdninger og voldtektsmyter, og åpne for at alternative forklaringer vinner større aksept.

5.3.2 Overgrep eller misforståelse?

Intervjuene vurdert som en helhet avdekker at informantenes oppfatninger om hva et overgrep er varierer med samtalekontekst. Når informantene relaterer til konkrete seksuelle situasjoner eller scenarioer, enten i form av fiktive eksempler, personlige erfaringer eller andres erfaringer, avdekkes tvil, usikkerhet og til dels kontrasterende og snevrere oppfatninger om hva et overgrep er, i motsetning til ”definisjonen” de presenterer når de blir spurt om hva et overgrep er. Lignende trekk er også påvist i annen forskning (Jeffner, 1997, Pedersen, 2005). Med henvisning til sitt eget forskningsprosjekt om jevnalderovergrep forteller Pedersen (2005) at begreper som ”seksuelle overgrep” og ”voldtekt” ga ungdommene få assosiasjoner, og at det først var når de begynte å fortelle om egne erfaringer - med egne ord - at de fikk beskrevet erfaringer som de selv (forskerne) valgte å kategorisere gjennom slike begreper.

På spørsmål om *hva et seksuelt overgrep er* gir informantene et kort og ”definisjonspreget” svar, uten personlige referanser. Informantene legger her til grunn en *vid* definisjon av overgrep som inkluderer press og tvang av både fysisk og psykisk karakter. Følgende uttalelser fra tre informanter om hva et overgrep er belyser dette:

Når en av individene blir presset, tvunget, eller på en annen måte havner i en situasjon der man har sex uten at det egentlig er ønsket.

Et seksuelt overgrep er jo når en part ikke vil, enten da man presser seg fysisk til eller psykisk eller...

Det er vel når jenta ikke er interessert i at det skal gjennomføres og viser at hun ikke vil at det skal skje.

Det siste sitatet problematiseres umiddelbart av informanten selv. Hans videre forsøk på å resonnerer seg frem belyser hvor komplisert det er å definere hva som er et overgrep:

Altså, det er en veldig vanskelig definisjon det der, egentlig, fordi så lenge man ikke... altså man kan heller si hva som ikke er et overgrep da, det er på en måte når man ikke har gjort noe som jenta har signalisert er feil, og hva som da blir et overgrep, det må jo da bli at jenta på en måte har gitt et signal om at hun ikke vil eller sagt det fysisk da... men det er også overgrep når hun ikke har gitt et signal ved at man ikke da har sagt at det er greit, for

eksempel hvis jenta sover eller sårne ting... hun må på en måte ha gitt et signal på at det er greit eller sagt det konkret.

Informanten knytter overgrep til kommunikasjon om signaler. Et trekk som gjentas i datamaterialet er at enkelte former for overgrep snakkes om som *misforståelser*, forårsaket av at gutten ikke oppfatter signalene som jenta sender, og at jenta ikke signaliserer tydelig nok hva hun vil. I følgende intervjuutdrag gis en fyldig beskrivelse av det informanten med egne ord kategoriserer som ”en typisk misforståelse”. Han beskriver en situasjon der ei jente bare ønsket å sove, men gutten som lå ved siden av henne ønsket noe mer:

Jeg kan ta et eksempel... ei jeg kjenner (...) ja, hun la seg i senga bare for å sove, sammen med en til, og han ville ikke bare sove, og da ble nok hun... hun har angret mye på det i ettertid, at de to 'hadde seg', men da kom nok presset mye fra han... (...) hun hadde på en måte kommet og lagt seg der, og han da, med en gang, forventet noe mer. (...). Hun klandrer ikke han, bare han, hun føler bare at det her var dumt bare, at hele situasjonen var dum. Men hadde hun fått velge så hadde det ikke skjedd, men hun ville nok ikke kalt det et overgrep, så grovt, for hun følte bare at hele situasjonen ble dum, men det var jo litt ufrivillig så klart. Så man kan jo kalle det et overgrep. Det var alkohol og... hun kunne kanskje ha gjort... hun ytet kanskje ikke noe motstand da, ytet ikke mye fysisk motstand, men hun angret etterpå, det var kanskje... ja, det var jo ikke han hun hadde lyst til å gjøre det med liksom... så du kan jo kalle det et overgrep for det var jo ufrivillig i utgangspunktet. Hun hadde ingen interesse av å ligge med han. Men så sa hun kanskje heller ikke nei tydelig nok. Så det er en typisk misforståelse.

I internasjonal forskningslitteratur er forklaringer av denne typen blant annet omtalt som *the miscommunication model of rape* (O'Byrne et al., Kitzyner & Frith, 1999). Innenfor denne modellen posisjonerer gutter som ”naive and confused mis-hearers” og jenter som ”accountably-deficient-signallers” (O'Byrne et al., 2008, s. 187) Forklaringsmodellen legger til grunn en dikotomisk forståelse av jenter og gutters kommunikasjonsmønster, og overgrep mellom jevnaldrende unge som kjenner hverandre (”acquaintance rape”) tilskyldes sviktende kommunikasjon. Kitzyner & Frith (1999) argumenterer derimot for at denne type forklaringer fra guttens side ofte er ”self-interested justifications for sexual behaviour” (s. 295). Uten å tillegge informanten over bestemte hensikter med fortellingen, inneholder eksemplet over tre faktorer som synes å påvirke informantens oppfatning av om det er et overgrep eller en misforståelse; for det første hadde jenta lagt seg til å sove ved siden av en annen gutt, for det andre var det alkohol inne i bildet og for det tredje ytte hun ikke fysisk motstand. Informantens presisering av at hun ikke ytte fysisk motstand avdekker forestillinger om fysisk tvang og motstand som selvfølgelige momenter i et overgrep.

En annen informant refererer til følgende episode for å eksemplifisere ”ting som er litt sånn diffuse, på kanten, ikke direkte voldtekt - det er helt feil - men at ting har skjedd raskere enn det kanskje skulle ha gjort og på feil tid”. Her kan det synes som om kontekstuelle faktorer som alkohol og jentas rykte påvirker oppfatningen av om jenta har blitt utsatt for et overgrep eller ikke:

Jeg hørte om en som hadde fingret ei jente som på en måte hadde sovna, men hun er på en måte ei som på en måte... blir veldig full og... hun er på en måte, sånn vi ser på det, så er ikke hun, det er på en måte ikke første gangen hun sovner eller... hun er veldig sånn... hva skal jeg si... utagerende da, både alkoholmessig og seksuelt. Det var jo selvfølgelig ikke riktig gjort av han, men da tenker man også at... hun er på en måte den hun er.

Informanten trekker her på kjønnsstereotypiske forestillinger (forventningen om at jenter ikke er like seksuelt utagerende som gutter) med den funksjonen å minimere handlingens alvorlighetsgrad. Burt & Epstein (1981, referert i Anderson & Doherty, 2008) har pekt på hvordan det finnes et kulturelt definert ideal om det genuine eller ”ekte” offeret, og at disse ofte speiler sosiale normer og forventninger knyttet til kjønn og seksualitet; ”victims are expected to establish their credibility in terms of both character and behaviour in relation to these norms” (s. 13). Å avvike fra disse normene innebærer større sjanse for å bli vurdert som et uverdigg offer (”fair game”). Anderson & Doherty (2008) trekker blant annet frem at kvinner som er beruset under overgrepsoyeblikket sjeldent anmelder overgrepet, av frykt for å bli vurdert som delaktig.

Hvor går grensen?

Felles for informantenes refleksjoner om frivillighet og tvang er at de har vanskelig for å sette ord på hvor grensene går. Alle informantene forteller at ulike former for press har forskjellig legitimitet. En informant skiller mellom ”jeg har lyst til å ha sex”- presset og ”det virkelige presset, der man rett og slett tvinger seg på”:

Det er jo forskjell på et vennlig dytt i riktig retning og det å tvinge noen. Vil jeg påstå. Men det er mulig damer har et annerledes forhold til det her, jeg vet ikke jeg altså. Det er jo litt urettferdig egentlig, sosialt sett, for da blir jo dere de som må ta kontroll og si nei.

Han forteller videre at det er greit å presse litt ”så lenge du ikke går videre dersom du oppfatter at det blir feil”. To andre informanter trekker frem forskjellen mellom ”å presse”, og ”å være frampå” og ”å hinte litt”:

(...) Altså, det er forskjell på en måte å gi en oppfordring og på en måte fysisk presse henne til det... at man på en måte viser interesse og... prøver å få jenta 'på gli' og få henne med på det man ønsker da, men at grensa går når jenta har sagt 'nei' og man helt klart skjønner at det ikke er noe hun vil. Men det er jo fortsatt på en måte et press, men det kalles vel mer at man er frampå kan du si. At man ikke er sjenert og tilbakeholden. Det er en forskjell. Man skal jo være litt sånn frampå, tørre å sjekke opp jenta, ellers så er man jo feig.

Alle gutter vil nok antakeligvis hinte litt til den fordel av å ha sex, men det er ikke alle som liksom presser da... jeg vil påstå at der er det et skille, det er i hvert fall min oppfatning. Du utøver jo litt sosialt press ved å foreslå det, men altså, da gjelder det å, for eksempel, hvis de ikke ønsker det så gjelder det å være forståelsesfull.

I likhet med funn beskrevet i tidligere avsnitt, trekker informantene igjen på kjønnsstereotype forestillinger om gutten som den aktive og pågående parten og jenta som ”portvokter”, ansvarlig for å si nei. Eksempelene viser at forestillinger som dette kan bidra til å komplisere og utydeliggjøre grensene mellom akseptabel og uakseptabel atferd. Å leve opp til forventningspresset om å være den maskuline initiativtakeren og pådriveren, og samtidig fange opp hva jenta *egentlig* vil, kan gi grobunn for forviklinger dersom vi ser det i sammenheng med hvordan informantene tidligere har beskrevet forhandlingsprosessen; som taus, fysisk og delvis bundet til et seksuelt ”manus”. Dersom jenta i tillegg føler det på samme måte som gutten; at hun må leve opp til et forventningspress om å være seksuelt passiv og tilbakeholden - ser vi konturene av et krevende og komplekst handlingsfelt. Enkelte forskere advarer derimot mot å redusere grenseoverskridende handlinger til forviklinger eller misforståelser. Kitinger & Frith (1999) og Byrne et al. (2008) hevder på bakgrunn av sine konversasjonsanalytiske funn at unge menn har en sofistikert forståelse av selv subtile verbale og ikke-verbale signaler som kommuniserer avvisning, og at det ikke er nødvendig for jenta å ”si nei” for å bli hørt, forstått og respektert. Påstander fra gutter om ikke å ha oppfattet eller forstått at jenta ikke ønsket å ha sex omtales i diskurspsykologiske termer som ”the interpretative repertoire of miscommunication” og repertoaret tillegges en legitimerende funksjon i forhold til grenseoverskridende handlinger og overgrep.

5.3.3 Alkohol som en del av årsaksbildet

Alle informantene nevner alkohol som en del av årsaksbildet knyttet til overgrep mellom jevnaldrende ungdom, ved at det fører til redusert dømmekraft og kontroll. Følgende uttalelse belyser dette:

Jeg tror ikke den (alkohol) er på en måte hovedårsaken, jeg tror det er mer at den kan gjøre det lettere at det skjer, fordi kanskje noen blir mer aggressive og andre mister dømmekraften og... men hvem som er påvirket, eller blir aggressiv eller ikke aggressiv, det tror jeg på en måte er litt, litt... jeg tror ikke det er avgjørende, men jeg tror det kan være en faktor.

Det synes ikke å være full enighet i forskningslitteraturen med hensyn til hvilken rolle alkohol spiller i denne type overgrep (Mossige, 2001). Pedersen (2006) omtaler alkohol som et nøkkelaspekt ved seksuelle overgrep i tenårene. Krange og Pedersen (1999) fant en sterk sammenheng mellom jenters seksuelle angreerfaringer og alkoholkonsum i sin studie. I tre av fire angretilfeller var det alkohol i bildet. Resultatene fra NOVA-undersøkelsen LUVØ (Mossige, 2007) viste derimot at flertallet av de uønskede seksuelle hendelsene foregikk uten at det var alkohol inne i bildet. Kun i litt over 20 % av hendelsene var både utøver og offer beruset av alkohol. Mossige (2001) peker på at overgriperens rapportering av å være beruset kan være overdrevet, motivert av å redusere eget ansvar for handlingene.

"Skjenk dem full" - taktikken

To informanter forteller om å tilby alkohol til jenter som en bevisst strategi for å oppnå sex. En informant omtaler denne praksisen som "'skjenk dem full' - taktikken":

Det er en veldig enkel taktikk (smiler). Du har alkoholiske drikkevarer, du har en jente - og du prøver å kombinere dem to. Nei men, altså, basically... vi gutter tåler jo, fysisk sett, mer alkohol enn dere, så det er jo bare å by opp til shots og sånn, ikke sant. Rett og slett, sterkt alkoholholdig, 40 %, og så bam-bam-bam. Altså, det er... jeg skal innrømme at det har skjedd med meg en gang, at jeg har gjort det. Jeg hadde ikke sex med henne da, men det gjorde det enklere, å omgås... Jeg kjente henne ikke i det hele tatt da.

En annen informant beskriver det på denne måten:

(...) Jeg har vært på mye fester før og sett mange eksempler på at gutter bare 'nei, jeg får skjenke hun der og så se hva som skjer etterpå...'

Intervjuer: *Kan du fortelle litt mer om det?*

Nei, altså, først er det en som skal ha en fest, en privat fest, og så har han invitert mange gutter, hele gjengen på en måte, og så mange jenter da - bare gutter på fest er jo litt kjedelig - og så hadde han jo lagt litt planer, kjøpt inn en del drikke og hele pakka, og så tenkte han at 'ja, hun der skal komme og da skal jeg prøve å gi henne litt alkohol - litt av det og litt av det liksom - for å få henne litt beruset og da blir hun sikkert med på det'. Det var det som var planen hans da. Og det verste var at det funka og.

Informantene beskriver her skjenking av alkohol som en bevisst strategi for å øke sjansene for at det skal skje noe seksuelt. Situasjonene som informantene beskriver, fester med drikking av alkohol, representerer her sammenhenger hvor sex kan forekomme, og hvor enkelte forsøker å innfri forventninger om dette ved å bruke alkohol som et indirekte pressmiddel. Forskning har vist at både overgriper og utsatt er mindre tilbøyelige til å definere et rusrelatert overgrep som et overgrep (Anderson & Doherty, 2008, Jeffner, 1997, Stefansen & Smette, 2006). Dette henger blant annet sammen med oppfatninger om at det å være beruset innebærer at den utsatte har satt seg selv i en risikosituasjon og dermed også må ta ansvar for det som har skjedd. Stefansen & Smette (2006) hevder at rusrelaterte overgrep bryter med våre forestillinger om hva et "ekte" offer er; "Overgrep der offeret har vært med på leken et stykke på vei, har drukket (vist dårlig dømmekraft), blir problematiske fordi offeret ikke er "uskyldig" (s. 49). I et slikt perspektiv kan praksisen om å skjenke jenta full forstås som uttrykk for oppfatninger om at rusrelaterte situasjoner innebærer mindre risiko for aktiv motstand fra jenta, og dermed mindre risiko for at det oppfattes som et overgrep. Igjen tilsløres grensene mellom frivillighet, press og overgrep. Følgende sitat belyser dette:

"(...) Jeg vet om en del gutter som rett og slett tar den der "skjenk dem full"-taktikken, og det er jo ikke å utøve press for så vidt, men det er jo da bare å ta bort nødvendigheten til å utøve like mye press".

Informantens retorikk kan tolkes som en legitimering av seksuelt press i rusrelaterte situasjoner. Men det mest interessante er likevel; *hvorfor* velger gutter å gjøre det på denne måten?

Usikkerhet

Sett opp mot andre funn i denne studien, blant annet de som konstaterer det sterke forventningspresset som gutter føler, og statusen som seksuelle prestasjoner gir i guttekulturen, kan hendelsene også tolkes som en konsekvens av dette presset og et ønske om å leve opp til forventningene. Følgende uttalelse eksemplifiserer dette:

Jeg kan tenke meg at det er noen som aldri har fått seg noe på en måte, og så plutselig oppstår det en mulighet et eller annet tilfeldig sted, og så tar han sjansen og har sex med hu dama. Med alkohol for eksempel, hvis en dame er litt full, og han er edru og tenker 'å, jeg har aldri hatt sex', og så ser han hun dama og 'yes, da har jeg sex med hun'. Slik at han får seg noe.

”Å få seg noe” fremstilles her som et viktig mål. Funn presentert tidligere i analysen viser at dette først og fremst er viktig i forhold til status og tilhørighet i jevnaldergruppa. Kanskje er beretningene om skjenk-dem-full-taktikken et eksempel på jevnaldergruppas sterke sosiale kontroll - så betydningsfull at den ”helliger middelet”? Informantene trekker ofte på sin posisjon som ”ungdom”, og denne assosieres i stor grad med et sosialt liv, festing og alkohol, men også med usikkerhet og forventningspress. Følgende uttalelse belyser konteksten for ungdomslivet og den potensielle betydningen den kan ha for overgrep:

(...) Altså, ungdomstida, man lever på en spesiell måte da, livet foregår på en spesiell måte. Vi er veldig mye sammen, det er veldig mye sosialt, og det er jo også i sosiale sammenhenger det ofte oppstår. Det er veldig mye fester for eksempel, og det er jo ofte forbundet med alkohol. Det at vi i ungdomstida både eksperimenterer mye og er veldig sosiale og mye sammen genererer flere muligheter til å begå overgrep eller til at overgrep skjer. Gjerne da kombinert med en god del alkohol, som er sentralt i ungdomstida. Pluss at man er usikker, altså, alle er usikre, og det også kan bidra til å forsterke det her med misforståelser, de overgrep som kanskje ikke er gjort helt med vilje, i starten på en måte, men som ender opp med at den ene presser til seg noe den andre kanskje ikke vil. Det tror jeg er mye av grunnen - usikkerheten.

5.3.4 Seksuelt press og overgrep mot gutter – et tabu?

Fenomenet seksuelle overgrep mot gutter både bekreftes og til dels benektes av informantene. En informant forteller at han har blitt forsøkt voldtatt og en annen informant forteller at han har en venn som har opplevd et overgrep, begge av jenter. På samme tid benektes fenomenet. Det beskrives av en informant som ”rimelig sjeldent”, og av en annen som noe som er ”mye mindre aktuelt”. En tredje informant omtaler seksuelt press eller seksuelle overgrep mot gutter som ”Det har sikkert skjedd med noen, men det har jeg aldri hørt (latter)”. Følgende sitat fra en fjerde informant oppsummerer hovedtrekkene i uttalelsene:

Det må være i ekstreme tilfeller, tror jeg, da tror jeg vi snakker mer incest eller mer sånne ting. Jeg tror ikke det er noe veldig utbredt, nei, jeg har i hvertfall ikke hørt noe om det, det er nok mer i sånne ekstremtilfeller, men ikke i mitt miljø, ikke her. (...).

Resultatene fra NOVA-undersøkelsen LUVU (Mossige, 2007) viste at når perspektivet utvides til mildere former for seksuelle krenkelser (enn voldtekter i juridisk forstand) oppga 8 % av guttene at de var blitt utsatt for dette - og om lag halvparten av disse rapporterte om kvinnelig utøver. I denne studien synliggjør to informanternes narrativer om egen og en bekjents opplevelse av et overgrep, gutters utsatthet. Samtidig fornemmes det at denne type overgrep

er et enda større tabu enn overgrep mot jenter. Alle informantene, også de med egne erfaringer, avskriver i stor grad fenomenet, og begge informantene som forteller om uønskede seksuelle hendelser har vansker med å kategorisere det som overgrep. En informant beskriver opplevelsen sin først som et ”voldtektsforsøk”, men følger raskt opp uttalelsen ved å minimere alvorret i opplevelsen:

Jeg skal innrømme at jeg har... ikke noe problemer med det skal jeg være ærlig, jeg ser på det litt sånn der 'nonchalant'. Hadde det vært en jente og en gutt i motsatt situasjon der så hadde vel jenta følt at 'åhh, det her var jo nesten så det gikk helt forferdelig'. Og jeg har forståelse for at de føler det.

Intervjuer: *Hvorfor tror du at du, eller gutter, kanskje føler det annerledes?*

Jeg kjente henne jo så vidt, da. Jeg hadde jo allerede et venneforhold til henne. Men jeg tror ikke alle gutter føler det sånn. Noen gutter er nok litt mer sårbare på den der, men jeg vet ikke, det handler vel mer om et verdenssyn, livssyn, jeg ser ikkeno' seriøst på det der med sex.

Informantenes refleksjoner kaster igjen lys over seksuelle overgrep som et kjønnet fenomen. Han uttaler eksplisitt at situasjonen hadde vært annerledes dersom kjønnskonstellasjonen hadde vært motsatt. Å ta episoden 'nonchalant' er muligens et uttrykk for en maskulin, ikke-sårbar måte å håndtere situasjonen på. I tillegg, mot slutten, peker han på at han ”kjente henne jo”, noe som kan indikere det andre studier har påvist; at den utsattes relasjon til overgriper synes å påvirke forståelsen av hva som er et overgrep (Mossige & Dyb, 2009). Lignende beskrivelser er funnet også i andre undersøkelser. Anderson & Doherty (2008) fant i sin kvalitative undersøkelse at mange menn ikke vurderte overgrep mot menn som like alvorlig, og at de ofte reformulerte (”reframed”) overgrep som ”bare sex”, med den funksjonen å minimere volden og alvorlighetsgraden i en slik opplevelse.

En annen informant viser også tvil og usikkerhet i sitt forsøk på å beskrive og kategorisere en hendelse som skjedde en nær venn:

Jeg har aldri vært borti noen som har blitt voldtatt eller noe sånt, eller hva skal man si... jeg har snakket med en god kompis av meg og han sa faktisk at han, altså, jeg ville ikke kalle det et overgrep da, men han var på en fest og så var det mange jenter der, og så var det ei dame som tok han med seg inn på rommet og så hadde dem sex og hele pakka. Han hadde stort sett ikke noe imot det, men det var på en måte slik at hun dro han med på rommet og sa 'nå skal vi ha sex'. Jeg ville ikke kalle det et overgrep, men...

Intervjuer: *Tror du han opplevde det som et overgrep?*

Det er nettopp det jeg akkurat ble litt usikker på... altså, han synes vel hun dama var litt fin, men jeg tror nok fortsatt at det var litt merkelig at han ikke ble spurt eller noe... hun bare dro ham med.

Beskrivelsen over er interessant fordi den skildrer et scenario der kjønnsmønsteret i den seksuelle samhandlingen er snudd på hodet. Jenta er den initierende og pågående parten, og gutten ble dratt med. Om hendelsen er et overgrep eller ikke er ikke entydig, men det kommer tydelig frem at jentas atferd bryter med forventede normer. Muligens er det dette som gjør informanten usikker. I følge kvalitative analyser i undersøkelsen LUVØ (Bossy & Farstad, 2009) avdekket materialet en overraskende høy andel gutter som beskriver uønsket sex med kjæresten. Felles for beskrivelsene var at guttene syntes å "mangle et språk" for å fortelle om krenkende hendelser. Pedersen (2005) setter gutters dårlige språk og uklare idéer omkring egne opplevelser i sammenheng med at opplevelsene er i konflikt med dominerende diskurser om kjønn og seksualitet, blant annet forventningen om at gutter "burde" ha lyst.

5.3.5 Oppsummering av funn

Hovedtendensene i datamaterialet hva dette temaet angår er at informantene viser stor usikkerhet og trekkes mellom konkurrerende diskurser. Forestillingen om den mannlige seksuelle drivkraften som årsak til hvorfor en overvekt av overgripere er gutter fremstår som et lett tilgjengelig repertoar, men informantene uttrykker samtidig usikkerhet om gyldigheten til denne type forklaringer. Usikkerhet avdekkes også i forhold til hva et overgrep er. I forhold til konkrete episoder avdekkes en annen, mer snever forståelse av overgrep enn abstrakte og prinsipielle definisjoner. Kjønnsstereotype holdninger og voldtektsmyter synes her å påvirke oppfatningen av om det er et overgrep eller ikke. Enkelte former for overgrep snakkes om som misforståelser, forårsaket av sviktende kommunikasjon. Igjen kommer det frem at kjønnes ulike posisjoner i den seksuelle samhandlingen gjør det vanskelig å trekke entydige grenser mellom akseptabel og uakseptabel atferd. Alle informantene knytter på en eller annen måte alkohol til overgrep i ungdomstida. Et par informanter beskriver blant annet oppfatninger som legitimerer seksuelt press i rusrelaterte situasjoner. Overgrep mot gutter virker å komme i konflikt med dominerende forestillinger om kjønn og seksualitet, og fremstår som et tabu.

6 Oppsummering av hovedfunn

Analysen og presentasjonen av funnene i de tre foregående kapitlene gir innsikt i hvordan informantene forstår og snakker om heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom, forhandling om sex og seksuelle overgrep. I det følgende vil jeg relatere hovedfunnene mer konkret til forskningsspørsmålene i problemstillingen.

6.1 Usikker diskursbruk om kjønn

I forhold til forskningsspørsmål 1a) *Hva kjennetegner diskursbruken?* vil jeg peke på noen felles trekk ved datamaterialet. Et gjennomgående trekk er først og fremst informantenes tendens til å trekke på heteronormative eller kjønnsstereotypiske diskurser. Dette vises blant annet ved at gutter og jenter posisjoneres i forskjellige roller i seksuell forhandling, og at den samme seksuelle praksisen tillegges ulik status for jenter og gutter. Videre viser analysen at kjønnsstereotypiske holdninger og voldtektsmyter synes å påvirke forståelsen av hva et overgrep er. Et annet gjennomgående trekk er at diskursbruken preges av en viss usikkerhet og ambivalens. Selv om kjønnsdiskurser er en gjenganger i datamaterialet bidrar de diskursanalytiske ”verktøyene” fortolkende repertoarer (hvordan diskursene implementeres i interaksjon) og subjektposisjonering (hvordan informanten posisjonerer seg selv og andre i diskursene) til å fange opp ”motstanden” og frembringe en nyansering av diskursbruken. Flere steder fremstår diskursbruken som usikker og skiftende, blant annet i forhold til den *seksuelle dobbeltstandarden*, og til hva som egentlig er et overgrep. I en sluttanalyse blir det derfor viktig å fremheve de *kontekster* hvor de kjønnsstereotypiske og heteronormative diskursene fremstår som mer eller mindre betydningsfulle:

6.1.1 ”Det er bare sånn, en norm egentlig”

Overskriften er hentet fra et sitat (s. 59) som beskriver forventningspresset om at gutter alltid skal ha lyst på sex. I materialet avdekkes motsetninger mellom informantenes ”personlige identitet” og individuelle holdninger, og deres ”sosiale identitet” i jevnaldergruppa og de kollektive holdningene den bringer med seg. Flere av uttalelsene kan leses som forhandlinger mellom informantens egne normer og de kollektive normene og forventningene som til enhver tid er rettet mot dem, spesielt fra jevnaldrende gutter. Dette kommer særlig til uttrykk i informantenes refleksjoner om hvordan gutter snakker om sex. Her dominerer den seksuelle

dobbeltstandarden og gutter og jenter posisjoneres i stor grad i ulike roller, gutten som den aktive og pågående og den som alltid er ”klar”, og jenta som den mer passive og tilbakeholdne. Men informantene er ikke uforbeholdent komfortable med denne posisjonen. De viser tegn til individuell motstand, og de stereotypiske kjønns holdningene kan kanskje leses som uttrykk for jevnaldergruppas sosiale kontroll og påvirkning.

Frønes (2006) hevder at overgangen fra ungdomstid til voksenlivet må forstås som et samspill mellom individets refleksive kompetanse og betingelsene gitt av de sosiale strukturene, og at det stilles høyere krav til kompetanse i et samfunn preget av økende individualisering. Innenfor dette perspektivet kan informantenes skiftende diskursbruk leses som uttrykk for usikker kompetanse knyttet til det seksuelle handlingsfeltet. Frønes (2006) hevder at valg under stor grad av usikkerhet krever høy kompetanse i form av fortolkning og refleksjon, og innebærer en mulig tilslutning til stereotypiske løsninger; ”stereotypiske normer kan dermed utvikles med basis i aktørenes behov for støtte i komplekse landskap, og ikke bare som en refleks av tradisjoner og sosial kontroll” (Frønes, 2006, s. 246). I følge Frønes (2006) er usikkerheten og de påfølgende sterke normative oppfatningene like mye et resultat av svak kompetanse i et komplekst handlingsfelt.

Slik jeg tolker det henger disse to perspektivene sammen. Jevnaldergruppas påvirkningskraft er ikke nødvendigvis like stor innenfor alle områder, men det er sannsynlig at den får økt betydning i forhold til handlingsfelt som oppleves som komplekse, slik som seksualiteten. Informantene forteller at de snakker mye om sex, men kun med jevnaldrende. Foreldre, lærere og andre voksne vurderes som ”usannsynlige” samtalepartnere, noe som igjen kan forklare jevnaldergruppas status. Den seksuelle kompetanseutviklingen skjer først og fremst innenfor jevnaldergruppa.

En annen *kontekst* som synes å påvirke graden av kjønnsstereotypiske oppfatninger kan spores i selve intervjuet. Bakgrunnen for utviklingen av diskurspsykologien var blant annet erfaringer knyttet til hvordan samme informant tenderte mot å beskrive samme fenomen på ulike måter, avhengig av spørsmålet som ble stilt (Potter & Wetherell, 1987). I datamaterialet har jeg vært spesielt oppmerksom på dette, og når det gjelder tilslutningen til de mer tradisjonelle, kjønnsstereotypiske holdningene, er det interessant å se hvordan disse også ”trer frem” i samtale om konkrete situasjoner, for eksempel i forhold til forhandlingsprosessen eller konkrete overgrepssituasjoner. Spørsmål som ”hvordan vil du beskrive et kjærlighetsforhold?” og ”hva er et overgrep?” utløser abstrakte og prinsipielle

holdninger som er i overensstemmelse med samfunnsetablerte oppfatninger, mens samtaler om konkrete situasjoner avdekker at samme fenomen også kan forstås ut fra andre og mer tradisjonelle referanserammer. Dette er et punkt som også er relevant i forhold til valideringen av forskningsprosjektet, men slik jeg ser det åpner den diskurspsykologiske tilnærmingen for at det også kan kategoriseres som et relevant ”forskningsfunn”. I neste kapittel vil jeg fremheve hvorfor dette er et funn som er av særlig relevans for forebygging.

6.2 Sosiale konsekvenser av diskursbruken

Til grunn for all sosialkonstruktivistisk og diskursanalytisk forskning ligger antakelsen om at ulike virkelighetsoppfatninger får ulike sosiale konsekvenser (Burr, 1995, Jørgensen & Phillips, 2006). I det følgende vil jeg oppsummere funnene i forhold til forskningsspørsmål *1b) Hvilke sosiale konsekvenser har denne diskursbruken?* I dette kapitlet vil jeg se på konsekvenser i forhold til det overordnede fenomenet, seksuelle overgrep mellom jevnaldrende, mens jeg i neste kapittel vil ta for meg konsekvenser i forhold til forebygging. Det er i denne forbindelse viktig å presisere at jeg ikke forutsetter at det er en direkte sammenheng mellom holdninger og handlinger hos informantene i denne studien. Jeg anerkjenner at sammenhengen mellom handlinger og holdninger er komplisert, og at det ligger utenfor denne oppgavens ramme og forskningsformål å trekke konklusjoner om dette. Samtidig, implisitt i dette forskningsprosjektet, ligger antakelsen om at kunnskap om diskursive praksiser er viktig for å forstå jevnaldersovergrep som fenomen. Dette kan betraktes som et paradoks. Følgende drøfting er derfor basert på antakelsen om diskursive praksiser som en potensiell *del* av det komplekse årsaksbildet knyttet til seksuelle overgrep, og ikke som et direkte årsak-virkning forhold.

I denne intervjustudien peker informantene selv på hvordan forventninger til hvordan gutter og jenter skal være kan bidra til å komplisere forhandlingsprosessen og tilsløre grensene mellom akseptable og grenseoverskridende seksuelle handlinger. Som nevnt utpeker ulike diskurser forskjellige handlinger som mulige eller relevante (Jørgensen & Phillips, 2006). I informantenes beskrivelser av forhandlingsprosessen avdekkes kjønnede forestillinger om jenter og gutters seksualitet. Å spørre jenta om hun vil ha sex eller ikke er en type handling som utpekes som ”sjelden”. Ansvar for å kommunisere samtykke (eller avvisning) legges i stor grad på jenta, mens guttens rolle er å være pågående og aktiv. Mossige (2001) peker på at så lenge jenter forventes å være den passive, kan det hende at de er mer sårbare for å bli

involvert i former for seksualitet som de ikke helt ønsker å være med på. Diskurser som i konkret interaksjon brukes til å legitimere en viss type atferd hos jenter eller gutter kan bidra til å opprettholde eller skape et skjevt maktforhold mellom kjønnene, for eksempel ved å skape en kontekst der press og tvang minimeres til ”normal” maskulin seksualdrift (Powell, 2010).

Jevnaldersgruppas diskursbruk avdekkes som mer kjønnsstereotypisk enn det den enkelte står for. Det er vanskelig å si noe om konsekvensene av jevnaldrendes betydning i forhold til overgrep. Informantene peker på hvordan diskursbruken i jevnaldersgruppa bidrar til å skape og opprettholde et visst sexpress, både i forhold til å debutere og være seksuelt aktiv, men det reflekteres ikke videre over konsekvensene av dette presset. Mossige (2001) hevder at forestillinger om hva som er vanlig eller normalt blant jevnaldrende, vil kunne brukes som del av en rettferdiggjørende begrunnelse for overgripende handlinger. Selv om datamaterialet i denne studien ikke avdekker slike rettferdiggjørende repertoarer, kan det hende at det eksisterer i enkelte miljøer.

Datamaterialet avdekker også at kjønnsstereotype holdninger og voldtektsmyter synes å påvirke oppfatningen av hva som er et overgrep og hvem som kan utsettes for det. Dette kan bidra til at fenomenet seksuelle overgrep forblir *skjult* fordi de utsatte er usikre på om det de har vært utsatt for er et overgrep eller ikke, og dermed vegrer seg for å snakke om det eller rapportere om det. Anderson & Doherty (2008) uttrykker det slik: ”Before a rape can be reported , it needs to be defined as such by the individual, and the individual needs to be supported in the definition of others” (s. 13). Sammenhengen mellom aksept av voldtektsmyter og attribusjon av skyld til den utsatte er påvist i flere studier (Anderson & Doherty, 2008, Mossige, 2001). Miljøer eller kulturer som preges av tilslutning til kjønnsstereotype holdninger og voldtektsmyter kan dermed bidra til at overgrep forblir i ”mørke”, underrapporterte og skjulte, fordi den utsatte føler skam og skyld for det som har skjedd. Overgrep mot gutter fremstår i datamaterialet som et tabu og som et ikke-tema. En konsekvens av dette kan være at gutter opplever en høyere terskel enn jenter for å snakke om og rapportere om overgrepserfaringer, både til venner og hjelpeapparat.

7 Implikasjoner for forebygging

I drøftingen av funnenes implikasjoner for forebygging er hensikten først og fremst å vise *betydningen* av å ha kunnskap om målgruppas diskursive praksis i forebyggingsarbeid. I det følgende vil jeg trekke frem konsekvensene av informantenes diskursive praksis i forhold til det *tematiske* og *metodiske* innholdet i allmennforebyggende intervensjoner mot seksuelle overgrep mellom jevnaldrende, enten de er en integrert del av seksualundervisningen eller representerer et avgrenset forebyggende program.

7.1 Kjønn og seksualitet på dagsorden

Inspirert av Foucault og den poststrukturalistiske tradisjonen har jeg i analysen blant annet vært opptatt av forholdet mellom makt og motstand. De dominerende diskursene ("kunnskap" eller "common-sense") er kontinuerlig gjenstand for motstand fra andre diskurser, og nøkkelen til forandring ligger i nettopp disse forhandlingene (Burr, 1995).

I informantenes uttalelser kan det synes som om de kjønnsstereotypiske repertoarene er lettest "tilgjengelige" i språket. Analysen viser at informantene likevel ikke er manifestasjoner av disse dominerende diskursene. Flere ganger uttrykker de at de er ukomfortable og usikre i forhold til disse oppfatningene. Informantene uttrykker her en evne til refleksivitet om sine egne konstruksjoner, og i forebyggingssammenheng er det nettopp disse forhandlingene som må gripes tak i, utfordres og utvikles. På samme måte som forskningsintervjuene i dette prosjektet har fått frem forholdet mellom dominerende diskurser og den individuelle motstanden, bør forebyggende strategier gjøre det samme. Dette innebærer å sette kjønn på dagsorden og oppfordre de unge til å reflektere over kjønnede forestillinger og den betydningen de utøver i seksuell samhandling.

Analysen har også vist hvordan konkret-praktiske narrativer og uttalelser avdekker andre oppfatninger enn de mer abstrakte og prinsipielle uttalelsene. Rent pedagogisk understreker dette behovet for at ungdom ikke bare blir ensidige mottakere av informasjon og kunnskap, men at de selv aktivt bidrar til å produsere og forme kunnskapen. Temaer som forhandling om samtykke, grensesetting og overgrep må snakkes om så konkret som mulig, med utgangspunkt i relevante situasjoner og scenarioer. Powell (2010) understreker hvordan

forskningsresultater er entydige på viktigheten av *hvordan* seksualundervisningen gjennomføres:

“A consistent message arising from the international literature is that how education is delivered is as important as what is being delivered. In particular, there is support for participatory learning and peer education models, rather than traditional didactic teaching methods. It appears that sexuality education must be grounded in consultation and engagement with youth themselves as to their self-identified information needs. It is particularly important to integrate real-life stories and scenarios that young people can actually relate to – that are relevant to their everyday lived experience” (Powell, 2010, s. 142-143).

I denne prosessen må det særlig tas hensyn til den sterke sosiale kontrollen som utøves av den maskuline jevnaldergruppa. Analysen viser at de kjønnsstereotypiske holdningene og presset om å være seksuelt aktiv i stor grad har et kollektivt eksistensgrunnlag. Powell (2010) trekker frem hvordan det å engasjere guttene er en særlig utfordring i forebygging og seksualundervisning. Ifølge Powell (2010) har enkelte studier identifisert noen suksessfaktorer når det gjelder å fange unge menns interesse og engasjement i seksualundervisningen. Disse inkluderer blant annet bruk av mannlige ”peer educators” eller mentorer som fronter alternativer til den tradisjonelle, maskuline machorollen. Powell (2010) peker også på hvordan forebyggende strategier som ensidig fokuserer på ”å sette grenser” indirekte rettes mot jenter og kan føre til at guttenes ansvar faller utenfor fokus. Carmody (2009) hevder at mange forebyggende intervensjoner reflekterer uartikulerte diskurser om seksualitet og kjønn. I sin analyse av ’rape education programmes’ i USA og Australia fant hun at programmene i stor grad forsterket kjønnsstereotype oppfatninger om heteroseksualitet. Mange av programmene var rettet spesifikt mot kvinner, og fokuset var å lære kvinner å unngå potensielt farlige situasjoner ved å kommunisere et tydelig ’nei’ (”risk avoidance programmes”). Kitzinger & Frith (1999) har pekt på at ”fallgruven” ved slike programmer er at de posisjonerer kvinner som ansvarlige for å kontrollere mannens seksualitet og dermed forsterker kjønnede forventninger om hvem som initierer sex.

Noen forskere, blant annet Pedersen (2005) og Helseth (2010) fremmer et syn om at det burde være mulig å inkludere begge typer kunnskap i forebyggende strategier, det vil i si å rette fokus *både* mot å sensitivisere gutter på grenser *og* å lære unge jenter å beskytte seg. En informant i denne studien uttrykte det samme budskapet på denne måten:

Jentene må på en måte lære seg å si nei litt tydeligere, og gutta må lære seg det her med å respektere et 'nei' for et 'nei', for mange gutter har problemer med at - når jenta sier nei - at gutten fortsetter å presse på; 'hun kommer til å gi etter til slutt'. Det der er helt uakseptabelt.

En del forskning har pekt på medias og populærkulturens rolle i den seksuelle sosialiseringen, og hvordan den i stor grad gir guttene anmodninger om at det er det pågående og aktive som er den maskuline seksualiteten (Mossige, 2001). For å fremme alternative utforminger av den maskuline seksualiteten vil det også være viktig å utvikle kritisk refleksjon til de kjønns- og seksualitetskonstruksjoner som finnes i dagens mediebilde.

Frønes (2006) forstår stereotypiske oppfatninger ikke bare som uttrykk for jevnaldrendes sosiale kontroll, men også som resultat av svak kompetanse. Informantenes beskrivelser av forhandlingsprosessen kan tolkes som et svakt kompetansefelt der stereotypiske holdninger har lett for å tre foran. Pedersen (2005) avdekket i sin forskning lignende mønstre, og han mente dette kunne tyde på at unge menn ofte er mer ”hjelpeløse” i intime relasjoner enn kvinner; ”De vet mindre om seg selv, om hva de gjør og hvorfor de gjør det” (Pedersen, 2005, s. 272). Carmody (2009) hevder at forebygging, i tillegg til å fremme kritisk refleksjon, bør sette fokus på utvikling av spesifikke kompetanseferdigheter, særlig i forhold til den seksuelle forhandlingsprosessen. Som eksempel nevner hun forebyggende aktiviteter som tar utgangspunkt i sentrale kommunikasjonsaspekter ved seksuell forhandling, slik som ikke-verbal kommunikasjon, verbal kommunikasjon, signaler på samtykke, signaler på press og håndtering av ønsker og behov. Johanna Koljonen (2010a) formidlet mye av det samme i blogginnlegget *Let's #talkaboutit* 19. desember 2010:

It struck me that most of us just don't have the language or the conceptual apparatus for completely honest sexual negotiations. The cultural ideas around acceptable sexual expression weigh too heavy upon us. We're horny and sometimes drunk, we're embarrassed, impressed, afraid, grateful, ashamed, in love... We don't speak our minds, even to the people we love the most, and certainly very rarely to people we'd like to impress. And this is just us, just people, trying to love and get laid (Koljonen, 2010a).

7.2 Overgrep – et sammensatt fenomen

Analysen viser hvordan informantene har vansker for å trekke grensen mellom det som anses å være sosialt akseptert seksuell adferd og seksuelle overgrep. Dette taler for at forebyggende arbeid må fokusere på debatt om de faktorene som styrer vår oppfatning av om en uønsket

seksuell hendelse er et overgrep eller ikke. Som denne studien fremhever kan dette være forestillinger knyttet til kjønn og seksualitet, overgrepsskontekst, voldtektsmyter, seksualisering og sexpress i ungdomskulturen. Mossige og Dyb (2009) fremhever i sin rapport at et viktig tiltak nettopp er å fremheve at overgrep er et sammensatt fenomen, snarere enn en entydig kategori:

I forhold til seksuelle overgrep har vi en sterk tro på at det å bevege seg ut over stereotypiene og åpne for at press og makt kan utøves og oppleves på andre måter enn bare gjennom fysisk tvang - vil virke direkte forebyggende for de ungdommene som senere befinner seg i situasjoner hvor det ikke er konkret maktbruk, men som de likevel opplever som pressende (Mossige & Dyb, 2009, s. 110).

Mossige (2007) har påpekt at dersom fokus i det forebyggende arbeidet utelukkende rettes mot de groveste overgrepsformene som for eksempel voldtekt, kan dette bidra til å bagatellisere milde seksuelle krenkelser. Ikke minst kan det gjøre det vanskelig for ungdom å identifisere og fortolke denne type krenkelser. Mossige (2007) understreker også at når perspektivet utvides til mildere former for seksuelle overgrep synliggjøres også gutters utsatthet. Som analysen har avdekket viser informantene usikkerhet om overgrep mot gutter. Det vil derfor være sentralt å fokusere på hvordan man i større grad kan gi guttene et tilgjengelig ”språk” til å formidle og posisjonere sine opplevelser i. Dette innebærer å sette fokus på at overgrep mot gutter *skjer*, samt å bryte ned kjønnsstereotype forestillinger om seksualitet og overgrep.

7.3 Anerkjennelse av ungdoms seksualitet

Erfaringene fra denne studien er at guttene var svært åpne om temaene som ble tatt opp. Dette kan så klart ha sammenheng med rekrutteringen - ungdom som ikke er komfortable med å snakke om temaer som dette, ville antakeligvis ikke ha meldt seg som frivillig til å være med i et forskningsprosjekt. Informantenes inntrykk var imidlertid at det blant ungdom i dag er stor åpenhet og fokus på sex. Erkjennelsen av at ungdom *har* sex og *snakker* om sex er en viktig forutsetning for forebyggende arbeid. Ungdoms seksualitet har tradisjonelt vært forbundet med bekymring og risiko (Pedersen, 2005). Haaland (2008) hevder at vi i Norge har hatt et nokså ambivalent syn på ungdomsseksualitet, og at en stor del av forskningen har vært konsentrert om problemer som oppstår i forbindelse med seksuell aktivitet, for eksempel uønskede graviditeter, kjønns sykdommer, aborttall, prevensjonsbruk osv. Hun trekker frem at seksualundervisning og forebygging som alene bygger på denne type forskning, risikerer da at

alt dreier seg om hva ungdom skal frykte, i stedet for hva de skal sette pris på. Flere norske og internasjonale studier om skolebasert seksualundervisning dokumenterer et sprik mellom hva unge mennesker ønsker å vite om sex og seksualitet, og innholdet i undervisningen (Allen, 2005, Carmody, 2009). Allen (2005) understreker at en forutsetning for å kunne tilnærme seg ungdom er anerkjennelsen av ungdom som seksuelle aktører. De siste norske undersøkelsene av ungdoms seksualvaner viser at ungdom har tidligere sex, oftere sex og mer variert sex enn før (Pedersen & Samuelsen, 2003). Informantene i denne studien snakker om kjæresteforhold og "one-night-stands" som like vanlige. Seksualundervisning eller forebyggende arbeid som tar utgangspunkt i normen om sammenhengen mellom sex og kjærlighet vil ikke nødvendigvis matche ungdommenes erfaringer. Smette (2004) fant i sin undersøkelse at ungdommene omtalte seg selv som aktive, utprøvende og handlende i forhold til seksuell aktivitet. Stereotypiske definisjoner av begreper som "voldtekt" og "overgrep" stemmer kanskje ikke overens med ungdommenes egne erfaringer. Dersom ungdom og elever, både jenter og gutter, opplever at begrepene, definisjonene og scenarioene de hører om ikke passer med deres egne erfaringer, vil forebyggende tiltak i liten grad "nå" frem eller få betydning for dem. Det vil heller ikke øke initiativet i forhold til å fortelle eller anmelde overgrepet.

8 Avslutning

Mot slutten av en lang forskningsprosess sitter man igjen med en rekke følelser og refleksjoner, om både prosess og resultat, som det kan være vanskelig å finne plass til i en oppgavemal. Thagaard (2003) bruker ordene *systematikk* og *innlevelse* om to sentrale aspekter ved den kvalitative forskningsprosessen. Min erfaring er at det i en oppgave er lettere å gjøre rede for systematiske prosesser enn for innlevelse, selv om innlevelseserfaringene kanskje er de som føles sterkest i etterkant av et prosjekt.

Thagaard (2003) beskriver innlevelse som intuisjoner og refleksjoner som kan være av betydning for dataenes meningsinnhold. Dette prosjektet hadde en relativt åpen hovedproblemstilling. Dette ga et omfattende datamateriale, men også muligheter for meg som forsker til å være åpen for inntrykk om informantene og deres situasjon som jeg kanskje ikke var forberedt på. Etter endt forskningsprosess sitter jeg igjen med to intuitive inntrykk jeg føler er av stor verdi. Det ene er informantenes åpenhet og ønske om å snakke om disse temaene, og å dele sine oppfatninger og erfaringer. I planleggingen av prosjektet tenkte jeg på dette som det største usikkerhetsmomentet; vil noen i det hele tatt snakke om disse tingene? Kanskje var jeg bare heldig, som fikk fem frittalende ungdommer i tale om sensitive temaer. Eller kanskje fikk jeg et innblikk i en ungdomsgenerasjons åpne og selvfølgelige forhold til seksualitet og sex? Det andre inntrykket jeg sitter igjen med er all usikkerheten hos informantene; de tvilende og motsetningsfylte uttalelsene, den skiftende diskursbruken og de ulike forventningene de måtte forholde seg til. Disse to inntrykkene gir mest av alt - og takk og pris - håp. Håp om at dersom forebyggende intervensjoner griper tak i mulighetene som ligger i ungdoms åpenhet og interesse for disse temaene, ved å sette i gang reflekterende prosesser om seksualitet, grenser og kjønn, vil det kanskje bidra til å gjøre seksuell samhandling og seksuell forhandling litt mindre komplekst.

Litteraturliste

- Aasen, P. & Nordtug, B. (2002). *Atferdsproblemer. Innføring i pedagogisk analyse*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Allen, L. (2005). *Sexual subjects: young people, sexuality and education*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Allen, L. (2004). Beyond the birds and the bees: Constituting a discourse of erotics in sexuality education. *Gender & Education*, 16(2), 151-167. Hentet 27. april 2011, fra <http://www.informaworld.com/smpp/content~db=all~content=a713620563>
- Allen, L. (2003). Power talk: Young people negotiating (hetero)sex. *Women's Studies International Forum*, 26(3), 235-244.
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Anderson, I. & Doherty, K. (2008). *Accounting for rape: psychology, feminism and discourse: analysis in the study of sexual violence*. London: Routledge.
- Barne- og familiedepartementet. (2005). *Strategi mot fysiske og seksuelle overgrep mot barn (2005-2009)*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Befring, E. (2008). Forebygging i en psykososial kontekst. I E. Befring og R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk*. (s. 170-192). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Bossy, D. & Farstad, G. (2009). Informantenes beskrivelser av overgrepshendelser og det å være vitne til vold mot foreldre. Kvalitative beskrivelser og analyse. I S. Mossige & G. Dyb (Red.), *Voldsutsatte barn og unge i Oslo. Forekomst og innsatsområder for forebygging*. (s. 77-98). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Burt, M. R. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of personality and social psychology*, 38(2), 217-230.
- Carmody, M. (2009). *Sex & ethics. Young people and ethical sex*. South Yarra: Palgrave Macmillan.
- Crawford, J., Kippax, S., & Waldby, C. (1994). Women's sex talk and men's sex talk: Different worlds. *Feminism & Psychology*, 4(4), 571-587.
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dyb, G. (2010). Sex uten grenser? *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 130(19), 1907.

- Edley, N. (2001). Analyzing masculinity: Interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions. I M. Wetherell, S. Taylor & S. J. Yates (Red.), *Discourses as data: A guide for analysis* (s. 189-228). London: Sage.
- Folkehelseinstituttet. (2008, 11. november). *Sex og helse 2008 – for dårlig oppslutning om studien*. Hentet 4. april 2011, fra http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5565&MainArea_5661=5565:0:15,4482:1:0:0::0:0&MainLeft_5565=5544:72596::1:5569:1::0:0
- Foucault, M. & Schaanning, E. (oversetter) (1995). *Seksualitetens historie, 1, Viljen til viten*. Halden: EXIL.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. London: Tavistock Publications.
- Frith, H., & Kitzinger, C. (2001). Reformulating sexual script theory: Developing a discursive psychology of sexual negotiation. *Theory Psychology*, 11(2), 209-232.
- Frønes, I. (2006). *De likeverdige: om sosialisering og jevnaldrendes betydning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gagnon, J. H. & Simon, W. (1973). *Sexual conduct: the social sources of human sexuality*. Chicago: Aldine Pub. Co.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism*. Oxford: Polity Press.
- Glad, K. A., Øverlien, C. & Dyb, G. (2010). *Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn. En kunnskapsoversikt*. Oslo: Nasjonal kunnskapssenter for vold og traumatisk stress. Hentet 28. mars 2011, fra NKVTS http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/ForebyggingavFysiskeogSeksuelleOvergrepmotBarn_Kunnskapsoversikt.pdf
- Haaland, W. (2008). Ungdom og seksualitet. *Tidsskrift for jordmødre*, 8(114). Hentet 4. april 2011, fra <http://www.jordmorforeningen.no/tj/Tidsskrift-for-jordmoedre/Tema/2008/Ungdom-og-seksualitet/Ungdom-og-seksualitet>
- Hadley-Kamptz, I. (2010, 21. desember). Tvilen og gråsonene. *Dagbladet*. Hentet 27. mars 2011, fra <http://www.dagbladet.no/2010/12/21/kultur/debatt/kronikk/assange/seksualitet/14788807/>
- Helseth, H. (2010). *Generasjon sex*. Oslo: Manifest.
- Hjemdal, O. K., & Pape, H. (2004). Avslutning. I H. Pape & K. Stefansen (Red.). *Den skjulte volden. En undersøkelse av Oslo-befolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep* (s. 118-121). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Holland, J., Ramazanoglu, C., Sharpe, S., & Thomson, R. (2004). *The male in the head*.

- Young people, heterosexuality and power.* London: the Tufnell Press.
- Hollway, W. (1989). *Subjectivity and method in psychology: Gender, meaning and science.* London: SAGE Publications.
- Jeffner, S. (1997). *"Liksom våldtäkt, typ": om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomarsförståelse av våldtäkt.* Uppsala: Department of Sociology, Uppsala University.
- Justis- og politidepartementet. (2008). *Fra ord til handling.* NOU 2008:4. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Justis- og politidepartementet. (2007). *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2008-2011).* Oslo: Justis- og politidepartementet. Hentet 30. mars 2011, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/kriminalitetsbekjempelse/vold-i-naere-relasjoner/vendepunkt.html?id=493762>
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (2006). *Diskursanalyse som teori og metode.* Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag Samfundslitteratur.
- Jørstad, A. & Haugen, I. A. (2010, 4. desember). NRK-topp og sex-eksperter i "Trekant"-krig. *Verdens Gang.* Hentet 4. april 2011, fra <http://www.vg.no/rampelys/artikkel.php?artid=10027830>
- Kelly, L. (1988). *Surviving sexual violence.* Cambridge: Polity Press.
- Kirkeby, W. A. (1999). *Engelsk-norsk blå ordbok.* Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Kitzinger, C. & Frith, H. (1999). Just say no? The use of conversation analysis in developing a feminist perspective on sexual refusal. *Discourse & Society.* 10(3), 293-316. Hentet 30. mars 2011, fra <http://das.sagepub.com/content/10/3/293.full.pdf+html>
- Koljonen, J. (2010a, 19. desember). *Let's #talkaboutit.* Hentet 27. mars 2011, fra <http://johannakoljonen.wordpress.com/2010/12/19/lets-talkaboutit/>
- Koljonen, J. (2010b, 18. desember). Dags att prata om det. *Dagens Nyheter.* Hentet 27. mars 2011, fra <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/dags-att-prata-om-det>
- Krange, O. & Pedersen, W. (1999). Å angre på sex. *Sosiologisk tidsskrift*, 7(1), 45-70.
- Krange, O. & Øia, T. (2005). *Den nye moderniteten: ungdom, individualisering, identitet og mening.* Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Kvale, S. & Brinkmann (2009). *Det kvalitative forskningsintervju.* Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lilletvedt, S. (2007). *Det utematiserte kjønnnet: en analyse av spesialpedagogikkens heteronormative forutsetninger.* Masteroppgave. Universitetet i Stavanger, Stavanger.
- Milnes, K. (2010). Challenging the double standard: Constructing sexual equality narratives

- as a strategy of resistance. *Feminism & Psychology*, 20(2), 255-259.
- Mossige, S., & Dyb, G. (2009). Drøfting og anbefaling. I S. Mossige & G. Dyb (Red.), *Voldsutsatte barn og unge i Oslo. Forekomst og innsatsområder for forebygging* (s. 99-110). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Mossige, S. (2007). Seksuelle krenkelser. I S. Mossige & K. Stefansen (Red.), *Vold og overgrep mot barn og unge: en selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. (s. 98-118). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Mossige, S. & Abrahamsen, S. (2007). Konsekvenser av seksuelle overgrep, vold og vitneerfaringer. I S. Mossige & K. Stefansen (Red.), *Vold og overgrep mot barn og unge: en selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. (s. 144-160). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Mossige, S. (2001). *Ungdoms holdninger til seksuelle krenkelser og overgrep: ungdommers oppfatning av barn som legitime mål for seksuelle handlinger*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Muehlenhard, C. L., & Rodgers, C. S. (1998). Token resistance to sex. *Psychology of women quarterly*, 22(3), 443-463.
- NESH. (2006). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- NKVTS. Seksuelle overgrep - Barn og unge - Definisjoner og omfang. Hentet 22. september 2010, hentet fra http://www.nkvts.no/tema/Sider/BarnogUnge_Definisjonerogomfang-seksuelleovergrep.aspx
- Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T. M. B., og Rørnes, K. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen*. Oslo: Utdanningsdirektoratet og Sosial-og helsedirektoratet.
- NRK. (2010, 11. november). *Debatten*. Hentet 4. april 2011, fra <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/683211/>
- O'Byrne, R., Hansen, S., & Rapley, M. (2008). "If a girl doesn't say 'no'...": Young men, rape and claims of 'insufficient knowledge'. *Journal of community and applied social psychology*, 18(3), 168-193.
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa m.v. av 17. juli 1998 nr. 61*.
- Ossi, C. (2010, 17. desember). Twitter pratar om sexuella övergrepp. *Dagens Nyheter*. Hentet 27. mars 2011, fra <http://www.dn.se/nyheter/sverige/twitter-pratar-om-sexuella-overgrepp>

- Pedersen, W. (2006). *Bittersøtt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W. (2005). *Nye seksualiteter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W., & Samuelsen, S. O., (2003). Nye mønstre av seksualatferd blant ungdom. *Tidsskrift for den norske legeforening*, 123(21), 3006-9. Hentet 30. mars 2011, fra http://www.tidsskriftet.no/index.php?seks_id=907432
- Peterson, Z. D., & Muehlenhard, C. L. (2004). Was it rape? The function of women's rape myth acceptance and definitions of sex in labeling their own experiences. *Sex Roles*, 51(3/4), 129-144.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1992). *Mapping the language of racism: discourse and the legitimization of exploitation*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology. Beyond attitudes and behaviour*. London: SAGE Publications.
- Powell, A. (2010). *Sex, power and consent: Youth culture and the unwritten rules*. Melbourne: Cambridge University Press.
- <http://prataomdet.se>
- <http://prataomdet.se> (2010, 20. desember). Hentet 4. april 2011, fra <http://prataomdet.se/2010/12/20/filip-lindstrom-pratar-om-det/>
- <http://prataomdet.se> (2011, 27. januar). Hentet 4. april 2011, fra <http://prataomdet.se/2011/01/27/anonym-pratar-om-det-15/>
- Ringheim, T. (2010, 18. desember). Snakk om det. *Dagbladet*. Hentet 27. mars 2010, fra http://www.dagbladet.no/2010/12/18/kultur/debatt/kommentar/julian_assange/overgrep/14771286/
- Røthing, Å. & Svendsen, S. H. B. (2009). *Seksualitet i skolen. Perspektiver på undervisning*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Simon, W., & Gagnon, J. H. (1999). Sexual scripts. I R. Parker & P. Aggleton (Red.), *Culture, society and sexuality: A reader*. (s. 29–38). London: University College London Press.
- Smette, I. (2004). *Ansvar i grenseland: 16-åringers forståelse av seksuell utnytting*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- SSB. (2009, 1. oktober). *Elever i videregående opplæring og i annen utdanning mellom grunnskole og universitet/høgskole, etter kjønn og utdanningsprogram/studieretning*. Hentet 30. mars 2011, fra <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-166.html>
- Stefansen, K., & Smette, I. (2006). "Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep...". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(1), 33-56.

- Straffeloven. (1902). Almindelig borgelig straffelov m.v. av 22. mai 1902 nr. 10. Hentet 28. mars 2011, fra Lovdata <http://www.lovdata.no/all/hl-19020522-010.html>
- Sætre, M., Holte, H. & Jebsen, E. (1986). *Tvang til seksualitet. En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Cappelen.
- Søndergaard, D. M. (1996). *Tegnet på kroppen: køn: koder og konstruksjoner blandt unge voksne i Akademia*. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Tambs, K. (1994). *Undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Statens institutt for folkehelse.
- Tetzchner, S. von (2001). *Utviklingspsykologi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Træen, B. (2008). Sexuality from adolescent to adult. I B. Træen & B. Lewin (Red.). *Sexology in context*. (s. 69-103). Oslo: Universitetsforlaget.
- Træen, B., Stigum, H. & Magnus, P. (2002). Rapport fra seksualvaneundersøkelsene i 1987, 1992, 1997 og 2002. Hentet 30. mars 2011, fra <http://www.fhi.no/dav/A7A54173BE.pdf>
- Utdanningsdirektoratet (2010). *Kunnskapsløftet – fag og læreplaner*. Hentet 28. mars 2011, fra <http://www.udir.no/grep/Kunnskapsloftet-fag-og-lareplaner/>
- Utdanningsdirektoratet. (2009, 4. november). *Undervisning om seksualitet. Et ressurshefte for lærere i grunnskoleopplæringen*. Hentet 28. mars 2011, fra <http://www.udir.no/Brosjyrer/Undervisning-om-seksualitet---Et-ressurshefte-for-larere-i-grunnskoleopplaringen/>
- Valset, K. & Stefansen, K. (2007). Design og gjennomføring. I S. Mossige & K. Stefansen (Red.), *Vold og overgrep mot barn og unge: en selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. (s. 35-47). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Wyn, J. & White, R. (1997). *Rethinking youth*. London: Sage.
- Ziehe, T. & Stubenrauch, H. (1983). *Ny ungdom og usædvanlige læreprosesser*. København: Politisk revy.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Forskning viser at de fleste seksuelle overgrep skjer mellom jevnaldrende ungdom som kjenner hverandre fra før, det vil si at de enten er kjærester, venner eller bekjente. Selv om vi vet at jenter og kvinner også kan utøve seksuelt press og seksuelle overgrep, er de fleste overgripere gutter eller menn. For å forstå mer av dette fenomenet og for å få kunnskap om hvordan det kan forebygges, ønsker jeg å finne ut av hvilke oppfatninger gutter har av heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom og av hvordan gutter og jenter forhandler om sex.

- Hva tror du er årsaken til at de fleste overgrep skjer mellom jevnaldrende ungdom som kjenner hverandre fra før? Hva er det som gjør at dette kan skje?
- Hva tror du er årsaken til at de fleste overgripere er gutter?

Oppfatninger om ulike typer seksuelle relasjoner mellom jenter og gutter, og kjærestereelasjonen

- Hvordan vil du beskrive et kjærlighetsforhold?
- Hvordan er forholdet mellom sex og kjæresteforhold?
- Hva tenker du er et godt forhold?
- Hva tenker du er et dårlig forhold?
- Finnet det andre former for seksuelle relasjoner mellom ungdom? Hvilke?
- Hvordan snakker gutter sammen om sex?

Oppfatninger om hvordan gutter og jenter forhandler seg frem til enighet om at de skal ha sex

- Hvordan blir man enige om at man skal ha sex?
- Hvordan vet man at jenta er interessert i å ha sex?
- Hvordan vet man at jenta ikke ønsker å ha sex?
- Dersom du var sammen med en jente som du kunne tenke deg å ha sex med – hvordan ville du ha signalisert dette til henne? Dersom du ikke ville ha sex – hvordan ville du ha signalisert det?
- Hva ville du gjort dersom du var usikker på om jenta ville ha sex?
- Hvordan tenker du at en seksuell relasjon starter?

Oppfatninger om seksuelle grenseoverskridelser og overgrep i seksuelle relasjoner

- Hvor vanlig tror du det er med seksuelt press i kjæresteforhold? Mellom venner og bekjente?
- På hvilke måter tror du at enkelte gutter presser jenter til å ha sex?
- Hva med seksuelt press mot gutter? På hvilke måter kan jenter presse gutter til å ha sex?
- Hvor går grensene mellom akseptabelt og uakseptabelt press?
- Er noe press ”greit”?
- Hva er et overgrep?

Perspektiver på forebygging av seksuelle overgrep mellom ungdom

- Hvem snakker du med om sex?
- Det som vi har snakket om i dette intervjuet – hva har du lært om dette i seksualundervisningen?

- Hva synes du om seksualundervisningen?
- Hva tror du kan gjøres for å hindre slike overgrep?

Vedlegg 2: Informasjonsbrev til skoler

Frøydis Bjørnsmoen Følling
Hans Nielsen Hauges plass 7
0481 Oslo

22.09.10

E-post: froydibj@student.uio.no
Tlf.: 90 16 24 18

Forespørsel om hjelp til rekruttering av informanter til masteroppgaveprosjekt

Jeg er en masterstudent i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. I forbindelse med min avsluttende masteroppgave skal jeg gjennomføre et lite forskningsprosjekt. Det overordnede temaet for mitt prosjekt er *seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom som kjenner hverandre fra før*. Forskning viser at denne typen seksuelle krenkelser er den som forekommer oftest. Jeg ønsker å belyse dette fenomenet ved å gjøre en kvalitativ intervjustudie av gutters oppfatninger av heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom og oppfatninger av hvordan gutter og jenter forhandler om sex. Hensikten er å få større innsikt og forståelse for de kulturelle forståelsesrammene/diskursene som forhandling om seksuell aktivitet foregår innenfor og de implikasjoner dette kan ha for forebyggende arbeid.

Jeg ønsker å intervju 6 gutter i alderen 18-20 år, og jeg henvender meg til dere i håp om at dere kan hjelpe meg med rekrutteringen av disse guttene. Formålet med intervjuet er å få frem guttenes *oppfatninger, tanker og refleksjoner* om ulike forhold knyttet til temaet.

Informantene vil *ikke* bli spurt om egne opplevelser og erfaringer. Prosjektet følger nødvendige forskningsetiske retningslinjer. Det vedlagte informasjonsskrivet til informantene gir utfyllende informasjon om prosjektet og om hvordan informantene blir ivaretatt.

Helt konkret hadde det vært fint om jeg kunne få besøke skolen for å gi en kort presentasjon av prosjektet til noen elevgrupper (fortrinnsvis avgangselever) og dele ut vedlagte informasjonsskriv. Da jeg er under tidspress er jeg interessert i å komme så snart som mulig.

Dette er ikke nødvendigvis et enkelt prosjekt å rekruttere informanter til, så jeg setter umåtelig pris på den hjelp dere kan gi meg. Jeg følger opp dette brevet med en telefonsamtale om noen dager. Dersom dere ønsker å komme i kontakt med meg før er jeg tilgjengelig på

telefon og e-post. Spørsmål om prosjektet kan rettes til meg på telefon 901 62 418 eller til min veileder, Åse Langballe, ved Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress på telefon 22 59 55 05.

Mvh

Frøydis B. Følling

Vedlegg 3: Informasjonsbrev til informanter

Informasjon og forespørsel om deltakelse i masteroppgaveprosjekt

Informasjon om prosjektet

I forbindelse med min masteroppgave i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo, skal jeg gjennomføre et lite forskningsprosjekt. Det overordnede temaet for mitt prosjekt er *seksuelle overgrep mellom jevnaldrende ungdom som kjenner hverandre fra før*. Forskning har funnet at jenter er mer utsatte for seksuelle overgrep enn gutter, at gutter og menn er sterkt overrepresenterte blant overgriperne, at overgriperne som regel er jevnaldrende eller litt eldre, og at de fleste overgripere er venner, bekjente og kjæreste. For å belyse dette fenomenet ønsker jeg å gjøre en intervjustudie av gutters oppfatninger av heteroseksuelle relasjoner mellom jevnaldrende ungdom og av hvordan gutter og jenter forhandler om sex. I korte trekk vil spørsmålene dreie seg om

- oppfatninger av ulike typer seksuelle relasjoner mellom jenter og gutter, og kjæsterelasjonen
- oppfatninger av hvordan gutter og jenter forhandler seg frem til enighet om at de skal ha sex
- oppfatninger av tvang og frivillighet i seksuelle relasjoner
- perspektiver på forebygging av seksuelle overgrep mellom ungdom

For å finne ut av dette ønsker jeg å gjøre individuelle intervjuer med 6 gutter i alderen 18-20 år.

Forespørsel om å delta i intervju

Jeg er interessert i *ditt* perspektiv og *dine* oppfatninger om temaet, hvilket betyr at det finnes ingen ”riktige” eller ”gale” svar. Det du forteller vil gi meg innsikt i hvordan fenomenet forstås i ”ungdomsverdenen” og ”gutteverdenen”. Kunnskap om dette er viktig når man skal utarbeide forebyggende tiltak mot seksuelle overgrep mellom ungdom. Måten du kan bidra på er å være med på ett intervju. Intervjuet vil ta omtrent en time, og vi blir sammen enige om tid og sted. Det vil bli gjort lydopptak av intervjuet, men disse vil ingen andre enn jeg høre på.

Formålet med intervjuet er å få frem dine oppfatninger, tanker og refleksjoner om *generelle* forhold knyttet til temaet. Du vil ikke bli spurt om egne erfaringer eller opplevelser.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte forklare hvorfor. Opplysningene du gir vil bli behandlet konfidensielt, det vil si at de blir anonymisert og lagret forsvarlig. Lydopptakene slettes når oppgaven er ferdig. Du vil ikke kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven.

Dersom du har lyst til å bli intervjuet eller det er noe du lurer på kan du ringe eller sende sms til meg på 90 16 24 18, eller sende en e-post til froydibj@student.uio.no. Du kan også kontakte min veileder Åse Langballe ved Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress på telefonnummer 22 59 55 05.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Frøydis Bjørnsmoen Følling

Vedlegg 4: Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om studien og ønsker å delta i intervju.

Signatur.....

Tlf.nummer:.....

Vedlegg 5: Tilbakemelding fra NSD

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

25009

Utvalget består av 6-8 gutter/skoleelever i alderen 18-20 år. Frøydis B. Følling rekrutterer utvalget ved å informere om prosjektet i noen elevgrupper ved tre videregående skoler i Oslo. Utvalget informeres skriftlig og muntlig, og det innhentes skriftlig og muntlig samtykke til deltakelse.

Ombudet kan ikke se at det i prosjektet behandles personopplysninger med elektroniske hjelpemidler, eller at det opprettes manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Følling har i telefonsamtale 21.09.2010 bekreftet at samtykkeerklæringene ikke vil være koblet til datamaterialet på noen måte. Prosjektet vil ikke omfattes av meldeplikten etter personopplysningsloven.

Det tas høyde for at det kan fremkomme indirekte personidentifiserende opplysninger i forbindelse med intervju, men all den tid lydopptakene ikke lagres eller overføres til PC, vil denne behandlingen ikke være omfattet av meldeplikten. Lydopptakene slettes etter å ha blitt transkribert, senest ved prosjektslutt.